

FOLKMAGAZIN

Ostor és koporsó
Megidézett Kárpátalja
Táncházzenészek találkozója
Bartók és Nagybúcsú Jobbágytelkén

„Hej, barátom...”

A Vujićsics együttes koncertje
Művészetek Palotája · 2014. november 26.

Közreműködik: Sebestyén Márta · Sebő Ferenc
Szörényi Levente · Tolcsvay László

A TARTALOMBÓL:

5. ELHIVATOTTAK A VÉGEKEN
Beszélgetés Demény Károlyval
Kóka Rozália
9. Tájház-találkozó Cigádon
Bereczki Ibolya
10. Régizene és népzene mezsgyéjén
Grozdzits Károly
14. RÉGIEK SZERELME
A szépasszon s az ura
A három szerető
Kóka Rozália rovata
17. Ostor és koporsó
Széki Soós János
19. Bartók és Nagybücsü Jobbágytelkén
Stoller Antal
20. A jövő csillagai
Hortobágyi Gyöngyvér
22. Táncházenészek Szentendrén
Záhonyi András
23. FOTÓGALÉRIA
Farkas József: Szentendrei találkozó
27. TALLÓZÓ
A mesterség elsajátítása... – I. rész
Agócs Gergely
30. ÍRÓI KÜZDELMEK
A lélek embere?
Kocsis Rózsai – Juhos Kiss Sándor
32. Prímásnak születni kell?
Bolya Mátyás
34. ÉTELEK – HAGYOMÁNYOK
Gyomaendrőd és környéke
Juhász Katalin
38. MAGTÁR
Fábián Gyula András versei
40. Zalai nyertesek, új irányok
Nemes Szilvia
42. SZAKDOLGOZAT-PÁLYÁZAT
A citeratanítás módszerei...
Berta Alexandra
46. Sue Foy angol nyelvű ismertetője

Délszláv találka

Elsőre azt gondolhatnánk, november 26-án a Művészetek Palotájában negyvenéves fennállását ünnepli a Vujicsics együttes. De jóval többről van szó. A „Hej, barátom...” című koncert a délszláv népzenenek is ünnepe egyben, megmutatva az Illés, a Fonográf és a Sebő együttes számaihoz való kötődését, Szörényi Levente, Tolcsvay László, Sebestyén Márta és Sebő Ferenc közreműködésével. Megmutatva – Eredics Gábor szavaival –, hogy „a hetvenes évek ifjúsága lényegében egyet akart”.

– *Ha jól tudom, Halmos Béla hozta össze a Vujicsics együttest Szörényi Leventével.*

– Igen. 2012-ben a Hagyományok Házában volt egy jótékonysági koncert, amire Béla kérte fel a szereplőket. Szörényi Levente és a Vujicsics együttes is igent mondott. Levi csak egy gitárral jött, s akkor merült fel, hogy *A kuglit* akár együtt is játszhatnánk. Hogy melyikünk kezdeményezte, arra már nem emlékszem pontosan, de maga az alkalom Bélának volt köszönhető.

Ezt a számot nagyon jól meg lehetett csinálni szerbesen. A harmonika szólam olyan repetíciókra és trillákra adott lehetőséget, amikből rögtön kiderült, hogy ez egy kóló dallam. Levinek is nagyon tetszett. Jól sikerült a fellépés, és mivel számos közreműködő volt, tudtunk közben beszélgetni. Leviből csak úgy törtek elő a nóták, egyik a másik után. Korábban is találkoztunk, mert sokat dolgoztam a Fonográf központban, de addig nem jutottunk el, hogy közösen is elnyomhatnánk néhány számot. Megmutatni, hogy az *Amikor én még kissrác voltam* indító motívuma basszprím szólam egy kólóban...

– *Ha nem is ilyen szinten, de azért a köztudatba került, hogy délszláv gyökerű. Míg a koncertetek címéül szolgáló „Hej, barátom”...*

– Az magyar! Azért ez lett a címadó dal, mert éppen erre a találkozásra utal. Hogy, bár sokszor elmentünk egymás mellett, előbb-utóbb össze kellett jönnie. A mi fő aktivitásunk a délszláv zenei kultúra terén mutatkozik meg, de arra figyelünk, hogy minden koncertünkön elhangozzék magyar dallam is. Még amikor teljesen szerb anyagot játszunk, akkor is megjegyezzük, hogy a tambura-zenekari hangszeres család nem jöhetett volna létre, ha nem találkozik a Kárpát-medencei hagyománnyal. Vagyis amikor látszólag idegen hagyományt szólaltatunk meg, akkor azt a funkciójában a magyar falusi cigányzenekarra hajazó hangszer együttesen tesszük. És amikor Bartók-gyűjtést játszunk, akkor is elmondjuk, hogy a tárogató kétségtelenül magyar. És milyen

szép, amikor a kultúrák így találkoznak! Ezt a hangszer a románok is saját népi hangszerüként tisztelik, a szlovákoknál is így van, és a délszlávoknál is megjelenik. Szóval, ez a *Hej, barátom...* cím innen ered.

Egyébként az *Amikor én még kissrác voltam* című számról is azt hitték sokan, hogy a magyar népzeneben gyökerezik. Leviék persze tudták, hogy délszláv dallama van. És az is kiderült a beszélgetéseinkből, hogy nem egy véletlen találkozás folytán csodálkoztak rá, hanem igazi gyerekkori élmény áll a háttérben.

– *Ők soha nem is tiukolták, hogy ennek a számnak délszláv gyökere van. Mi a helyzet a „Sárga rózsá”-val?*

– Ott is megvan ez a gyökér, ha nem is olyan közvetlenül, mint *A kugli* esetében. Amire, ha eljátszanánk egy táncházban, akár táncolni is tudnának. Volt a délszláv zenei hagyománynak egy olyan időszaka, amit *velika narodna lirá*-nak neveztek, és amiben – a magyar népies műdal-irodalom mintájára – olyan dallamok születtek, amelyek úgy mond a nép lelkét és nemzeti érzületét jelenítették meg. A *Sárga rózsáról* is elmondható, hogy bár nincsenek direkt kontaktusai, a karakteréhez jól passzol a harmonika és a tambura.

– *Amikor ezek a számok születtek, azonnal felismerték a motívumokat?*

– Hajjaj!

– *Nem merült fel, hogy esetleg játsszátok is?*

– Legfeljebb a próbákon játszadoztunk velük, de hogy a Vujicsics repertoárjára tűzzük az alkotók hozzájárulása nélkül, az föl sem merült. Azért is nagy öröm ez az együttműködés számunkra, mert Levente maga szokta mondogatni, hogy ezek a zenék most visszakerültek a természetes közegükbe. Mi nem az egykori Illés zenekart helyettesítjük, hanem elfogadjuk, hogy jól hangzik a gitár is, nem kell a Levente kezébe tambura. És az is nagyon inspirált, hogy nagy szabadságot kaptunk tőle. Amikor úgy éreztük, hogy le tudjuk vinni „balkánba” ezt a zenét – anélkül, hogy a hajánál fogva rángatnánk elő –,

Címlap: „A vőlegény Juhos Miklós, a menyasszony Soós Zsuzsa” (Szék, 1974)

Vujicsics Tihamér (1929–1975) – forrás: fortepan.hu

hogy például a szaxofonnak lehetősége legyen kifejezésre juttatni ezt a kötődést, akkor Levente azonnal partner volt. Talán még örült is annak, hogy ezek a számok így felfrissültek, és nem egy nosztalgia-koncertté vált az együttműködésünk.

– *Együtt mit játszottok még?*

– Érdekes, az *Alig volt zöld* című számra nem nagyon emlékeztünk. Most tűnt csak fel, hogy milyen izgalmas. Talán azért sem lett belőle akkora sláger, mert annyira előre szaladt. Azonnal éreztük, hogy a *Pakulár-nótával* kell indítanunk, nagyon jól lehetett hozzá kapcsolódni, és a mai korhoz is ragyogóan kötődik. Ki tudja, talán most lesz belőle sláger...

Levi a második részben lép fel. Szépen „beágyazunk” neki. A „kissrác” esetében könnyű dolgunk volt. Az első lemezünkön szerepel a lakodalmas *Skoči kolo* – a mi környékünkön, Budakalászon, Pomázon, Csobánkán, Szentendrén ismert –, ezt hozzuk elő. Ez egy mindenki által ismert, régi darabunk. Amikor Levente beszáll azzal a bizonyos basszprím témával, akkor még úgy érezheti a hallgató, hogy bármi adódhat belőle, de amikor megjön a fő téma, akkor kiderül, hogy a dallamépítkezés teljesen egy tőről fakad. A *Hej, barátomat* meghagytuk kettősnek, Misi tárogatózik, Levente pedig énekel és gitározik. Az *Alig volt zöldnek* a Pakulár-nótával kezdődő – aztán az erdélyi vonós zenét is felidéző – feldolgozását játszunk. A *Sárga rózsáról* már beszéltünk, an-

nak, ha nem is közvetlen, de hangulati kötődése van. A „kugli”-ból pedig ténylegesen kólót csinálunk.

– *És a többi közreműködő?*

– Az első résznek Tolcsvay László lesz az egyik vendége. Nála a kötődés nem ennyire direkt, de az tudvalevő, hogy a Tolcsvay Trió tudatosan kereste a folklórral való kapcsolatot. És találtunk áthallásokat is. Például az *Esőben* című számhoz nagyon szépen illeszkedik egy lakócsai csizmaverős dallam, így ezzel is bizonyítást nyer, hogy a Kárpát-medence zeneileg is különleges hely. És azt se felejtjük el, hogy Laciékát Vujicsics Tihamérhoz barátság fűzte. Szintén az első részben szerepel Sebő Ferenc és Sebestyén Márta. Őket azért is hívtuk meg, mert a híres *Nád alól és gőz alól* című Weöres-megzenésítésében egy *Uzicko kolo* téma hangzik el, amit Mártika éppen a mi táncházunkból érkezve dobott be a Sebő együttes próbáján annak idején. Vagyis kiderül, hogy a magyarországi népzenei mozgalom milyen sok inspirációt kapott a délszláv zenei hagyományból. Arról nem is beszélve, hogy Márta – miközben a Sebő, majd a Muzsikás énekes volt – néhány évtizedet a Vujicsics szolisztájaként velünk is eltöltött a világ színpadain.

A *Falu végén kurta kocsmáról* pedig azt kell elmondanom, hogy ez a Petőfi-vers magyar népdallá nem vált, de szerbbé igen. Sebestyén Márta és Sebő Feri segítségével meg is szólaltatjuk. Így a műsor első részé-

ben Tolcsvay Laci, Sebő Ferenc és Sebestyén Márta közreműködésével napnál világosabbá válik, hogy a hetvenes évek ifúsága lényegében egyet akart. Lehet, hogy egy picit mindenki másképp csinálta, de még most is nagy találkozásokra ad lehetőséget ez az út.

Legvégül a színpadra hívunk mindenkit. A második lemezünkön van egy nagyon érdekes opusz, a *Zbogom selo*, ami egy kaj-horvát összeállítás. Zrínyi vitézei is kaj-horvátok voltak. Aki ezt a dallamot hallja, azt hiheti, hogy magyar zenét hall. Pedig horvát. És olyan a szövete, hogy önálló dallammal gyönyörűen tud hozzá csatlakozni Sebestyén Márta, Sebő Ferenc és Szörényi Levente is. A Tótszerdahelyen gyűjtött „dil-duda” dallam, mint egy rondó téma, úgy fogja körülölelni a záró számot.

– *Levente dolgozott Halmos Bélával, Koltay Gergellyel, a Muzsikás együttesrel, másokkal. Veletek vajon miért csak most?*

– Eszébe jutottunk már korábban is. Amikor 2010-ben a *Hattyúdal* című koncertjére készült, megkeresett engem, hogy harmonikával közreműködnék-e. Egy párizsi út akkor ezt megakadályozta, de a Salit [*Eredics Salamon, a Söndörgő együttes tagja – ml*] tudtam diszponálni. Mondtam, hogy küldöm a kissrácot. Gyönyörűen helyt is állt benne. Tehát a hallgatást tulajdonképpen Levente törte meg.

– *Mire készülhetünk még?*

– Azt nem említettem, hogy igyekszünk a vetítési lehetőségeket is kihasználni. A *Zbogom selo* a *Mennyei seregek* egy fontos pontján is elhangzik, és része a műsornak a *Farandole* is – előkészítve Tolcsvay Laci *Jöjj, kedvesem* című dallamát –, ami a *Csontváry* című film zenéjében jelent meg. Vagyis ez a „müpas” koncert azt fogja jelezni, hogy ebben a közép-európai miliőben nem kell magányosnak éreznünk magunkat a délszláv repertoárunkkal. Mert sok ágon jelent inspirációt, sok ágon teszi könnyűvé az együttműködést, és más művészeti irányokban is jó funkciókat tölt be.

Arról nem is beszélve, hogy előkerült egy olyan felvétel is Levente archívumából, ami Vujicsics Tihamér és az Illés együttes együttműködését dokumentálja. Egy tévéműsor, amiben Vitányi Iván vezetésével az improvizációról volt szó, és amiben Tihamér elénekelt az Illés együttesrel egy szerb népdalt, majd egy kólót, közben jelezte nekik a hangnemváltásokat. Ez számunkra azért olyan kedves, mert ilyen emléket mi is örüünk Tihamérrel. 1975. július 26-án, Budakalászon, a szerb búcsúban beállt közénk kólót furulyázni, és ugyanazokkal a módszerekkel instruált minket, ahogyan a filmben Illésékét.

Marton László Távolodó

„A gyerekek jelentik a jövőt...”

Beszélgetés Demény Károllyal, Sárszentlőrinc polgármesterével

Sárszentlőrinc nincs a világvégén, oda fogok érni időben! – bátorítottam magamat tavaly, 2013. szeptember 29-én a simontornyai vasútállomáson. Nem várt rám senki, pedig megbeszéltük. A vonat eldöcögése után néhány perc múlva már nem volt ott egy lélek sem a pénztároson kívül. Őt nyaggattam, hogy hogyan juthatnék el úti célomhoz, de szegénynek fogalma sem volt róla. Réműlten telefonáltam össze- vissza, eredménytelenül. Lelki szemeim már láttam a csalódott gyerekeket, akik várnak rám valahol és én nem leszek ott. Végül már azt is megkérdőjeleztem, hogy jó helyen szálltam le. Mennyi ideig tarthatott e kétségbeejtő állapot, már nem emlékszem. Hirtelen autó kanyarodott az állomás elé és elröpített a sárszentlőrinci művelődési házhoz. A zsúfolásig telt teremben ragyogó szempárok szegeződtek rám. Megnyugodtam és mesélni kezdtem: „Hol volt, hol nem volt...”

Előadás után eleven tekintetű, mosolygó úr állt elém gyönyörű virágcsokorral, Demény Károly polgármester. Bocsánatot kért, amiért nem jött elém, megköszönte az előadást, vacsorázni hívott. Megkérdezte, jártam-e a Petőfi-emlékházban, Lázár Ervin emlékházban, tudom-e, hol van a „rácpácesesi” Nagyszederfa.

Nem, nem jártam még Sárszentlőrincen, nem tudom, hogy hol van Lázár Ervin Nagyszederfája, sajnos csak szerény irodalmi emlékfoszlányaim vannak erről a vidékről. Igen, olvastam Illyés Gyula Puszták népe című, megrázó művét még tanítóképzős koromban. Középiskolában tanultuk, hogy a kis Petőfit ide küldték a szülei egy időre tanulni. Minden olyan elmosódott, az egész olyan „nesze semmi, fogd meg jól” tudás Illyésről, Petőfiről, még Lázár Ervinről is, aki pedig kortársam volt. Szégyelltem magam.

A polgármester magával invitált. Gyönyörű, magas törzsű, virágzó rózsaszor mellett sétáltunk a Petőfi-emlékházig. Utközben megtudtam, hogy az elmúlt napokban tartották a nagyszerű Petőfi versmondó versenyt. A ház gyönyörű, hófehérre meszelt falán kis koszorúk sorakoztak, elolvastam a szalagok feliratait. Meghatottan járkáltam a szobákban, ahol a gyermek Petőfi élt egy évig. Az egyikben kis pódium áll, itt szoktak szerepelni az évente megrendezésre kerülő Petőfi szavalóverseny résztvevői.

Átmentünk a szomszéd házba. Az udvaron óriási fenyőfa. Ez is beleköltözött már Lázár Ervin egyik meséjébe. A szobákban az író személyes tárgyai, meseszoba, fotókiállítás, rajzok. A polgármester úr csak mesélt, mesélt Sárszentlőrinc „csodáiról”, a készülő erdei iskoláról, az újabb tervekről.

A vonathoz menet még megsejlelem az új szennyvíztisztítót, amelyet akkoriban adtak át, majd bekanyarodtunk Uzdra. Egy sor, Illyés világot idéző egykori cselédlakást láthattunk, majd a faluvégi gázos futballpálya felé indultunk. „Itt lesz jövő nyáron a Xenophonia Lovasszínház Mátyás az igazságos című rockoperájának előadása Sasvári Sándor főszereplésével. Már megnyertük rá a Leader-pályázatot.” Eldicsekedtem, hogy én is most dolgozom egy Mátyás-köteten. Percek alatt megegyeztünk, hogy elküldöm a kéziratot, ők pedig a pályázatban szereplő nyolc Sió menti településen meghirdetik a Mátyás király mesemondó versenyt.

2014. szeptember 30-án, a Magyar Népmese Napján ismét ott voltam a sárszentlőrinci művelődési házban. Harminckét kicsi és nagy gyerek mondta sorra a szebbnél szebb Mátyás meséket a kötetemből. Láttam, éreztem, hogy szállnak a mesék aranyos szárnyán. Hangjuk édes muzsika volt a fülemnek. Jutalmul valamennyien kaptak egy példányt az időközben megjelent mesekönyvből.

A polgármester úr csak a mesemondó verseny végére érkezett meg, valami másik rendezvényről sietett ide. Gyönyörű virágcsokrot kaptam ismét, aztán hatalmas kukoricatáblák között kivittek Alsórácespusztára, vagyis csak annak hült helyére, Lázár Ervin Nagyszederfájához, amit beneveztek a „Magyarország fája” versenyre, ahol a negyedik helyen áll. Televíziósok is forgolódtak a hatalmas fa körül. A sárga színű, állítólag amerikai eredetű, agresszív katicabogarak üldöztek el hamarosan bennünket. A polgármester úr közben elmondta, hogy teljesen kész az egykori Fördös kúria felújítása, be is rendezték már, várják a gyerekeket az ország minden részéből az erdei iskolába. Legközelebb majd azt is megmutatja. Rácsodálkoztam erre a lelkes emberre. Ki ő? Mi az, ami ebben, a kultúrához oly mostohán viszonyuló világban ennyire lelkesíti, tettekre készíti őt? Megkérdeztem, adna-e interjút a folkMAGazin számára és ő igent mondott.

Hosszan beszélt nagyszerű családjáról, hányatott sorsukról. Nem szakítottam félbe, nem nagyon tettem fel kérdéseket, elbeszélésében benne van az egész magyar történelem.

*

– Anyai ágon a Limberger családból származom. Valamikor az 1670-es években, Németországból települtek be Magyarországra. A dédnagyapám, Limberger István a soproni evangélikus líceumba járt, majd elvégezte a teológiát és Wittenbergbe került. Ezután hazatért és egykori iskolájában kezdett tanítani. Később Felsőlövön igazgató lett, majd elkerült a Felvidékre, Késmárkra.

A nagyapám, Limberger Frigyes még Késmárkon született. Ő annak idején nem tett hűségnyilatkozatot a csehszlovák államnak, ezért két bőronddal áttették a határon. Sopronban telepedtek le. Édesanyám Sopronban született, négyen voltak testvérek. Nagyapám köztisztviselő volt, bejárt a városházára dolgozni.

Édesanyám 1921-es születésű volt, 1940 körül végzett Sopronban, a Kiseded- és Óvónöképzőben. Az első munkahelye a Székelyföldön, Etéden volt kijelölve. A háború alatt, 1941-től 1943-ig volt ott. Gyermekkoromban édesanyám olyan sok szépet mesélt a faluról, hogy később újra kapcsolatot kerestünk Etéddel. Édesanyám 1943-ban hazajött a családjához, ezután Tolna megyébe, Tengelicre helyezték. Ott ismerkedett meg édesapámmal.

„Kóruspróbát vezetek Csongrádon, 1977-ben”

Apai nagyapám mosonmagyaróvári születésű volt, banktisztviselő. Rusztra nősült, ami most Ausztriához tartozik. Trianon után visszakerültek ismét Mosonmagyaróvárra. Édesapám soha nem dicsekedett a család anyagi helyzetével, de a bútorokról, a szokásokról, a megmaradt ruhákról látszik, hogy komoly beosztásban dolgozhatott a banknál. A háború alatt, ahogyan lenni szokott, inflálódott az egész vagyonuk, ők pedig Tengelicre költöztek. Apám húga ott kapott tanítói állást. A helyi lelkészhez, Lehel Ferenchez ment feleségül, aki Tengelicen az evangélikus templomot építtette. Mesélték, hogy 1945–46-ban, amikor a helyi svábságot ki akarták telepíteni, ő a mozdony elé állt. Nem mert nekimenni a mozdony, így a helyi svábság megmenekült a kitelepítéstől. Áldott jó emberek voltak.

Édesapám három évig járt Sopronban teológiára, de nem fejezte be a tanulmányait. Mosonmagyaróváron gazdatiszt-képzőt végzett, mai kifejezéssel agrármérnök lett. Tengelicen 1952-ig magángazdálkodó volt, addig bírta, azután kénytelen volt munkahelyet keresni magának. Sárszentlőrincre költöztünk. Édesanyám óvónői állást kapott, apám a közeli állami gazdaságban helyezkedett el.

Én Tengelicen születtem 1951-ben. Kétéves voltam, amikor Sárszentlőrincbe költöztünk. Nagyon szép gyerekkorom volt. A Petőfi-ház szomszédságában laktunk, édesanyám ott volt óvónő. Szemben volt egy hatalmas kert fákkal, oda jártunk focizni, ettük az éretlen szilvát, naponta fürödtünk a Sióban, mindenféle rosszaságot elkövettünk.

Nyolcéves voltam, amikor az óvodások kinőtték a termet, mert egy csoportban hatvan gyerek volt. A szolgálati lakásunkat átalakították óvodai teremmé, minket pedig átköltöztettek a szomszéd házba, ami nem volt más, mint Petőfi Sándor egykori lakóhelye, aki két évig, 1831-től 1833-ig tanult itt az algimnáziumban.

Hetedikes-nyolcadikos koromban Szombathelyre kerültem. Nagyon nagy élmény volt ez számomra, mert a már említett kereszt-szüleim éltek ott. Lehel Ferenc evangélikus lelkész és a keresztanyám, Liza néni, akiket ma is áldok. Jeles tanuló voltam, akkor nyiladozott a szemem a világra. Mindenbe belekezdtem: sportoltam, első osztályú szinten sakkoztam. Nap mint nap közismert, nagyon érdekes emberek fordultak meg a keresztapáméknál, kiváló értelmiségiek jártak hozzájuk. Weöres Sándor csaknem mindennapos vendég volt. Emlékszem, futottam feléje és azt kiabáltam, hogy „csókolom, Sanyi bácsi!”.

Középiskolába Pécsre jártam, a gépipari technikumba, ami akkor az ország egyik legszigorúbb iskolája volt. Nem voltam a legjobb tanuló. Annak idején feltűnt nekem, hogy egy „F” betű szerepel a nevem mellett az osztálynaplóban. Nyilván a megfigyeltek közé tartoztam. Ugye, a szüleim értelmiségiek voltak, a nagymamám testvére Amerikában élt, ezért hát megfigyeltek. Nem vettem fel kollégiumba, albérletben kellett laknom. Akkoriban, 1970 táján egy óvónő, a nemzet napszámosa, osztályidegennek, ellenségnek számított. Később rákérdeztem a tanárainnál, hogy mi volt ez? Többnyire idegesen elhárítottak, mentegetőztek: „Én ebben nem vettem részt!”.

Ennek ellenére szerencsésen elvégeztem a technikumot. Egy évet dolgoztam Pécsen, majd egy évet Budapesten. Felvételiztem a Műszaki Egyetemre, de nem sikerült. Az unokatestvérem végzős volt az evangélikus teológián, a teológus otthon igazgatójával többször találkoztunk, beszélgettünk. Ő kérdezett meg, hogy nincs-e kedvem oda beiratkozni. Végül úgy döntöttem, hogy megpróbálom. Édesapámhoz hasonlóan három és fél évet elvégeztem, azután abahagytam a tanulmányaimat. Sok összetevője van annak, hogy miért alakult így. Minden embernek megvan a maga keresztje és a maga Horger Antalja is. Nekem egy püspök, Káldi Zoltán – nyugodtan mondhatom a nevét – volt az. Őt az utókor úgynevezett bé-

„Vathy Zsuzsával Sárszentlőrincen, 2009-ben”

keppként vagy szocialista püspökként tartja nyilván. Hazajöttem és itthon mindenféle alkalmi munkákat elvállaltam.

Nagyon gyorsan beleugrottam egy házasságba. 1975. október 25-én volt az esküvőnk, október 28-án nagy hirtelenséggel behívtak katonának. Elvittek jó messzire, Csongrádra. Az a szerencsém, hogy olyan fajta vagyok, aki a jég hátán is megél. Az első soraközönál megkérdezték, hogy ki tud gépelni. Jelentkeztem, és ezután kézről kézre adtak a félig írástudatlan tiszthelyettesek és tisztok. Az ő írásuk hemzsegett a helyesírási hibáktól. Végül a politikai osztályra kerültem, és hangulatjelentéseket gépeltem. Természetesen „bomlasztottam”! Megkérdeztem a parancsnokhelyettesőt, hogy miért hazudunk ennyit a jelentésekben. „Hát, különben visszadobják” – volt a válasz.

A katonaságnál zenekart alakítottam, énekkart szerveztem és vezettem. Nagyon jó dolgom volt, szinte minden hétvégén hazajöhettem. A két év eltelt és én végre a gépészmérnöki végzettségemnek megfelelő állást kaptam. A Gyulaji Erdő- és Vadgazdálkodásnál műszaki vezető lettem. Ott dolgoztam egészen 1990-ig.

Még 1988. szeptember 2-án, Nagydorogon összejött egy nagy-szerű baráti társaság, benne Csengey Dénes és Cseh Tamás is. Egy hosszú-hosszú éjszakán át, reggel hatig beszélgettünk. Jó barátságot kötöttünk azon az éjszakán Dénessel is, Tamással is. Szeptember 3-án volt a lakitelki találkozó. Csengey Dénes elment, Cseh Tamás nem. Akik ottmaradtunk, tovább énekelgettünk, zenéltgettünk. Hamarosan szervezni kezdtük a Magyar Demokrata Fórumot. 1988-ban, december 29-én Nagydorogon is megalakult az MDF szervezet. Én nem maradtam politikai pályán. 1990-ben ugyan indultam Nagydorogon a polgármester-választáson, de akkor még olyan nagy volt a kommunista beágyazódás, hogy nem sikerült. A szellem azért kiszabadult a palackból! A régi tanácselnököt három hét múlva leváltották, és megkezdődött a demokratikus átalakulás, az a folyamat, ami még a mai napig is tart.

1990-ben két barátommal komoly vállalkozásba kezdtünk. Megpályáztunk egy kölcsönt, mégpedig az akkori „Bush-kölcsön”-t, felépítettünk egy benzinkutat, ami igazán szép napokat látott. Akkor volt a szerb háború és a vendégmunkások tömege ment át itt. Hatalmas forgalmunk volt. Persze, hatalmas, emberpróbáló volt a munka is. Kutasztunk, büféztünk, huszonnégy órából huszonnár-

mat dolgoztunk mindennap. Ez oda vezetett, hogy '98-ban volt egy súlyos infarktusom. Akkor kb. 20% esélyt adtak arra, hogy megmaradok. Újra kellett tanulnom járni és beszélni, de úgy látszik, hogy a Jóistennek még tervei voltak velem, és megmaradtam. Jelenleg teljesen egészséges vagyok, futok, fára mászom, ha kell. Egészen rendbejöttem.

2002-ben az egyik barátom Nagydorogon elindult a polgármester-választáson. Megkért, hogy segítsék neki. A segítségből az lett, hogy én is jelöltettem magamat képviselőnek, meg is választottak. Alpolgármester lettem. Nagyon szép időszak volt az a négy év, főleg a kulturális életet irányítottam, amit sikerült komolyan felpezsdítettem. Népfőiskolát szerveztem, színházi előadásokat vittem a faluba.

Sárszentlőrinc akkoriban leszálló ágban volt. Többen megkérdezték, hogy miért nem indulok itthon a választáson. Nekem mindig szívügyem volt Sarzsztentlőrinc, így hát elindultam. Sikerült is. Két ciklus óta én vagyok a polgármester. *(Hozzátehetem, hogy beszélgetésünk óta Demény Károly megkezdte harmadik ciklusát is – K. R.)*

Amikor polgármester lettem, az első héten huszonhat ablaküveget cseréltettem ki a középületeken, azután kitisztítottuk az ereszcatornákat, megigazítottuk a tetőcserepeket. Igyekeztem véget vetni a patópáli károkozásnak. Volt egy bezárt könyvtárunk, nem volt körzeti orvosunk, itt álltunk gyógyszerár nélkül.

2007-ben, a „tűzoltás” után, miután a legégetőbb dolgokat megoldottuk a faluban, pályázati pénzből, közmunkával felújítottuk a Petőfi-emlékházat. A tető beázott, a gyűjtemény nagyon-nagyon régi, penészes, elavult volt. A Petőfi Irodalmi Múzeum egyik külső munkatársa felfigyelt a tevékenységünkre, megkérésre és felajánlotta a segítségét. Így történt, hogy a megújult épületben az ő vezényletével és egy újabb pályázat révén berendeztünk egy új emlékkiállítást. Ez a siker meghozta a kedvet az újabb munkákhoz. A Petőfi Irodalmi Múzeummal kialakult jó kapcsolatnak köszönhetően felajánlottam, hogy felújítjuk a borjádi méhest is. 1845-ben itt írta Petőfi a Négycsüvegű Kerek Erdő mellett, Rácpácesgresként. Helyén még áll a Nagyszederfa, Lázár Ervin mesevilágának égiszere fája. Az író egy ideig Sarzsztentlőrincen járt iskolába. 2000 tavasza óta ismerjük egymást, találkoztunk 2004-ben is, amikor a falunk díszpolgárává avattuk. 2006-ban, amikor polgármester lettem, felhívtam, szerettem volna szorosabbra fűzni a kapcsolatát a faluval. Sajnos akkor már beteg volt, kórházba került és hamarosan meg is halt. Részt vettem a temetésén, a felesége, Vathy Zsuzsa kérésére vittem a sírjára egy marék földet Alsórácesgrespusztáról. Amikor átadtam, néhány szóval én is elbúcsúztattam a szülőföldje nevében.

Lázár Ervin író a közeli Alsórácesgrespusztán született, nevelkedett. Sajnos a település már nem létezik, csak Lázár Ervin meséjében, a Négycsüvegű Kerek Erdő mellett, Rácpácesgresként. Helyén még áll a Nagyszederfa, Lázár Ervin mesevilágának égiszere fája. Az író egy ideig Sarzsztentlőrincen járt iskolába. 2000 tavasza óta ismerjük egymást, találkoztunk 2004-ben is, amikor a falunk díszpolgárává avattuk. 2006-ban, amikor polgármester lettem, felhívtam, szerettem volna szorosabbra fűzni a kapcsolatát a faluval. Sajnos akkor már beteg volt, kórházba került és hamarosan meg is halt. Részt vettem a temetésén, a felesége, Vathy Zsuzsa kérésére vittem a sírjára egy marék földet Alsórácesgrespusztáról. Amikor átadtam, néhány szóval én is elbúcsúztattam a szülőföldje nevében.

Az első gondolatom az volt, megkérem Vathy Zsuzsát, járuljon hozzá, hogy a könyvtárunkat a férjéről nevezzük el. Ez nem volt egyszerű dolog, mert Lázár Ervin azt mondta a kórházban, hogy ne nevezzenek el róla semmit. Ilyen szerény ember volt. Ennek ellenére 2007-ben megalakítottuk a Lázár Ervin Baráti Kört és az özvegy hozzájárulásával a könyvtárunkat is róla neveztük el. A következő évben elkészült a mellszobra is. Minden évben, május 5. körül ösz-

Lázár Ervin (1936–2006) – fotó: Burger Zsolt

szegyűlünk ötvenen-százán a Nagyszederfa körül és rá, falunk híres szülőltéere emlékezünk.

Ismét csak a Petőfi Irodalmi Múzeum és Vathy Zsuzsa támogatásának köszönhetően négymillió forintos pályázati támogatásból és jelentős önerőből a Petőfi-emlékház közvetlen szomszédságában létrejött a Lázár Ervin-emlékház.

– *Hogyan fogadta Sarzsztentlőrinc népe ezt a sok kulturális eseményt, színházat, irodalmi műsorokat, létesítményeket? Nem mondják, hogy „jobb célra” is költették volna a pénzt?*

– Talán voltak, akik azt mondják, hogy jobb lett volna, ha ebből az ötmillió forintból egy szakasz utat javítunk meg, nem színházat meg mesemondó versenyt rendezünk. De én merész ember vagyok. Hiszem, hogy ezekkel a kulturális eseményekkel is utat építettünk a fejekben, a szívekben, ami maradandóbb, mint az aszfalt, ami öt-tíz év alatt tönkremegy. A lovas színház látványos volt, mindenki megértette, örültek neki az emberek. A mesemondó versenyen gyerekek vettek részt. Többen olyan helyekről jöttek, ahol már nincs is iskola. A gyerekek ártatlanok, a lelkük tiszta lap, belőlük még akármilyen lehet! Nekünk kutya kötelességünk, akármilyen a helyzet, a jövőt építeni. Ezek a gyerekek jelentik a jövőt. Ha mi elmulasztjuk, hogy oktassuk és neveljük őket, akkor óriási hibát követünk el. Nem lehet belenyugodni, hogy ma nincs a kultúrára igény. Én példaadásal és minden eszközzel megpróbálom megszerettetni az egyetemes értékeket. A kultúra pedig egyetemes érték. Illyés, Petőfi, Lázár művei, de a népmesék is ilyen egyetemes értékeket képviselnek.

Kóka Rozália

Megidézett Kárpátalja

Hágókon innen és túl – A Magyar Állami Népi Együttes bemutatója

A magyar színpadi néptáncművészetben először mutatja be a szinte „elfeledett” Kárpátalja folklórját új műsorával a Magyar Állami Népi Együttes november 16-án vasárnap, a Nemzeti Színházban. Megidézett Kárpátalja című műsorukkal a Keleti-Kárpátokban és annak előterében, a Kárpátalján egymás mellett élő népek hagyományaiba, dalaiba, táncba nyerünk betekintést a hágókon innen és túlról.

A Megidézett Kárpátalja – Hágókon innen és túl című előadás a magyar színpadi néptáncművészet történetében először mutatja be egészestét betöltő műsor keretében a Keleti-Kárpátokban és annak előterében, a Kárpátalján élő népek, magyarok, ukránok, ruszinok, románok, cigányok, zsidók sokszínű és gazdag tradicionális kultúráját. A műsor kaput nyit az elfeledett kárpátaljai régióra, felmutatja mindazt, ami e népek hagyományaiban közös, és mindazt, ami nemzeti sajátosság. A hangsúlyt az azonos gyökerekre helyezi, szemléletesen érzékelteti a közös történelmi múltból származó törvényszerű hasonlóságokat. Most, amikor az embertelenség és a háború réme fenyegeti Ukrajnát, még fontosabb megidézni a Kárpát-medencei népek békés egymás mellett élésének évszázados pillanatait a folklór örök nyelvvel. A hagyomány átörökítése, népünk és a velünk együtt élő népek folklórnyelvének ismerete a találkozások és saját magunk megnyilatkozásának lehetőségét teremti meg. A színházi megjelenés ezeknek a találkozásoknak ad esélyt: tükör, amelybe jó belenézni.

A világra érzékenyen reagáló alkotók szüntelenül keresik a választ az emberi létezés alapkérdéseire. Mi tart meg bennünket, és mi tart fenn bennünket? Mi az, ami a miénk még, mi az, amitől önmagunk lehetünk? A koreográfus-rendező úgy véli, hogy a népművészet formanyelvén megszólaló színpadi alkotók hangsúlyozottan keresik a lélekmeztartó, lélekemelő állapotokat, az igazi élményeket, a baratóki „tisza forrásból” érkező inspirációkat.

Egy szűkebb alkotói csoport júniusban gyűjtőúton járt Kárpátalján. Az utazás célja a tudományos anyaggyűjtés mellett az érzelmi és szellemi feltöltődés volt. A Tisza, a hegyek vonulatai, a munkácsi vár, a viski református templom vagy az öt-hatszáz éves ruszin fatemplomok mind nagyban inspirálták az alkotókat, mégis, a legfontosabb maga az ember volt. Az ember, aki énekel, táncol, muzsikál, a természet ritmusában éli az életét, és akinek minden mozdulatában ott rejtőzik a tudás, szavaiban a parasztemberekre jellemző örök bölcsesség.

– Az ilyen műfajú előadások esetében nem elégséges „csak” megtanulni a zenéket, a táncokat, megtalálni a legszebb viseleteket, felkutatni a szokásokat, hanem meg kell ismerni az embert, azt a világot, amelyben a hagyomány megteremtődött és létezett – jelöli meg az előadást megelőző terepmunka és anyaggyűjtés célját Mihályi Gábor, a Magyar Állami Népi Együttes művészeti vezetője, az előadás rendező-koreográfusa.

A műsor dramaturgiai vonalának fontos részét képezi a szél. A szél, ami emlékeket hoz és visz, elsodor, megtisztít, felzaklat, feldúlja hétköznapjainkat, vihart kavart vagy megnyugvást hoz, felemel vagy a földre szorít. Meghatározó jelentőségű a színen újra és újra megjelenő női alak, az Idéző, aki képes átlépni téren és időn, aki az

Fotó: Gorác József

örök változás, de az örök marandóság szimbóluma is egyben. Ő az örök nő, az örök anya, az örök pap, aki összekapcsolja az „ eget és a földet”.

Minden kultúra a saját lelkét őrzi és éli kicsiben, de benne van sejtjeiben az egyetemes emberi kultúrához való tartozás öröksége is. Ennek az örökségnek a része az elfogadás, az összefogás, az együtt élő népek viszonyának egymás mellé rendelése. „Az, aki szeretni tudja azt, ami az övé – szabad, és mentes a birtoklás minden görcsétől, kielégíthetetlen éhétől-szomjától” – valljuk Pilinszky Jánossal együtt.

*

Közreműködnek:

a Magyar Állami Népi Együttes tánckara és zenekara, valamint Szlama László, Pál Eszter (felvételtől), Pál Lajos m.v.

Szólót énekelnek: Herczku Ágnes, Hetényi Milán

Az Idéző szerepében: Bakos Gabriella

Zeneszerző: Pál István „Szalonna”

Zenei szerkesztő: Pál Lajos

Koreográfusok:

Fitos Dezső, Kocsis Enikő, Kökény Richárd, Mihályi Gábor

Jelmeztervező: Furik Rita

Díszlettervező: Molnár Zsuzsa

Videoanimáció: Soós Andrea

Fény: Györi László

Művészeti munkatárs: Orza Călin

Rendező-koreográfus: Mihályi Gábor

Zenekarvezetők: Pál István „Szalonna”, Radics Ferenc

Tánckarvezető: Kökény Richárd

Táncari asszisztensek:

Borbély Beatrix, Jávor Katalin, Varga Péter

Művészeti vezető: Mihályi Gábor

Tájház-találkozó és díjátadó Cigándon

Az Év Tájháza 2014-ben a Hosszúhetényi Tájház

2014. szeptember 26-án a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Cigánd városa adott helyet a Tájházszövetség szervezésében megrendezésre került országos tájház-találkozónak, ahol délelőtt kihirdették az Év Tájháza díj nyertesét. A díjátadót követően konferenciával folytatódott a találkozó „Épített örökségünk, a tájház mint közösségi színtér” címmel.

A Magyarországi Tájházak Szövetsége XII. országos szakmai konferenciáját és találkozóját 2014. szeptember 25. és 27. között a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Cigándon rendezte meg.

Az idei év fő témája: „Épített örökségünk, a tájház mint közösségi színtér” volt. A Magyarországon jelenleg közel kétszáz működési engedéllyel rendelkező tájház egyedülálló módon jeleníti meg egy adott település vagy tájegység építészeti örökségét. Ezek közül mintegy százkilenc épület, épületeryűttes műemléki védeltséget is élvez. A magyarországi tájházak hálózata világörökség-várományos helyszíneit ezek a helyben megőrzött, védett népi műemlékek alkotják. A magyarországi tájházak hálózatának UNESCO világörökségi listára kerülése valódi sikertörténet lehet a szakmabeliek, a gyűjteményeket gondozó civilek és állami intézmények számára egyaránt. A szakmai konferencia és találkozó alkalmával a résztvevők műemléki felújításokkal ismerkedhettek meg, bemutatkoztak jól működő műemléki épületekhez kötődő tájházi közösségek, és betekintést nyerhettek egy-egy műemléki tájház rendezvényekkel teli életébe. A találkozó helyszíne a 2013. év „Év Tájháza” díjas Cigándi Falumúzeum volt. A rendezvény házigazdái: Oláh Krisztián, Cigánd Város polgármestere, valamint jómagam, dr. Bereczki Ibolya, a Magyarországi Tájházak Szövetségének elnöke, a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum, megbízott főigazgatója, társszervezője a Magyar Nemzeti Múzeum és a sárospataki Rákóczi Múzeum voltak.

A szakmai találkozót dr. Cseri Miklós, az Emberi Erőforrások Minisztériuma kultúráért felelős helyettes államtitkára nyitotta meg. A konferencia témáját dr. Vigh Annamária, az Emberi Erőforrások Minisztériuma Kögyűjteményi főosztályvezetője ismertette.

Ezt követte Jékely Bertának, a Forster Gyula Nemzeti Örökséggazdálkodási és Szolgáltatási Központ tudományos munkatársának a műemléki tájházokról, mint az UNESCO világörökségi lista várományosairól szóló ismertetője.

A népi műemlékek helyreállításáról, a műemléki tájházak építészeti felújításáról szoltak Devescovi Józsefnek (Pannon-Protect Kft.), valamint Buzás Miklósnak, a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum főépítésének előadásai.

Krizsán András egy, a népi műemlékek megőrzési gyakorlatára fejlesztett programot ismertetett, Fáy Dániel a terényiek értékvédelmi projektjét mutatta be. Kispálné dr. Lucza Ilona a kiskőrösi Petőfi szülőház és Szlovák Tájház, Jubász László a Mezőcsáti Tájház, Hadobás Pál az Edelé-

nyi Tájház, Bajnóczy-Kovács Edina a Gyömrői Tájház, Verbőczy Gyuláné az Ócsai Tájház műemléki felújítását követően megvalósuló közösségi programokkal ismertette meg a szakmai találkozót résztvevőit.

A Bodroghöz Tájmuzeumáért Alapítvány elnöke, Csáki Balázs né vezetésevel egy sikeresen megvalósult európai uniós projekt eredményeit ismerhették meg a résztvevők. Az országos találkozót alkalmával, a péntek délutáni programban lehetőség nyílt arra is, hogy a pályázati támogatásoknak köszönhetően megvalósult programokat, felújításokat mutassanak be egymásnak a résztvevő tájházak képviselői. A szakmai találkozót a cigándi házigazdák különleges helyi ételekkel, kézműves bemutatókkal és bodroghözi hagyományörző programokkal színesítették. A péntek esti programban a Tájházszövetség közgyűlése is helyet kapott, amelyre az egyesület tagjainak aktív részvételével került sor.

*A szombati tanulmányi kirándulás kitünően egészítette ki a konferencián hallottakat, és megismertette a résztvevőket Hercegkút, Sárzasadány, Bodroghisfalud és Erdőbénye felújított tájházai-
val, népi műemlékeivel és kiállításai-
val.*

Idén összesen három tájház pályázott az Év Tájháza elismerésre: a Hosszúhetényi Tájház, a Noszvajai Gazdaház, valamint a Vésztői Mesterségek Háza és Tájház. Az címet a Hosszúhetényi Tájháznak ítelték oda. A beadott pályázatok elbírálásában a Tájházszövetség elnöksége részéről delegált szakmai zsűri vett részt, akik helyszíni tapasztalatok alapján, megadott szempontok szerint hozták meg végül döntésüket.

A Baranya megyei, a Zengő és a Hármas-hegy lábánál elterülő Hosszúhetényi tájháza az 1860-

*as években épült. A műemléki épület a XIX. század közepétől a XX. század első feléig mutatja be a dél-dunántúli népi építészeti egy jellegzetes lakóházát. Bocz Árpád helyi lakos tulajdonát és benne található értékes magángyűjteményt 2008-ban vásárolta meg az önkormányzat. A megújult tájház gazdag és értékes fazekas és textil-anyaga mellett említést érdemel a nyitott láb-
bas pajta mezőgazdasági gyűjteményében található „Röck”-féle cséplőgép a XIX. század végétől, amely még ma is működőképes. A közösségi térként szolgáló felújított istálló táborok, rendezvények, múzeumpedagógiai programok számára alakították ki a közelmúltban. A tájház és udvara az udvari kemencével együtt a falu oktatási-nevelési intézményeinek, valamint a civil szervezeteknek, a Hosszúhetényi Hagyományörző Együttes és a helyi kézművesek rendezvényeinek biztosít alkalmat a bemutatkozásra, tudásuk, tapasztalatuk átörökítésére.*

*A Hosszúhetényi Tájház szakszerűen felújított és berendezett kiállításai-
val méltán nyerte el 2014-ben az Év Tájháza kitüntető címet. A tárgyak állagvédelme, a nyilvántartás szabályossága mellett a múzeumpedagógiai programok tekintetében is példaértékű munka folyik itt. A pályázati források bevonásával egyenletes ívű fejlődés látható a tájház megújulásában. A Hosszúhetényi Tájház azon „élő” múzeumok közé tartozik, ahol nemcsak a minőségi közösségi programok kialakítására töreksenek, hanem a kiállítások szakmai színvonalának emelésére is. Kívánjuk, hogy ez az értékes munka a továbbiakban is töretlen lelkesedéssel folytatódjon tovább, melyhez örömmel nyújtjuk át az Év Tájháza díját.*

Bereczki Ibolya

Régizene és népzene mezsgyéjén

Beszélgetés Kobzos Kiss Tamással

Kobzos Kiss Tamás nem csak régizenészként, de az Óbudai Népzenei iskola igazgatójaként is aktív alakítója, fontos tényezője azoknak a folyamatoknak, melyek meghatározzák – nem csak a népzene, de – a népi kultúra kincseinek továbbhagyományozását. Tipikus és mégis egyedi pályájáról és az alapfokú népzenei oktatásról is kérdeztük az Óbudai Népzenei Iskola új épületében.

– Ha veled beszélgetve, személyesen keresztül akarunk rápillantani az Óbudai Népzenei Iskolára, akkor óhatatlanul felmerül: hol kezdődik a te „zenei történeted”?

– Debrecenben születtem, és ott is éltem majdnem negyed századot, amíg az egyetemet befejeztem vegyészs szakon. Azt hiszem, sok kortársammal együtt nyugodtan mondhatom, hogy a beatzenei mozgalom aktív részese voltam, bár inkább csak magánzóként, egy szál gitárral. Bob Dylan, Joan Baez, Pete Seeger voltak a kamaszkori idoljaim. (Pete Seegernek írtam is, és küldött kottákat!) Bob Dylan interjúkat olvasva mostanában derült ki számomra, hogy mennyire mély és összetett volt az ő kapcsolata az amerikai folkzenével. Ebből a mozgalmából jutott el hozzánk valami a hatvanas évek közepe táján. A népzene csak később ismerhettem meg, mert az iskolában ez valahogy nem sikerült, Kodály-módszer ide vagy oda.

Kodály azt mondja, egy betegség tünete, hogy írástudatlan öregasszonyok őrzik a magyar zenei emlékeket. Persze, ezzel a felvetéssel is lehet vitatkozni, hiszen sok szempontból nagyon is jó, hogy így alakult ez.

– *Miért jó, hogy így alakult?*

– Így a múltidézés pont azért más, azért tud más lenni, mert ezek az emberek élő hagyományként óvták és formálták ezt a kincset. A kottapapír sokkal kevésbé tudta volna megőrizni a hagyomány életszerűségét, igazi ízét és zamatát, a változatok sokasága nyilván radikálisan redukálódott és elveszett volna.

„Gyűjtés közben a helyi cigányoknál Magyarorszáon, 1974-ben”

Amikor meghallottam az 1964-ben megjelent Hungarian Folk Music [Qualiton LPX 1187] című lemezt, akkor teljesen megdöbbentem.

– *Ennyire a „semmitől jött” az első találkozás?*

– Mondjuk, volt egy kis előzmény, az Illés együttes miatt, hiszen ők citerát használtak, meg tekerőt is... Illetve volt Bródynak egy tekerője, amit a sógoromnak kölcsönadott, és aztán én játszottam rajta évekig (van még néhány ilyen bűvópatak jellegű összefüggés a háttérben).

Főleg a széki zene volt, ami nagyon hatott rám, ahogy Sebőékre is az volt a legnagyobb hatással. Ők rádióban hallották először, én pedig az előbb említett lemezről. Az első népzenei hangszereim tizenennyolc éves koromban Tuka Zsiga bácsitól származott. Édesapám kisújszállási, s így a gyermekkorom nyarainak jelentős részét ott tölthettem. Aztán a katonaságnál volt időm gyakorolni a Tuka-féle citerán, és mindenfélet kipróbálni furulyával, gitárral és a citerával. A „honvédelem” után, az egyetemen bekevertem egy Főnix nevű színjátszó együttesbe 1972-ben. Két évig ott is aktív voltam mint zenei közreműködő. 1973-ban pedig tagja lettem a Délibáb együttesnek, ami szinte azonnal elég komoly feladatokat hozott magával. Abban az évben Csoóri Sándor nyitotta meg a Könyvhetet Debrecenben, s nekem kobzon kellett játszanom. Két napom

„Koncert Michel Montanaro-val” (fotó: Ádám Gyula)

„Magyarszováton Lázár Katalinnal, 1974-ben”

„Erdal Şalikoğlu-val lemezünk borítóján” (fotó: Hatlaczki Balázs)

volt arra, hogy fölhangoljam, s kicsit kitapasztaljam a hangszert. Dévai Jancsi töröksípon játszott, s ketten léptünk fel.

– *Friss szerzemény volt a koboz?*

– Régóta vágytam erre a hangszerre, s Joób Árpád, az együttes vezetője hozott egyet Erdélyből. (A másodikért egy kantelét adtam cserébe...) Akkortól a koboz és a moldvai zene komoly része lett az életemnek. Már abban az évben meglátogattam a Baranyába áttelepült moldvai csángókat. Náluk kezdtem gyűjteni. Ugyanabban az évben, 1973 novemberében jártam először Széken. Szerencsére volt táncház, s ráadásul Icsánéknál [Ádám István „Icsán” (1909–1980)] kaptam szállást, ők a következő nyáron már szinte családtagként fogadtak. Ugyanakkor alakult ki a kapcsolatom Zerkuláékkal [Zerkula János (1927–2008) és felesége, Fikó Regina (1922–2008)] is. Egy hetet töltöttem Széken és egyet Gyimesben. Nagy, igazi csoda volt... már csak azért is, mert a rákövetkező évben már „kiderült”, hogy Romániában nem szabad házaknál aludni, ami nagyon leszűkítette a lehetőségeket.

’74-ben volt egy magyarszováti gyűjtésem is, amit szintén a szerencsének köszönhetek. Székre akartunk menni akkor is, de kiderült, hogy a munkás-teherautó Szovátra megy. Volt a teherautón egy unitárius kántor, aki meghívott minket magához. Mi már aznap a helyi cigányoknál voltunk. Huszár Jani bácsi bandája nagyon szívesen játszott nekünk – órákon át – borért, egy kis cigarettáért. Nem csak mint élmény volt fantasztikus, de gyűjtési szempontból is egyedülálló, amit hallhattunk akkor.

– *Nagyjából ekkoriban kerülhettél Budapestre.*

– Amikor ’74-ben Pestre kerültem, Martin György „gondozta” az amatőr gyűjtőmozgalmat. Sokakkal együtt én is nagyon hálás vagyok neki. Én nem akartam gyűjtő lenni, inkább élményeket gyűjtöttem, ami bőségesen teljesült. Aztán vissza-visszajártam Gyimesbe, de közben már a régizene felé fordult az érdeklődésem. L. Kec-

kés András vett be az együttesébe, ahol kobzosként működtem egy évtizeden keresztül.

– *Ekkoriban lettél Kiss Tamás kobzosból Kobzos Kiss Tamás?*

– 1977-ben, Kecskeméten Buda Ferenc nevezett el Kobzos Kiss Tamásnak, pontosabban így konferált föl. Nem is nagyon figyeltem oda erre, de aztán már a leveleim is kezdtek ilyen címmel érkezni. Nem volt benne szándékosság, de tetszik, hogy így, szinte magától alakult.

– *Hol kopik ki a történetedből a vegyészet?*

– Öt évig vegyész-restaurátorként dolgoztam. Nagy szerencsémre a Néprajzi Múzeum volt az első munkahelyem, ahol hozzájuthattam például a Lajtha-gyűjtéshez. Aztán Éri Istvánhoz kerültem – a Múzeumi Restaurátor és Módszertani Központban – az ő keze alatt dolgoztam 1979-ig.

– *A restaurátorság helyét is elfoglalta a zene?*

– Szabadúszó lettem és kitágult a világ! Bécsben régóta tagja vagyok a régizenet játszó Clemencic Consort-nak, idén decemberben is lesz koncertünk Bécsben, régi magyar karácsonyi darabokból. Gyakran szerepelek egy fiatalabb ausztriai régizene együttesel is, az Accentus Austria-val. Velük például Jeruzsálemben is előadtuk a Serenata Hungarica című programot.

Ezek a kapcsolatok nagyon sok fontos tapasztalatot hoztak. Kicsit talán jó lenne, ha több önbizalom szorulna belénk a saját zenénk kapcsán. Sokszor úgy gondoljuk, hogy ezek „csak” a mi értekeink, de azt látom minden alkalommal, hogy kíváncsiak, nyitottak és fogékonyak rá világszerte. Michel Montanaroval is azokban az években kezdtem dolgozni. Vele ’82-ben ismerkedtem meg, és rögtön terveztünk is egy karácsonyi turnét, amivel több mint harminc helyen voltunk. Koncertek után – talán magyar táncművészi mintára – mindig volt tánc. Montanaro-val most is fel-fellépünk, játszottunk együtt népzenei és trubadúrzenéi is. Aztán van huszon-

három éve egy keletről érkezett társam, Erdal Şalikoğlu. Ő az, aki törökre fordította az Egri csillagokat, s ezzel elég nagy hírt szerzett. Idén például együtt léptünk fel a Török Kulturális Intézetben, a Misztrál Fesztiválon, a Mesterségek Ünnepe és a Televízió Török Kulturális Napján.

– *Akkor ebbe a szabadságba jöcskán beleszóltatott, hogy bekapcsolódjál a tanításba...*

– Hát, az biztos, hogy sok minden megváltoztatott. Persze, ezt nem bántam meg, hiszen nagyszerű tanítványaim voltak, s most is kitűnő fiatalokkal kerülhetek kapcsolatba. Például van egy pusztinai csángó kislány, aki harmadik éve van Magyarországon. Talán kicsit nekünk is köszönhető, a táboraiknak, hogy a család vállalta az átköltözést.

Hat tábort csináltunk már Pusztinában, ami gyakorlatban azt jelenti, hogy visszatanítjuk az ő hangszeres zenéjüket, ami elfelejtődött, vagy például a kobozt, ami soha nem is volt a faluban. Most már jó pár kislány – érdekes, hogy főleg a lányok – kobzol. Nagy öröm volt az idén is látni-hallani őket. Hatvan gyerek volt idén nyáron a táborunkban.

– *Térjünk vissza a kezdetekhez; mi a jelentősége az Óbudai Népzenei Iskolának?*

– A tanszakot Béres János alapította, akivel egyszerre kaptunk Kosuth-díjat idén márciusban. Az iskola létrejött valóban hatalmas ugrás volt 1975-ben. Sőt, megkockáztatom, jelentősége máig sem csökkent, hiszen ilyen alapfokú zenetanítás egész Európában nem létezik, ami végül is elég furcsa. Nagyon sok helyen van egyetemi szintű oktatás, ami nálunk kicsit késve indult hét évvel ezelőtt. A táncmozgalom nagyon megnövelte a népzene iránti érdeklődést. Ifj. Csoóri Sándor volt az első, aki a táncmozgalomból került be a tantestületbe, aztán jött Havasréti Pál, Lányi György, Ökrös Csaba... Aztán '86 táján megint volt egy váltás. Mi – például Balogh Sándorral, Budai Ilonával – akkoriban kezdtünk itt tanítani. Virágvölgyi Márta, Juhász Zoltán később jött, az iskola tanári karának a zömét ma is a táncmozgalom nagy egyéniségei alkotják. Amiből az is következik, hogy lassan-lassan szükségessé válik a fiatalítás. Most például egy volt tanítványunk, Soós Csaba lesz heggedűtanár nálunk.

1975-ben a III. kerületi zeneiskolán belül indult a népzenei tanszak, aztán '91-ben közös erővel értük el az önállóságot. Harminc évig egy bérház alsó szintjén működünk, aminek megvolt a sajátos romantikája, de nem kevés problémával járt. A lakók bizony méltatlankodtak a hangos zene miatt, s lássuk be, nem minden alap nélkül.

Az óbudai önkormányzat segítségével egy éve beköltözhattünk új, gyönyörű épületünkbe. Itt a tavalyi évig az Építészeti Múzeum „lakott”, de önkormányzati tulajdonú a ház, s tavaly, az előző szerződés lejáratá után mi kaptuk meg. Az épület adottságain túl a környezet is nagyon jó. Az épület udvara is jó lehetőségeket biztosít, de itt van a Vendéglátóipari- és Kereskedelmi Múzeum és az Óbudai Társaskör is. Együtt alkotjuk a „Krúdy negyedet”, közösen szervezünk programokat, például idén az Óbuda Napját. Ahogyan az is

„Kedves adatközlőim, Zerkula János és Fikó Regina” (fotó: Kobzos Kiss Tamás)

fontos, hogy ide tudtuk hozni a „Látó emberek” című előadássorozatotunkat.

– *Ez az a program, amelyik a Néprajzi Múzeumban indult?*

– Igen, ott kezdtük tavaly – eddig mások mellett Lükő Gáborról, Lajtha Lászlóról, Domokos Pál Péterrel, Vikár Béláról volt szó –, de itt közelebb van a diákjainkhoz is. Ebben a félévben Kóka Rozália mesélt a bukovinai székelyek hányatott történetéről, Hoppál Mihály Diószegi Vilmosról, Nagy Molnár Miklós pedig Györfy Istvánról tartott előadást. November 18-án Barna Gábor Bálint Sándort méltatja, Tari Lujzát december 2-ára várjuk, aki Rajeczky Benjamin munkásságát fogja ismertetni.

– *A rendszerváltás után, 1991-ben lettél az iskola igazgatója. Mit hozott, mit vitt a fordulat?*

– Nem csak ez az iskola vett új lendületet, de a népzeneoktatás országos szinten is erőre kapott. Az országos helyzetről inkább csak benyomásaim vannak, átfogó képem nincsen, de majdnem exponenciális a tanítási helyek számának növekedése. Jelenleg majd' hatezer gyerek tanul népzene Magyarországon, ami elég jelentős szám, ha azt vesszük, hogy nagyjából százezen tanulnak klasszikus zenét, de körülbelül ennyien tanulnak néptáncot is. A néptánc egyre többeket fordít a népzene felé. A Csillagszemű Táncgyűttesel például jól bejártatott kapcsolatunk van, a gyerekek gyakran ide is, oda is járnak. Aztán egyre több a nagycsaládos tanítványunk is, van olyan nyolcgyermekes család, amelyből ötven nálunk tanulják a hangszeres zenélést. Akad zenekar, amiben négy testvér játszik együtt. Ezek nagyszerű dolgok a zeneiskola történetében.

Amíg az önkormányzat volt a fenntartónk, addig kedvezőbb volt a helyzet, de a mostani nagy átszervezés sem okozott orvosolhatatlan problémákat. Az utánpótlás felől sem kell aggódni, amíg – minden ellenkező híresztelés ellenére – a táncmozgalom virágzik...

– *Az iskola szerepéből következik, hogy komoly befolyások voltak és van arra, miként alakul a népzene helyzete.*

– Itt készültek az első tantervek Béres János felügyeletével. Akkoriban ez csak négy tantárgyra terjedt ki, aztán mi csináltuk az első nagy tantervcsomagot is, így beleszólhattunk akár a zeneakadémiai tanszakalapítás körüli szakmai kérdésekbe is. Emiatt is egészen természetes, hogy a zeneakadémiai hallgatók egy része nálunk hospitál. – *Elképzeltél, hogy valakit hozzáértő tanár hiánya miatt kelljen más hangszer felé terelgetni?*

– Gyakorlatilag minden hangszert tudunk tanítani. Szerényi Béla például egészen kitűnő tekerőtanár, aki egyébként hajdan nálunk tanult. Heggedűtanárunk négy is van, citera- és furulyatanárunk

Előző lapszámunkból sajnálatos módon kimaradt, hogy **Budai Iona** népdalénekes, az Óbudai Népzenei Iskola tanára a **Magyar Érdemrend középkereszt polgári tagozat** kitüntetését kapta meg a magyar népdalok tanításáért, és a népszerűsítéséért végzett csaknem négy évtizedes tevékenysége elismeréseként.

is három. Énektanárunk is pont annyi van, amennyi kell: Budai Ilona, Raksányi Boglárka és Fábíán Éva. Utóbbi egyik oszlopa az iskolánknak, különösen a kicsikkel szeret foglalkozni. A tizennyolc tanárból álló csapat tulajdonképpen kielégít minden igényt.

– *Mi a jellemzőbb: túljelentkezés, vagy inkább gyerekhány?*

– Nagyon érdekes, mindig úgy alakul, hogy sem túl kevés, sem túl sok a tanulóink száma. Mindig annyian jelentkeznek, ahányak elférnek, és kitöltik a lehetőségeket. Olyan sem volt, hogy lasszóval kelljen fogni a tanulókat, és olyan sincs, hogy a szülők erőltetnék. Ezért is nagyon ritka, hogy valaki kimarad.

– *Sokan vannak – mindig is sokan voltak –, akik kétségbeesve panaszkodják az éppen aktuális ifjúság züllöttségét. Tényleg megváltoztak a gyerekek?*

– Alapvetően nem változott semmi, de általában a zeneiskolákban sem érvényes ez a problémafelvetés. Persze, mindig felmerül, hogy mennyit változott a világ, mi veszi körül a gyerekeket... Mi van akkor, ha kilépve a kapun más zenét tenne a fülébe?

– *Mi lenne? Mit tudsz erre válaszolni?*

– Ez egyrészt nem jellemző, ha meg így van, akkor – a saját példám is bizonyítja – az ember érésehez sokféle impulzus szükségeltetik. Mégis, sok esetben úgy tűnik, hogy ennek a zenének megvan a helye a gyerekek életében. A klasszikus zene esetében talán nagyobbak a problémák, hiszen ott megjelenhet sokéves tanulás után is a hiábavalóság érzése. Itt viszont mindenki megtalálhatja a képességének, tehetségének, szorgalmának és igényének megfelelő „funkciót”. Ha megnézzük, hogy hány helyen van táncház, akkor tényleg csak ámulni lehet, és vidéken is egyre sűrűbb a kínálat.

– *Évek óta nem csitul a polémia arról, hogy mihez kezdjünk a népzenei hagyományokkal, vannak, akik szentségtörésként élik meg azt, ami másoknak egészen természetes. A popzene – néha csak jelmezként – magára veszi a népzene, a világzene pedig elegyít mindent. Sok különböző megoldási kísérlet akad. Te – akár mint a régizene művelője – hová tartozol ebben a vitában?*

– Nem szívesen foglalok állást, inkább figyelek. Bár azt megmondhatom, hogy a komolyságot gyakran hiányolom. Ennek magyarázata lehet, hogy Szabados Györggyel dolgozhattam harminc éven keresztül. Szabadosdal egyébként Széken találkoztam először, talán 1976-ban, tudtam, hogy ő kicsoda, és fantasztikus volt, amikor Icsán Pityunál belépett az ajtón...

Sokakat ismerek, és sokak törekvéseit tudom tisztelni – ott van például Dresch Mihály, Balogh Kálmán –, tele vagyunk nagy tehetségekkel. Amit keveslek, az a jazz és a népzene kapcsolata, és ugyanezt a hiányt látom a komolyzene kapcsán is.

A kortársak közül kevesen vannak, akik elmélyülten foglalkoznak a népzenevel. Dubrovay Lászlónak voltak ilyen kísérletei, például 2000-ben bemutatott egy művet több népzeneész közreműködésével, de „amúgy” nem látom az igyekezetet. Sokkal intenzívebben kellene a zeneszerzés szakos hallgatókat tanítani arra, hogy van világ a felvételin kötelező kottából tanult népdalokon túl is. Ha előkerül egy magyar népdal, akkor az a Tavasz szél, vagy az A csitári hegyek alatt... persze, vannak megingathatatlan dolgok, de azért ennél tágabb a világ. Ötven évvel ezelőtt ez még rendben lett volna, de ma?

„Példaképem, Szabados Györggyel zenekarával, a MAKUZ-zal”

Rám például nagy hatással volt Török Erzsébet és Ferencz Éva. Éva-val sokat dolgoztam, neki is példaképe volt Török Erzsébet, akit Kodály is felfedezett. Az a fajta képzett énekes volt, aki gyerekként a széki lányokat hallgatta, így megvolt ez az alapja. A csángó zene felé engem az ő népdalfeldolgozásai indítottak. Most is kellenének ilyen kapcsolódások. Az opera szakos növendékeknél sem lenne szégyen, ha bele tudnák élni magukat ebbe az egészbe. Vannak erre próbálkozások, de nem érzem, hogy ezek szervesen beépüljenek.

Aztán volna egy másik nézőpont, ami sokakat meglephet, de például Ligeti György fontos „szövevényes” kellene hogy legyen. Kezembe került a Ligeti György válogatott írásából összeállított kötet. Ő nagyon komolyan foglalkozott a népzenevel, és ez a művein is látszódnak, érződik. A kórusművei között zseniális népdalfeldolgozások vannak. Egy évet töltött Bukarestben ösztöndíjjal, ebből az időszakból két írás is szerepel a kötetben. Az egyikben például ír a kobozról, hogy ott tanítják a kobozt. Ne feledjük, ez 1950 táján volt! Aztán leír egy Arad környéki bandát, ahol háromhúros a kontra, és azt pálcával ütöttek... Rengeteg feldolgozatlan anyag van még hátraírunkon innen és túl is.

– *Az általánostól forduljunk újra a személyes felé. A régizene és a népzene kapcsolata mennyire kiegyensúlyozott?*

– Ha egy kis hiányt érzek az életben, akkor az talán arról szól, hogy mennyire nehéz volt egyensúlyba hozni a régizene és a népzene között. Sokáig a két terület elég élesen, talán túl élesen vált el egymástól: a régizeneszerek kevésbé néztek furcsálkodva a népzeneszerekre, mint viszont. Persze, ezen nincs mit keseregni, bennem ez mindig természetes egységet alkotott. A gyűjtések nélkül – az egyházaskozáriak, vagy Zerkula, a mekényesi Simon Ferenc Józsefné nélkül – nem tudtam volna értelmezni Tinódit, Balassit, az akkoriban is meglévő kettősséget és egységet. Tinódi nemességet kapott Ferdinándtól, de az énekeiből kiderül, hogy mindig a vitézekhez szól. Balassi már gyerekként ismerte a táncokat, hiszen tizennyolc évesen Rudolf trónörökös beiktatásán a Burgban juhásztáncot járt a leírások szerint. Méghozzá nem is akárhogyan! Elkápráztatta a bécsiakat. Akkor is megvolt a kelet–nyugat, hagyomány és progresszió kettéválasztás, és a hagyomány lenyűgözte az akkori „nyugatot”. Ez manapság is lehetséges.

Grozdits Károly

A szépasszon s az ura

Élt a falunkban egy vén bocskor, Valár bá. Annak az első felesége szépasszon volt, alyan boszorka-féle, úgy mondtuk az elyeneknek, hogy eljárók. Ezek erőst rosszfélék, a sátányokat imádják, nem Istent. Egyszer együtt kapáltunk a lunka mellett, s az öreg elbeszélte, hogy milyen életet húzott az első feleségivel.

Még fiatal házasok vótak, s az ember azt vette észre, hogy az asszonya éjszakánként el-eltűnik mellőle, s csak hajnalját keveredik haza. Eléfogta az asszonyát, hogy hova jártál, s hova jártál? Mondd meg! Az asszon nem mondta meg. Valár bá meg es verte, szinte megnyuvasztotta, s akkor se mondta meg, hogy éji üdőbe' hol kódorog.

– Na, hagyd csak el, te, mert én megtudom, hogy hova jársz s kivel gamatkodik! – Ő azt gondolta, hogy a faluba' valamelyik emberrel vaj egy csobán legénvel konverzálkodik.

Egy éjen az ember tette, hogy aluszik, de közbe leste a feleségét, s há, látta, hogy az asszonya békondorodik az osztovátába, s azt sutogja:

– Gyí, lovam, hí, ott legyek, ahol gondolom!

Az osztováta felemelkedett, s az asszonnal együtt kiszállott a házból. Ott vót a kicsiházban egy másik osztováta es, fel vót vetve rea a szövő. Az ember kapta magát, ő es béült az osztovátába, s ahogy az asszonyától hallotta, ő es mondta:

– Gyí, lovam, hí, ott legyek, ahol gondolom!

Persze, Valár bá azt akarta, hogy ott legyen, ahol a feleségét megkapja. Az osztováta kirepült a házból, felemelkedett s már es megérkezett oda, ahol az asszonya volt. Na, amit ő látott attól egészen megiszonyodott. Minden rendű asszonyok, éfiak, vének, csúfok s szépek mulattak, a nagy kövér sátányokkal járták a kezest s az övest, táncoltak, bendéreztek, mint a veszedelem. Valár bá letette az osztovátát a felesége osztovátája mellé, s odament az asszonyához. Mikor az asszon meglátta, nagyot rikojtott:

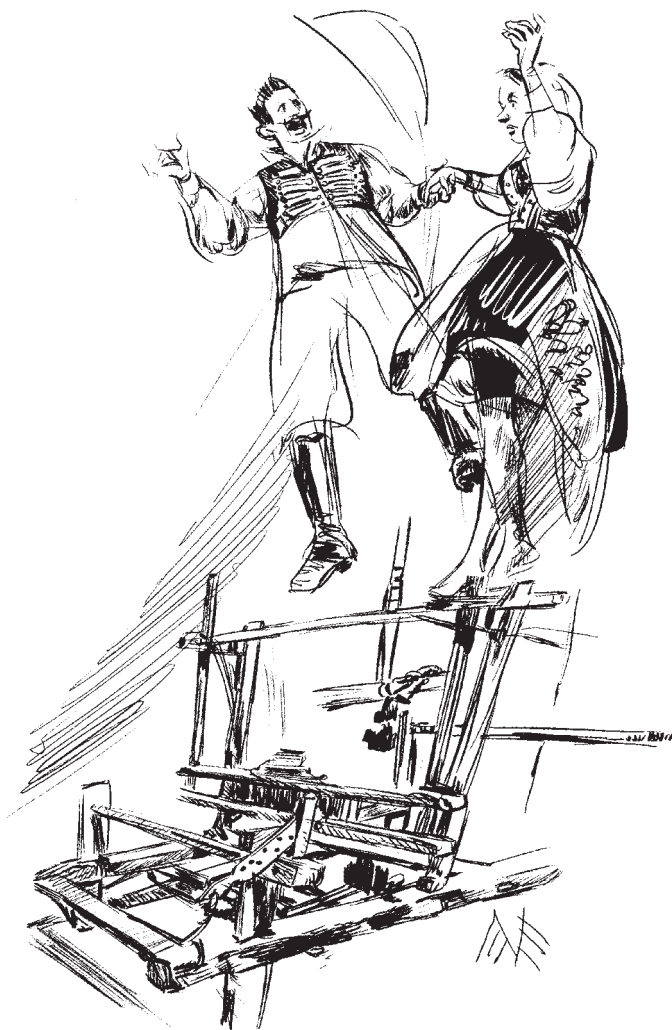
– Te, szerencsétlen, hogy jöttél ide?

– Éppég úgy, mint te! – felelte az ember.

– Most, ebbe a minutába' menjünk innet, met, ha észrevesznek, ebbe a helybe széttépnek!

Hamar felültek az osztovátákra, elmondották, hogy ott legyenek, ahol gondolják, s elindultak hazafelé. A fák felett repültek, sebesen mentek. Valár bá érzette, hogy lobog a haja. Az asszonya egyet mondta:

– Ügyeljen ember! Istenhez a világett se gondoljon, met akkor ahol van, ott marad. Ha víz felett, a vízbe, s ha a fák felett, akkor a fákon, ha sík föld felett, akkor oda esik le, s mehet haza gyalog.

Tudja meg, hogy még három hét alatt se ér haza. Csak a sátányokhoz gondoljon, s gondoljon a mulatságra!

Az ember erőst meg vót ejedve, kényszerítette a gondolatját az asszonyához s a sátányokhoz. Eppe, mikor kikkirilni kezdtek a kakashok, hazaérkeztek a házikhoz.

Valár bá akkor úgy megejedett, hogy többet sohase ment a felesége után.

(Szómagyarázat: gamat – „disznó”, rendetlen, szemtelen; guruzsmál – varázsol, ront, gyógyít; kicsiház – kisszoba; kikkiril – kukorékol; kondorodik – tekeredik; konverzálkodik – társalog; lunka – gyümölcsös; osztováta – szövőszék)

A három szerető

Egyszer vót, hol nem vót, vót egyszer egy legén, vót neki három szereteje. Hejába akart választani közülük, nem, nem, s készen van, nem tudott, mindegyiket egyformán szerette. Egy nap megkapta a béhívó cédaláját, hogy katanának kell menjen Csernaviczbá, három esztendőre. Mielőtt bévonult volna, hát elment mindegyik szeretejéhez, hogy elbúcsúzzék tőlük. Mind a háromtól megkérdezte, hogy mivel gyászolja meg, míg ő odalesz a katanáéknál.

Mondja az első leján:

– Én úgy meggyászolok, hogy amíg odaleszel, nem seprek ki a házat.

Na, menyen a legén a második szeretejéhez. Tőle es megkérdezte:

– Kedves szeretőm, mivel gyászolsz meg, amíg én odaleszek a katanaságban?

– Én erőst, erőst meggyászolok. Míg haza nem jössz, én nem mosakodom meg egyszer se!

A harmadik leján azt fogadta neki:

– Hallod-e, amíg te katana leszel, én a moslékot mind felhordom a hiuba.

Vájta a fejit a legén: – Mit jelentsen ez? Na, nem baj, mikor hazajövök, akkor es reáerek eldönteni, hogy melyiket vegyem feleségül.

Grafika: Péter László

Elment a legén katanának, kitötötte a három esztendő s osztán hazajött. Minnyá el es indult, hogy felkeresse a szereteit. Legelébb-szer felkereste az elsőt, amelyik megfogadta, hogy amíg ő oda lesz, nem sepri ki a házat. Megkoppantotta az ajtót, lenyomta a gilincset, de az ajtót szinte ki sem tudta nyitni a sok szeméttől. A leján megtartotta a fogadalmát, nem takarított három esztendeig. A legén elgondolta, hogy egy ilyen rendetlen fejrénp legyen a felesége, úgy megfutamodott, hogy meg sem állott a második szereteje házáig.

A második leján es megtartotta, amit ígért, nem mosdózott meg három esztendeig. Ayan mocskos vót, mint egy disznyó. Nagy bordos fejvel, szennyes gunyában, ayan vót, mint egy csuma. A legén úgy megiszonyodott tőle, hogy szinte hanyatán esett. Gondolkodott:

– Na, ugyan biza, mit látok a harmadik lejánnál? Azt ígérte, hogy amíg katana leszek, mind felhordja a moslékot a hiuba.

A harmadik lejánt szép tiszta gúnyában, megmosdózva, megfősülködve kapta. Minnyá hívta es fel a hiuba, nézze meg, hogy hordta fel oda a moslékot, amíg ő odavót a katanaságnál. Hát, uram fia! A hiu tele aggatva füstölt kolbászval, sonkákval, szalonákval. Míg a legén odavót, a leján felhízlalt három nagy disznyót, a hiut megtöltötte mindenféle jóval. A legén örömben megölelte, megcsókolta a lejánt, minnyá feleségül es kérte. Nagy lakadalmat csaptak, még a kutyák es pumpuskát ettek, én es ott vótam, annyit táncoltam, hogy meg es sántultam.

(Szómagyarázat: csuma – csúnya öregasszony, amit a néphitben a kolera megtestesítőjének tartottak; hiú – padlás)

(In: Kóka Rozália – Egy asszon, két asszon. Timp, Budapest, 2011)

NEMZETI TÁNCSZÍNHÁZ

2014. 11. 11. | 19:30 | Bethlen Téri Színház
García Lorca Háza – M Studio (Sepsiszentgyörgy)

2014. 11. 12. | 19:00 | Marczy Községi Tér
Suspiros – Sóhajok – Pirók Zsófia

2014. 11. 13. | 10:30; 15:00 | Marczy Községi Tér
80 nap alatt a Föld körül – Budapest Táncszínház

2014. 11. 13. | 19:00 | MÜPA – Fesztivál Színház
Antigoné – Bozsik Yvette Társulat

2014. 11. 14. | 19:00 | Várkert Bazár
Sírnak a harangok... – Magyar Nemzeti Táncgyűttes

2014. 11. 15. | 16:00 | Hagyományok Háza
Retró néptánc-koreográfiák III.
A Magyar Táncművészetért Alapítvány szervezésében

2014. 11. 16. | 15:00 | Hagyományok Háza
Csodaszarvas – Duna Művészgyűttes

2014. 11. 16. | 15:00 | MÜPA – Fesztivál Színház
A Tenkes kapitánya – Magyar Nemzeti Táncgyűttes

2014. 11. 18. | 19:00 | MÜPA – Fesztivál Színház
Carmen – Pécsi Balett

2014. 11. 23. | 10:30; 15:00 | MÜPA – Fesztivál Színház
Vuk – Inversedance – Fodor Zoltán Társulata

2014. 11. 23. | 19:00 | MOM Kulturális Központ
Tántorgók – Fitos Dezső Társulat

2014. 11. 24.; 25.; 26.; 27.; 28. | 10:00 | Bethlen Téri Színház
Horda2 – NTSZ-KET-Káva

2014. 11. 25. | 19:00 | Marczy Községi Tér
Az idő ura – Sivasakti Kalánanda Táncszínház

2014. 11. 26. | 19:00 | MOM Kulturális Központ
Az Ezeregyéjszaka virágai – Bozsik Yvette Társulat

2014. 11. 26. | 19:00 | Marczy Községi Tér
Prozódia – Feledi János – Feledi Project – Trio a lá Kodály

2014. 11. 27. | 10:30; 15:00 | Marczy Községi Tér
Csillagokkal táncoló Kojot – Bozsik Yvette Társulat

2014. 11. 27. | 19:00 | Várkert Bazár
A jövő csillagai (néptánc) – Magyar Táncművészeti Főiskola

2014. 11. 29. | 19:00 | Várkert Bazár
Stabat Mater – Szegedi Kortárs Balett

2014. 12. 01. | 10:30; 15:00 | Marczy Községi Tér
Vackor kalandjai – Inversedance – Fodor Zoltán Társulata

2014. 12. 01. | 19:00 | Várkert Bazár
Rítus – Szegedi Kortárs Balett

2014. 12. 02. | 19:00 | Hagyományok Háza
Megidézett Kárpátalja – Magyar Állami Népi Együttes

2014. 12. 02. | 19:00 | Várkert Bazár
Bolero | Tavaszai áldozat – Bozsik Yvette Társulat

2014. 12. 03. | 19:00 | MOM Kulturális Központ
Psyché – Feledi János – Feledi Project

www.nemzetitanacszinhas.hu

XII. Dél-amerikai Magyar NéptáncTalálkozó

2014. július 19-én és 20-án magyar szótól, daltól, ropogós bokázóktól, csapásoktól volt hangos a brazíliai São Paulo egyik legnagyobb kulturális épülete, a São Pedro Színház. Alig néhány nappal a brazilokban vegyes érzelmeket ébresztő foci világbajnokság befejezése után a magyar népi kultúra nagy ünnepségtől lett hangos a húszmillió metropolisz belvárosa.

Dél-Amerika magyar közösségeinek nagy része képviseltette magát a kétnapos fesztiválon, amelynek a legnagyobb értéke e közösségek találkozása volt.

Argentína, Uruguay, Brazília és Venezuela magyar néptáncgyűjtésesei két évente rendezik meg ezt a találkozót. Idén Brazilián volt a sor, így a São Paulóban működő Magyar Ház és táncos szervezetei vállalták a házigazda szerepét. Venezuela néptáncosai az országban kialakult politikai és gazdasági nehézségek miatt kimaradtak a programból, de a három ország magyar csoportjai így is hatalmas műsorfollyammal álltak a színházat zsúfolásig megtöltő közönség elé.

Július 18-án, pénteken délután érkeztek a csoportok a Magyar Ház épületébe. Ezen a délutánon Magyarország küldöttsége is megérkezett. A fesztivál teljes programjának zenei kíséretét a Dűvő zenekar vállalta, az Élő Forrás Hagyományörző Egyesület képviselőjében pedig Gaschler Beáta és Kovács Norbert táncoktatók igyekeztek tovább fokozni az amúgy is forró hangulatot.

Ezen a pénteken már elkezdődött a nyolc napon át tartó ünnep, mely minden este-éjszaka táncba torkollott. A reggeli nap fényében általában még a mulatságban taláta a kitartóbb táncosokat és a Dűvő zenekart, így zajlott ez a fesztivál és az azt követő szimpózium minden egyes napján.

Szombaton és vasárnap délután felkészülési, színpadbejárási próbák voltak, majd mindkét este közel három óras, két felvonásos gálaestet mutattak be az együttesek, felvonultatva az elmúlt évek kitartó tanulásának és gyakorlásának gyümölcsét.

A műsorokat a Dűvő zenekar kísérte, szótól táncolt Gaschler Beáta és Kovács Norbert. Különleges ízt adott a Felvidékről ér-

kezett Ilosvai Néptáncsoport, akik régi barátságot ápolnak a dél-amerikai közösségekkel. Zvezetők, Kupec Mihály és Andrea gykori oktatói az ehhez hasonló továbbképzéseknek és most, mint régi barátok érkeztek Brazíliába.

A közönség minden egyes műsorszámot hangos tapsorkánnal és üdvrivalgással jutalmazott, a nézőtér soraiból gyakoriak voltak a magyarul bekiabált dicséretetek, buzdító kurjantások. A gálaműsorokat Grand Finale zárta, amelyet Kovács Norbert és Gaschler Beáta a szombat délutáni próbán állítottak össze. A Grand Finale anyaga mezőségi tánc volt, melyet minden fellépő táncgyűjtés közösen adott elő a hatalmas színpadon. A záró szám egyszerre okozott meghatódottságot és harsogó sikert a közönség soraiban.

A fergeteges hétvége után a jelenlévők nagy része autóbuszokra szállt és kétórás zötykölés után elfoglalta szálláshelyét a dzsungelben, az egész héten át zajló szimpózium helyén. A rengeteg közös mulatság mellett egy héten át, napi nyolc órát táncoltak és zenéltek a Dűvő zenekar, a Kovács-Gaschler és a Kupec házaspárok írá-

nyításával az együttesek tagjai. A mezőségi Bonchida magyar és román táncait, illetve a Vág-Garam vidékének csárdásait, verbunkjait a hét végére nagy élvezettel improvizálták a táborozók. A pénteki búcsúesten hatalmas táború mellett zokogtak egymás vállán a régi és új barátok, hogy aztán a szombati – valóban – záró estén, immár ismét a São Pauló-i Magyar Házban, még egy reggelig tartó búcsú tánczással fejelejk meg az együttlét örömet.

Így zajlott tehát a XII. Dél-amerikai Magyar NéptáncTalálkozó.

A program különlegessége az a magas minőség, amivel ez az esemény akár Budapesten is megállta volna a helyét. A résztvevő együttesek mindegyike nagy felkészültségről, komoly táncudásról adott számot. Sokkal fontosabb azonban az a hatalmas lelkesedés, az a magyarságukra büszke viselkedés, amely nem csak a színpadon, hanem a találkozó minden percében jellemezte a csoportok minden egyes tagját, legyen az illető első, második, vagy sokadik generációs magyar... Ki kell emelni a csoportok vezetőinek jó szakmai minőségre törekvő munkáját. Meg kell említeni azokat a fiatalokat, akik hosszabb-rövidebb időt Magyarországon töltöttek és az Anyaországban szerzett tudást igyekeznek továbbadni, vagy azokat a lelkes közösség-szervezőket, akik a Kőrösi Csoma Sándor program révén kerültek Dél-Amerikába. Név szerint is megérdemli a kiemelés Násztor Péter, akit kalandvágya hajtott a világ másik felére és kitűnő táncudását szinte minden csoportnál kamatoztatja. A találkozó sikerében nagy szerepe volt a São Paulóban működő Magyar Ház közösségének, szervezőinek, kiemelten a helyi Pántlika Néptáncgyűjtés vezetőjének, Pedro Marquesnek.

(Forrás: Élő Forrás Hagyományörző Egyesület hírlevele)

A résztvevő csoportok:

- Pántlika Néptáncgyűjtés – Brazília
- Dunántúl Néptáncgyűjtés – Brazília
- Sarkantyú Néptáncgyűjtés – Brazília
- Zrínyi Néptáncgyűjtés – Brazília
- Ropogós Csárdás Néptáncgyűjtés – Brazília
- Regős Néptáncgyűjtés – Argentína
- Kolomp Néptáncgyűjtés – Argentína
- Tündérgert Néptáncgyűjtés – Uruguay
- Tündérgert Néptáncgyűjtés Szivárvány csoportja – Uruguay
- Tündérgert Néptáncgyűjtés Senior csoportja – Uruguay
- Ilosvai Néptáncgyűjtés – Szlovákia

Ostor és koporsó

Két napja virrasztunk. Nehéz bánat üli meg szívünket. Halottunkat az első házban ravatalozták fel. Széki ünneplőjében fekszik a nyújtóztatón, törött mosoly az ajkán. Első álmában érte a végzet. Utolsó perceiben is valami huncutságon járhatott az esze! – hallom egy közeli végtisztességtevőtől mindannyiunk engesztelődésére. Mintha érezte volna, hogy nem éri meg a reggelt, előző nap szinte mindenkit felkeresett a faluban, a határban is járt kint. Senki sem gondolt búcsúlátogatásra, mindenkit jókedvre derített, szeme úgy csillogott a boldogságtól, mint egy pohár friss víz a vasalt abrosz fölött.

Néhai Juhos Miklósról, a rohamosan fogyatkozó páratlan széki ember egyik utolsó képviselőjéről rovom e sorokat. Hiánya örökre betölthetetlen űr marad számunkra. Hogy mire alapozom határozott kijelentésemet? Elmondom. A hamisítatlan széki ember saját kezűleg épít magának és gyermekeinek házat, ősei szellemét viszi tovább, az életért való ténykedéseit nem küzdelemnek, hanem kötelességének tartja, tud táncolni, énekelni, műveli szerényen termő szikes földjeit, bár sohasem élt meg belőle, ezért néhány szakmát is kénytelen elsajátítani. Nyitott szemmel és füllel jár a világban, mindig tanul valamit és azt másokkal is megosztja. A mákdarálótól az autóig mindent meg tud javítani. Ha környezetében baj űti fel a fejét – időt, pénzt, munkát nem sajnálva –, hívatlanul is segít. Háza előtt nem állhat meg úgy idegen ember, hogy azt ne hívná be egy pohár pálinkára, finom töltött káposztára. Tudja hol a helye. Azt is, hogy hol és mikor van rá szükség. Mindig ott fogja, ahol a legnehezebb, mert ott rendszerint erőhiány van. Mindig ő megy elől, hogy aszszonyát, gyermekeit megvédhesse a veszedelmektől, a pálinkásüveget ráköszönti vendégére, de előbb ő iszik belőle, hogy minden kétségünket kivessük az ital tisztaságát illetően. Mindenről és mindenkiről gondoskodik, ahogyan Juhos Miklós is tette egy életen keresztül.

A szeptemberi szél is veszekszik a halállal, a takaros ház oldalára erősített gyászlobogó ideges ráncigálásába kezd, miközben arcunkról könnycseppeket szárít fel. A ház zsúfolva megrendült végtisztességtevő gyászolókkal. Széken még ma is tartja magát a mondás: ANNYIT ÉRSZ, AHÁNYAN ELMENNEK TEMETÉSEDE! A Juhos Miklósén úgy háromszázan is lehetnek.

A tágas udvaruk szőlőlugasa alá maga ácsolta mívés pavilon asztalánál tartandó gyakori családi összejöveteleken – mert vendéglátásban is verhetetlen volt! – többször mesélte, hogy kisbajtár korában hat- és nyolcágú ostorok fonásával kereste meg az aprók táncára való költőpénzt. A házasulandó legények mindig tőle rendelték, ő fonta a legszebb ostorokat, azokkal igazán büszkélkedhettek a lányok előtt. Felszegi utcájukban elvéve akadt egy-egy tranzisztoros rádió is, azokat szintén ő gyógyította ki az örökös recsegéssel járó bajukból. Négy gyermeket nevelő apja gyakran rászólt, főleg télidőben, hogy szánkózás közben ne kotorjon annyit, mert szétmegy a bakancsa és nincs pénz újra. Megszívlelte az atyai tanácsot. A következő napon szomszédok riasztották Juhos Pista bácsit, hogy menjen, mert Miklós

fia elkékvülve, mezítláb szánkózik a meredek Csibi-sikátoron... Cseresznyeérés idején a sánta Papp Gyuri mezőpásztort is gyakran kihozták a sodrából, naponta akár többször is megostromolták Ernyősföldje piros szemektől izzó cseresznyefáit. A hadirokkant ember azonban sohasem érhetett utol a gyíknál is fürgébb fiúkat. El is panasolta megaláztatását Miklós atyjának, aki szigorú apa lévén, azt találta mondani rosszcsonot fiának, hogy estére már nem akarja otthon találni, menjen, amerre lát, ha képes volt egy ilyen, szegény sánta öregembert megfuttatni. Aznap este nem nyitott be a kapun, csak megállt előtte és anyjáért kiáltott: „Édesanyám, hozzon egy jó nagy karéj kenyeret, mert nekem világga kell menni!”.

Tizenöt évesen már egy széki csoportban kubikolt. Ő is menekült a kilátástalanságnál egyebet nem kínáló kollektív gazdaságból. A kolozsvári Pata utcában sáncoltak éppen, amikor egy jól öltözött „naccsága” belenézett az öt méter mély sáncba, és rákiáltott a szalmakalapos, piros arcú Miklósról: „Kicsi széki, azonnal másszon ki onnan és dobja el jó messzire azt a csákányt. Tanuljon valamit, amíg nem késő, csak nem akar valamelyik gödörben megdögleni! Megértette?” A kolozsvári hölgy tekintélyt parancsoló hangon való aggodalma szeget ütött Miklós fejébe. Aznap már nem volt kedve „bolondkodni”, még este a munkásszállónak titulált barakkban sem. Rajta kívül talán senki nem látta az ajtóra ragasztott közleményt, ami arról értesített, hogy a vállalat nehézgép-szerelő és -kezelő szakiskolába toboroz fiatal szakképzetlen munkásokat. Egész éjszaka nem aludt, csak a beiskolázáson járt az esze. Reggel betegséget szimulálva nem ment a többiekkel, amikorra társai látótávolságon kívülre kerültek, azonnal öltözött és nagy izgalmában a vállalat továbbképzési osztályának ajtajáig még levegőt sem vett. Beiratkozott a bukaresti szakiskolába. Vasárnap délutánokon együtt korzózott az erdélyi, többnyire székelyföldi cseléd lányokkal és a fővárosban tanuló vagy munkát vállaló legényekkel. Szerencsétlenségére egy cigány javasasszonyba is belebotlott, aki előbb szép, ügyes feleséget, majd két fiúgyermeket jósolt neki, végül pedig rövid életet számára. Főleg az utóbbit nem tudta felejtetni soha. Attól a pillanattól gyorsabban kezdett élni. Mintha azért fonta volna egykor valamennyi ostorát, hogy legyen mivel hajtania magát az időben. Hogy gyorsan élhessen sokat. A nagy hajtástól a valamikor nagyot csattanó ostorok az utolsóig elnyűvődtek. Le kellett szállni a bakról. Az idő ostor nélkül is hajtja magát tovább, csak hiányzik neki, aki olykor mókás cifrákat faragott fáradhatatlan kerekébe.

Állunk a frissen ásott sírgödör körül, óvatosan engedik le a koporsót, hogy ne hulljon rá földgöngy, mert annak szívet tépő hangja van. A koporsó fölé tölgyfa padmalyt raknak. Abból is két deszkával többet vágott az asztalos, de azt is rá kell tenni a többire, nem szabad visszavinni. Amit a sírba szántak az mind a halotté. A markunk melegével szorongatott görgöny is, amit a nyitott sírba ejtünk. Utolsó kézfogás helyett.

Miklós sógor, nyugodj békében!

Széki Soós János

Jobbágytelki ház • Tóskerti csűr • Részlet a Falumúzeum állandó kiállításából • A Marosszéki Kodály Zoltán Gyermekkórus szereplése a templomban • Jobbágytelke • Centenárium Bartók-emlékmű a Falumúzeum falán • Szőlőcsőszök toborzója • A Népművészeti tagozat
(fotó: MMA Dokumentáció)

Bartók-megemlékezés és Nagybúcsú Jobbágytelkén

Bartók Béla 1914-ben – éppen száz éve – gyűjtött Jobbágytelkén népdalokat. Erre emlékeztek a jobbágytelkiek meghívott vendégeikkel együtt a település búcsúja előtti napon. Az általuk Nagybúcsúnak nevezett ünnepet Kisboldogasszony napján, szeptember 8-án tartják minden évben.

A kerek évfordulóra és a falu jeles ünnepére való tekintettel a Magyar Művészeti Akadémia Népművészeti Tagozata szeptember első hétvégéjén kihelyezett ülést tartott a népművészetéről híres faluban. A tagozati program az ünnepi rendezvényekhez igazodva zajlott, így az akadémikusok és vendégeik jelenléte „sűrű” volt Jobbágytelkén. (Résztevő tagok: Almási István, Fodorné László Mária, Galánfi András, Kallós Zoltán, Kékedi László, Kobzos Kiss Tamás tagozatvezető, Kóka Rozália, Landgráf Katalin, Mihályi Gábor, Petrás Mária, Sipos Mihály, Stoller Antal, Vajda László, Vidák István. Tagozati titkár: Hegedűs Vilmos. Szakmai vendégek: Nagy Gábor, Novák Ferenc, Vavrincez András)

A rendezvényeket a jobbágytelki Kulturális Egyesület szervezte és az egyesület tagjainak reggeltől késő estig tartó, szorgos munkájával biztosította a kitűnő körülményeket. (Az egyesület tagjai: Bakó Regina, Bereczki Éva, Boldizsár Katalin, Fülöp Anna, Ila Ildikó, Ila Gábor elnök, Orbán Csaba, Orbán Kálmán, Orbán Veronika, Simó Regina)

Mi, akadémikusok és vendégeink, a kénapi ünnepséget megelőzően, szeptember hatodikán érkeztünk. A falu határában viseletbe öltözött fiatalok fogadtak bennünket, majd zenés vacsora és a „házakhoz való szállítás” elosztása következett.

Hetedikén, vasárnap közös reggeli után tagozati ülés volt a tóskerti csűrben, majd ebédkor Barabás Ottó polgármester köszöntötte a megjelenteket. Ebéd után ismét tagozati ülést tartottunk az ösztöndíjasok, Péter Alpár kézműves, Major Balázs régész,

Balla Antal (1926–2008)

Kerekes Ibolya néprajzkutató és Demeter Miklós kézműves-alkotóművész, néprajzos beszámolóival.

Vasárnap délután négy órakor kezdődött a Bartók-megemlékezés a Falumúzeum udvarán. A Jobbágyfalvi Nagy Ferenc férfinak Bartók Béla által gyűjtött dalokat adott elő, Galánfi András Bóda István Bartókról írt versét mondta el, majd Nagy Zoltán szót az általa készített, száz kerámialapból összeállított zománczott emlék-kompozícióról. Az ünnepség után a résztvevők megtekintették a Falumúzeumot, ahol külön sarok emlékezik Bartók jobbágytelki, székelyhodosi, ehedi gyűjtésére.

A program a tóskerti csűrben folytatódott kerekasztal-beszélgetéssel, amelynek témája Bartók Béla Nyárad menti gyűjtőútja volt.

A beszélgetést Novák Ferenc (Budapest) vezette. Az előadók Csiki Boldizsár (Marosvásárhely), Almási István (Kolozsvár) és Kallós Zoltán (Válaszút) voltak. A teltházas kerekasztal-beszélgetésen az előadók érdekes, Bartók alakjához, munkásságához más-más szempontból közelítő adatokat, az életmű kevésbé ismert részleteit tartalmazó ismereteket osztottak meg közönségükkel.

A napot népművészeti est zárta, amelyen fellépett a Jobbágytelki Hagyományörző Néptáncscsoport három korosztálya és a nyáradszerepai Bekecs Néptánc Együttes. Az utóbbi csoport műsorszámai között színpadra léptek a Magyar Művészeti Akadémia neves egyéniségei, Petrás Mária, Kobzos Kiss Tamás, Sipos Mihály és Kóka Rozália. Utánuk Gábor Ferenc, Bőr Gyula, Kortyák Ferenc és Vavrincez András jobbágytelki és péterlaki dalokat muzsikáltak, majd a közönséggel együtt énekeltek Jobbágytelke „hymuszát”: „Szép szivárvány koszorúzza az eget...”

Hétfőn délelőtt ismét tagozati ülés volt a tóskerti csűrben, majd nagybúcsúi szentmise a templomban, amelyet a Marosszéki Kodály Zoltán Gyermekkorús fellépése zárt. Ebéd után a tanácskozás a Balla Antal Tájházban folytatódott. Közben a faluban viseletbe öltözött fiatalok lóháton és szekéren, zeneszó mellett csalogatták a népet és vendégeket az esti szüreti bálra.

A vasárnap estéhez hasonlóan, hétfőn is népművészeti műsor volt a szabadtéri színpadon. A Dzsesztán és Öves együttesek koncertje után a Maros Együttes adott felejthetetlen néptánc műsort.

A napot szüreti bál zárta a kultúrházban. Befejezőként Kobzos Kiss Tamás tagozatvezető mondatait idézem: „Nagyon megható volt látni ezeket a fiatalokat, hogy egy ilyen kis faluban is milyen nagyszerű műsorral állnak elő, és hogy a templom is tele van. Szóval, lelke van a falunak. Hasonló nagyságú és ennél nagyobb falvakban jártam már, de sehol nem tapasztaltam ezt a fajta lokálpatriotizmust, ami Balla Anti bácsinak is köszönhető. Nem kis dolog ezt az örökséget tovább adni olyan körülmények között, amikor inkább a felejtés, a gyorsulás jellemző mindenhol. Szerintem példa értékű, ami Jobbágytelkén folyik.”

Stoller Antal

JOBBÁGYTELKE (Sămbriaș) hétszáz lakosú falu Maros megyében, Marosszéken, a Felső-Nyárad mentén. Közigazgatásilag Székelyhodoshoz tartozik, nagyjából a Marosvásárhely, Szováta és Szászrégen által bezárt háromszög közepén, a „Szentföld” néven emlegetett vidéken. Lakói többségükben római katolikus vallásúak.

A falu énekes-táncos kedve híres a környéken. Ezt élte és ismerteti meg közönségével az 1945 óta működő népi együttes, amely sok elismeréssel, díjjal rendelkezik, többek között 1971-ben első díjat nyertek a Duna Menti Folklor Fesztiválon.

Az együttes alapítója, vezetője, haláláig segítője Balla Antal (1926–2008) volt, aki nyugdíjazásáig tanácsstíkárként is működött. „Anti bácsi” egész életében rakta a „jobbágytelki tüzet”. Ha egyik keze megfáradt, rakta a másikkal, majd rakta mindkettővel, hogy Jobbágytelke híre megsze jusson, túl völgyeken, hegyeken, országhatárokon át.

A Hodos patak fejeinél fekvő község lakói szorgos emberek, akiknek a – magyar nép által találoán „életnek” nevezett – búza a legfontosabb terményük. Kétszeresen is fontos, hiszen nem csak az életet adó kenyér alapja, hanem szára a szalmafonat készítésének anyaga is. A szalmafonatból kalapot készítenek, amely megóvja őket a búzát érlelő napsugártól.

A jövő csillagai

2014. november 27-én a budapesti Várkert Bazárban, a Nemzeti Táncszínház egyik új játszóhelyén lesz a Magyar Táncművészeti Főiskola táncművész-néptánc szakirány I. éves hallgatóinak előadása. Ennek apropóján a Néptánc Tanszék szakmai vezetője összefoglalja a felsőfokú néptáncképzés történetét, ismerteti a jelenlegi oktatás struktúráját és a végzetek elhelyezkedési lehetőségeit, valamint közli a legközelebbi felvétellel kapcsolatos legfontosabb tudnivalókat.

A Nemzeti Táncszínház szlogenjével élve tájékoztatom a folkMAGazin olvasóit, hogy „folytatjuk” bemutatkozó előadásainkat „A jövő csillagai...” címmel.

A Magyar Táncművészeti Főiskola táncművész-néptánc szakirányán 2014. júniusában huszonöt hallgató végzett táncművészként, akik a Művészetek Palotájában június 3-án és 4-én mutatták be koncertvizsgájukat, ami főiskolai tanulmányaik lezáró gyakorlati vizsgája. A mi hétköznapi életünkben ők voltak a „nagyok”, és ebben a tanévben vették át tőlük a stafétabotot a „kicsik”, akik elsőéves főiskolai hallgatóként – de már kétévnyi mindennapos közös munka után – immáron „nagyokként” folytatják a megkezdett utat, hogy méltó módon képviseljék a néptáncművészetet.

A Magyar Táncművészeti Főiskola képzési struktúrája sajátos. Jelenleg ez az egyetlen intézmény, ahol néptáncos területen felsőfokú táncművész- és pedagógusképzés folyik.

Jogelődjében, az Állami Balett Intézetben 1971-ben indult a középfokú néptáncművész-képzés. Az első legendás néptánc-tagozatót Györgyfalvai Katalin és Timár Sándor vezette. A képzést Rábai Miklós és Novák Ferenc kezdeményezte, hogy a hivatásos együttesek számára biztosítsák a professzionális utánpótlást. Az újabb pedagógusgeneráció elsősorban Timár Sándor pedagógiai módszerét alkalmazta továbbra is. E generáció kiemelkedő képviselője volt dr. Jakabné dr. Zórándi Mária, aki az első tagozaton végzett és később a főiskola rektora is lett, Janek József, a Bartók Együttes egykori táncosa, Molnár Lajos „Pubi”, a Budapest Együttes szólistája és Horváth Mónika, aki szintén iskolánkban végzett és az Experimentum szólistája volt.

Jelenleg Végső Miklós, aki az első tagozaton végzett, majd az Állami Népi Együttes szólistája volt, Brieber János, Ónodi Béla, szintén egykori államis táncosok, Béres Anikó, a Honvéd Táncszínház volt szólistája és jómagam tanítjuk a jövő táncosainak a néptánc gyakorlatát.

A tagozat évfolyamait eleinte négy, később három évenként indították.

A néptánc-képzés 1992-ben színházi tánc-képzéssel bővült, és 1998-ban főiskolai rangot kapott. 1992 és 2006 között hat év volt a tanulmányi idő. Ebben a képzési formában az utolsó két évben csak elméleti órákon vettek részt a hallgatók az intézményben, a színházi gyakorlatot már a munkahelyükön töltötték.

2007-től, a bolognai rendszer bevezetésével a szak neve is megváltozott, Táncművész Szak néptánc szakirány a hivatalos címünk. A teljes képzés öt éves. Az első két esztendőben a növendékek már minden nap négy-öt-hat órát táncolnak, többféle tánctechnikát tanulnak, de még csak úgynevezett „előkészítőösök”. Mivel a táncművészek számára a felsőfokú oktatás – a vonatkozó törvény egyedi kivételével – megfelelően (felsőoktatási törvény. 144.§ (3) bekezd.) – már a harmadik középiskolai évvel párhuzamosan megkezdődik, a táncművész BA szak felvételi vizsgája a főiskolán belül az

előző, vagyis a második tanév év végi vizsgája. Tehát a felsőoktatási alapképzés első két éve párhuzamosan folyik a közoktatás 11–12. osztályával. Az érettségi után egy évvel befejezik tanulmányaikat. Megfelelő előképzettséggel természetesen bárki jelentkezhet e felsőoktatási alapképzésre. A Főiskola akkreditáltatta a kétéves mesterszakot is a néptáncművészek számára.

1971 óta a tizenkét évfolyamon mintegy kétszáznyolcvan fő végzett. (Jelenleg huszonhárom fő tanuló.) Ez idő alatt természetesen a képzés struktúrája és tananyaga rengeteget formálódott, mivel a hivatásos együttesek repertoárja is hatalmas változáson ment keresztül. Az Magyar Táncművészeti Főiskola legjobb tudása szerint készíti fel növendékeit ezekre a kihívásokra.

Az utolsó két évfolyam elhelyezkedési statisztikája pozitív, szinte mindenki kapott állásajánlatot. Ez bizonyítja, hogy hallgatóink felkészítése sikeres, a hivatásos együttesek szerződtetik a felsőfokú szakirányú végzettséggel rendelkező táncosokat. Célunk olyan művészek képzése, akik megfelelő alappal érkeznek leendő munkahelyükre, hogy az adott együttes profiljához, művészeti elképzeléséhez, munkatempójához a lehető legrövidebb időn belül alkalmazkodni tudjanak. Az oktatás színvonalának megnyugtató visszaigazolása, hogy nem csak néptánc-együttesek szerződtetik végzettjeinket, hanem kortárs, illetve klasszikus balett profilú együttesek is (pl. GG Eger, Miskolci Színház Balett tagozata).

2014. december 20-i jelentkezési határidővel ismét felvételt hirdetünk a néptáncművész szakra – az előkészítő képzésre – elsősorban olyan lányok és fiúk számára, akik a 2014/15-ös tanévben fejezik be az általános iskola nyolcadik osztályát, és kedvet éreznek a táncos pálya iránt, feltéve, hogy nem idősebbek tizenhat évesnél. Kivételes esetben a jelen tanévben hetedik, illetve kilencedik osztályosok is felvételt nyerhetnek, amennyiben vállalják, hogy – osztályozó vizsgával, illetve évkivagyással – csatlakoznak a 2015. szeptemberében induló kilencedik osztályhoz. Nyílt napjainkról és a felvételi részleteiről honlapunkon tájkozódhatnak: www.mtf.hu.

Tehát: „Folytatjuk...”!

Hortobágyi Gyöngyvér

Budai Ilona karácsonyi CD-je

DIALEKTON NÉPZENEI KIADÓ – BS-CD 20

Minden év karácsonyának tájékán megérintenek legszebb, megtartó földi emlékeim, mindezek úgy ölelnek körül, mint a régi barátok, s a gyorsan repülő idő. Ilyenkor eltörpülnek a hétköznapi gondjai, bajai, s csak azok költöznek a szívembe, akiket szeretek. Számomra ezek a napok a várakozás boldog örömeiben telnek, hiszen Megváltó születik a földre, akit csak úgy ölhetünk át, ha le-hajolunk hozzá. Fel kell nevelni magunkban és magunknak a szeretet példáját, Jézuskát. Ez a szeretet pedig őáltala a szépben, a jóban, az igazban valósul meg. Ezen szándékkal született meg ez a lemez is. Kaphat-e nagyobb ajándékot egy tanár az élettől, ha tehetséges fiatalokat nevelhet, taníthat a népdalok szeretetére? Boldog embernek mondhatom magamat, mert olyan tanítványaim vannak, akik emberi tartásukkal, tehetségükkel méltán lettek segítők ezen a lemezen. Ajánljuk a dalokat mindazoknak, akik még hisznek a Krisztusi megváltás és szeretet erejében. (Budai Ilona)

1. Mikor Máriához az Isten anyala...	Moldva	1:48
2. Elindult Mária karácsony éjszakán...	Erdély	2:30
3. Elindula József, s a szép szűz Mária	Moldva	1:19
4. Felkelék én jó reggel hajnalba...	Moldva	1:43
5. Szép kerekok forogjatok...	Moldva	0:28
6. Betlehem, Betlehem, a te határidőba...	Dunántúl	1:08
7. A rózsza születése	Erdély	3:14
8. Betlehem kis fahackáiban...	Dunántúl	0:41
9. Mostan kinyílt egy szép rózsavirág...	Pest	1:32
10. A kis Jézus megszületett, örvendjünk...	Pest	0:39
11. Paradicsom fű kerijibe...	Erdély	1:15
12. Ártatlan kiseded Jézusom...	Moldva	0:33
13. Keljetek fel álmotokból...	Moldva	1:57
14. A piac közepén van egy almafácska...	Moldva	1:40
15. Székely Ferenc karácsonya	Erdély	5:47
16. Nosza pajtás keljtek fel...	Pest	1:06
17. Hej, vig juhászok, csodások...	Alföld	1:07
18. Bárcsak régen felbredtem volna...	Pest	0:46
19. Filep Zsuzsa karácsonya	Erdély	5:26
20. Sír az Isten bíránya...	Dunántúl	0:48
21. Mídon a szűz magzatját...	Moldva	1:54
22. Egy szép szűz mellette...	Moldva	2:10
23. Feljött immár az a csillag...	Erdély	1:44
24. Kelj fel keresztény lélek...	Moldva	1:25
25. Nagykarácsony éjszakáján...	Szatmár	2:17

folkMAGazin

LELŐHELYEK

TÁNCHÁZ ALAPÍTVÁNY
FOLKMAGAZIN SZERKESZTŐSÉG

1011 Budapest,

Szilágyi Dezső tér 6. I. em.

Tel.: (1)-214-3521

Interneten megrendelhető a
www.folkmagazin.hu oldalon

NÉPTÁNCOSOK KELLÉKBOLTJA
1137 Budapest, Katona József u. 21.

Tel.: (1)-239-1199

ÍRÓK BOLTJA

1061 Budapest, Andrassy út 45.

Tel.: (1)-322-1645

KALÁKA ZENEBOLT

Bp., V. ker., Bárczy István utca 10.

Tel.: (1)-267-5331

A FOLK

1074 Budapest, Dohány u. 84.

Tel.: (1)-351-3341

MESTERPORTA

1011 Budapest, Corvin tér 7.

Tel.: (70)-244-8432

ETHNOSOUND

Bp., VIII. ker., Krúdy Gy. u. 7.

Tel.: (1) 266-8105

Hangszerek, Tokok,
Kellékek, Javítás

Népzenei CD-k teljes választéka
ÓVODÁKNAK, ISKOLÁKNAK
KEDVEZMÉNY

Cím: Budapest VII., Dohány u. 84.
Bejárat az Almássy utca felől

telefon/fax: 351-3341,
Mobil: 06/30 954-9903, 06/30 399-5042

E-mail és Web Site:
pro@t-email.hu, http://www.afolk.hu

Nyitva tartás:
hétfőtől csütörtökig: 10:00-17:30,
pénteken: 10:00-17:00

I. Kárpát-medencei Táncházzeneszkek Találkozója

A szentendrei skanzenben és a Pap-szigeten 2014. szeptember 5-6-án rendezett zenésztalálkozót a Hagyományok Háza és a Szabadtéri Néprajzi Múzeum. Az ötletet az Erdélyi Táncházzeneszkek Találkozója adta, amelyet 2006 óta minden évben megrendeznek Gyimesközéplokon, illetve Borospatakon.

Az ottani skanzen is a valódi hagyomány megélésének helye, „nem beteg, hogy ápolni, s nem rab, hogy örizni kelljen” – mondta tréfásan Molnár Szabolcs, a Heveder zenekar primása, az erdélyi rendezvény ötletgazdája és főszerzője, aki előadásában beszámolt az évenként megvalósuló eseménysorozatról. Elmondta, hogy Erdélyben még nincs olyan szervezett zenész- és táncos-képzés, mint az anyaországban. Sokan települtek át Magyarországra és máshová, például Svédországba, ezért ma is hiány van sokoldalúan képzett primásokból, brácsásokból, bőgősökből. A négynapos együttléteket eleinte saját erőből szervezték (például maguk főztek), a cél csak annyi volt, hogy jól érezzék magukat, s átadhassák tapasztalataikat egymásnak. Az erdélyi rendezvény-sorozat jelszava: „Tanuljunk egymástól!”. Ma már a Romániai Magyar Folkloriszövetség is segíti a Találkozó megrendezését.

Az idős és beteg erdélyi zenésztársak megsegítésére gyűjtést szerveztek. A felajánlásokra így biztattak: „Hívd meg az öreg zenészeket egy sörre!”. A sör helyett természetesen a sör árából összegyűjtött adományt juttatták el a rászorulóknak.

Az erdélyiek jó példáját a vajdaságiak is követték, s 2013-ban már ők is megrendezték saját zenésztalálkozójukat. Idén végre Magyarországon is összejöhettek népzeneészeink egy szakmai tanácskozás és örömteli együttzenélés erejéig.

A megnyitón dr. Bereczki Ibolya, a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum megbízott főigazgatója köszöntötte a résztvevőket. Kelemen László, a Hagyományok Háza főigazgatója megemlítette, hogy igen fontos feladat a zenészek egységes baráti csapatba szervezése. Közös célunk, hogy hivatásuk betöltése közben az életüket a népzeneire föltevők boldog, kiegyensúlyozott emberré válhassanak.

Sebő Ferenc, az első magyarországi „eredeti népzene” játszó együttes alapítója tudományos alaposággal mesélt a táncházmozgalom kezdeteiről, az első zártkörű, majd a „civil” közönség felé nyitó rendezvényekről, az első táncháztáborokról.

Hamar Dániel, a Kosuth-díjas Muzsikás Együttes bőgőse és menedzser moderálta a beszélgetést a „jó táncházzel”, annak szervezéséről, a megvalósítás feladatairól. Sipos Mihály primás (Muzsikás együttes) és Csatai László „Csidu”, a Fővárosi Művelődési Ház körtermében vagy tizenöt évig táncházzat vezető táncmester osztotta meg velünk tapasztalatait.

A sikeres zenekar-menedzselésről Horváth László, a Fonó igazgatója, Liber Endre és Lelkes András (Tükrös együttes), valamint Mezei Áron, a videózás szakembere beszélt. A támogatást nyújtó szervezetek közül a Balassi Intézet, a Fonó, a Hungarofest került szóba. Elhangzott, hogy a piacépesség eléréséhez pénzre és médiatámogatásra (például állandó médiajelenlétre, óriásplakátokra) van szükség, hogy a közönség „ingerküszöbét” sikerüljön átlépni. A profi kiadói és kiadványszerkesztői tevékenység is lényeges feladat. A zenészképzésről Richter Pál és Juhász Erika énektanár fejtette ki gondolatait.

Andrásfalvy Bertalan előadásában elmondta, hogy a tájjal, természeti környezetünkkel együttműködést kell kialakítanunk. A rendi államelémet kizárta a népet a nemzetből. „Titkos belső óhajunk, hogy a magyarság megtalálja saját kultúráját! A megvetett földművesek, a parasztság rehabilitációja máig nem történt meg. Ez a közeljövő nemzetpolitikai feladata.” – szögezte le a pécsi professzor.

A pénteki nap folyamán gömöri hagyományörző zenészek, a feledi Berki Pál, az alsókőlosai Molnár Géza, a felsővályi Tamás János és a serkei Botos Béla „Bumbi” mutatták be tudásukat. A klézsei furulyás, Hodorog András és a redoje-i Chiriac Gheorghe primás vezetésével moldvai, Szóráth János és Bársony Rózsa részvételével dél-alföldi, Hárlet Ioan „Nucu” és Becski Ioan irányításával pedig budateki mesterkurzuson vehettek részt a tudásukat bővíteni kívánó népzeneészek.

Este éjszakába nyúló főzőversenyre került sor, mely a leleményesebbeknek egy pótvacsorát is biztosított.

A szombati nap zenészbresztővel indult, majd a központi helyszínen moldvai ének- és táncoktatás (Szigony zenekar és Tintér Gabriella, Tatros zenekar), dunántúli játékok és tánc (Méta zenekar és Csidu), dél-alföldi táncoktatás (Magyar Tekerőzenekar és Szerényi Andrea); mezőégi énektanítás (Üsztürü és Enyedi Ágnes), szatmári táncok (Düvő és Farkas László), Agócs Gergely, Sebestyén István és Horti Zoltán meséi, a Vujicsics együttes, a Karaván Familia és a Fonó zenekar váltották egymást.

Spontán „műhelyekben” is ismerkedhettek a látogatók a népzenevel. A Méta és a Téka együttes, Pál István „Szalonma” bandája és a Fonó zenekar, a „moldvaiak” (Szigony zenekar, Tatros zenekar), a Vujicsics, a Düvő (ők mezőégi, méhkeréki, kalotaszegi, gömöri dallamokkal hozták lázba a népzene szerelmeseit), a Békés Banda Csonka Ferenc vajdasági primással kiegészítve voltak a házigazdák. Michal Noga a felvidéki portán zempleni táncdallamokat muzsikált, a révkomáromi RÉV pedig többek között gömörít és magyarbödít.

A Tükrös tagjai vajdaszentiványi, bonchidai, Küküllő menti muzsikával vonzották maguk köré a közönséget. A Khamoro zenéjére hagyományos cigánytáncokat láthattunk, a Karaván Familia pedig blues-t is játszott. Papp István „Gázsa” az Üsztürü és a „villámkezu” fiatal kalotaszegi primás, Varga István „Kis Csipás” társaságában alakított ki jó hangulatot. Pávai István is táncra perdült, majd hol bőgőn, hol kontrán váltogatva kísérte egykori erdélyi zenésztársait, segítve az Üsztürü zenekart az egésznapos örömmenélés során. Eközben a bátrabbak Redő Júliától budateki táncokat és magyarszovátai énekeket tanulhattak. A programot kézműves foglalkozások és népi hangszerkészítés, hangszerbemutatók, valamint borkóstoló színesítették.

Az amfiteátrumban megrendezett gála műsorát Havasréti Pál szerkesztette. Elsőként a Méta lépett fel. A közönség a zuhogó esőcseppek elől feltódult a színpadra, de Salamon Beátaék nem jöttek zavarba: úgy húzták, hogy a szűk hely ellenére néhányan még táncra is perdültek. Az eső csillapodása után a találkozó szereplői a 2013-ban elhunyt Halmos Bélára (akiről kiállítást is láthattunk a skanzenben) emlékeztek közös zenéléssel: palatkait húztak Kodoba Florin irányításával. A Békés Banda eleki muzsikával lépett a nézőközönség elé. A Dudazenekar a kilencvenhat éves Pál Pista bácsi dallamait játszotta. A magyar tekerősök zenekara is bemutatkozott. A Khamoro zenekartól és táncosaitól fergeteges cigánytánc-show-t láthattunk. Mihál Noga és kassai zenekara zempleni táncdallamokat adott elő. A Vujicsics együttestől délszláv muzsikát hallhattunk.

Ahogy az Agócs Gergely utóbbi televíziós nyilatkozatában kiemelte, a szentendrei skanzen ideális helyszín egy ilyen rendezvényhez. Csúpan a táncolásra igazán alkalmas helyeket hiányolta, s remélte, hogy ezt a problémát jövőre meg tudja majd oldani a szervezők lelkes, mindenben segítő, baráti légkört teremtő csapata. Mindenesetre köszönjük fáradságos munkájukat, s reméljük, hogy 2015-ben ismét ugyanitt találkozhatunk.

Záhó

A budatelki mesterkurzus adatközlői: Hârleț Ioan „Nucu” (hegedű), Becski Ioan (háromhúros brácsa)

A gömöri mesterkurzus oktatói, Pál István „Szalonna” és Lakatos Adolf „Edi” (1. Kárpát-medencei Táncházenészek Találkozója – fotó: Farkas József)

Az erdőhorvát ház portazenekari a Khamaro Budapest Band és a Karaván Família

A rendezvény egyetlen szlovák bandája a gyöngyösi iparosház portáján Michal Noga és zenekara

A novaji ház házigazdái a Szigony és a Tatros Zenekar (I. Kárpát-medencei Táncházenészek Találkozója – fotó: Farkas József)

Spontán muzsikálás a színpadon a Méta zenekarral (az eső miatt félbeszakadt gálaműsor közben)

A hejcei ház udvarán az Üsztürü és Papp István „Gázsa” portazenekar, Kodoba Florinnal és ifj. Fodor Sándorral kiegészülve

A nemesradnóti ház portazenekara, a Téka Együttes (1. Kárpát-medencei Táncházenészek Találkozója – fotó: Farkas József)

A mesterség elsajátításának társadalmi intézménye a cigányzenészek körében – I.

(Szlovákiai magyar példák)

Írta: Agócs Gergely

I. A NÉPZENEKUTATÁS TERÜLETÉNEK BŐVÜLÉSE

Lajtha László „Szépkenyérűszentmártoni gyűjtés”-ének közzétételével a népzene „életének”, „életmódjának” sajátos értelemben vett vizsgálatára tett kísérletet. Lajtha gyakran hangsúlyozta a zenei hagyományok összetettségét és az adott szociokulturális környezettől való elszakíthatatlanságát: „A zene nem önmagában és önmagáért élő valami, hanem összefüggő, egy egészet alkotó, különböző etnológiai elemek egyike”- olvashatjuk egy későbbi írásában. Ezt a gondolatot a zenefolklorisztika talán a legeredményesebben a vokális zenei hagyomány előadásmód-vizsgálata terén tudta alkalmazni. A hangszeres népzene-kutatás területén az első irányadó tanulmányok után csak eléggé megkésve, a nyolcvanas évek elejétől kezdtek újból megjelenni a hagyományos hangszerjáték technikai és stílusbeli kérdéseivel is foglalkozó írások. A zenei élet folklórjának további aspektusairól viszont máig csak keveset tud a magyar etnomuzikológia. A hagyományos zenei kultúra funkcionális rendszeréhez ugyanis hozzátartozik egy sor olyan folklórjelenség, amelyeknek beható vizsgálatával mindmáig adós maradt a tudomány. A zenészek az európai népek hiedelemrendszerében egy jól körülírható mágikus specialistának, az ördögös muzsikusz alakjának szerepkörében is ismertek, a hangszeres zene alapvető része több kalendáris, és közösségi vagy egyéb, az emberélet fordulóihoz köthető szokásnak, és találkozhatunk vele a szövegfolklór számos műfajának témái között is. A hagyományos hangszeres zenei kultúrának ezen kívül még számos olyan aspektusa van, amelyek nem kerülhetik el a lelkiismeretes etnográfus figyelmét. A hangszeres zene, a muzsikálás társadalom-néprajzi vonatkozásai a zene megrendelőinek és szolgáltatóinak életében egyaránt vizsgálhatók, jól körülhatárolhatók, és talán szükségtelen hangsúlyozni a hangszeres zenei és a tánc-hagyomány széleskörű kapcsolatrendszerének jelentőségét. A környező országok népzene-kutatásához képest talán a legnagyobb lemaradás a magyar zenetudományban és a tárgyi néprajznak a határterületén, az etnoorganológia tárgykörében mutatkozik. Májig nem készült használható, a szakma és a közönség igényeit egyaránt kielégítő magyar népi hangszerkatalógus, az egyes hangszerekről, hangszertípusokról született monografikus írások eredményeinek kiegészítése, illetve felülvizsgálata pedig az újonnan előkerült források tömkelegének terhe alatt várat magára.

A vázolt kutatási problémák okait leginkább abban kereshetjük, hogy a magyarországi népzene-kutatás nem az etnográfia, hanem a zenetudomány talaján bontakozott ki. Így érthető, hogy a kutatók legtöbbször előnyben részesítették a szűken értelmezett zeneiség kérdéseit, és a néprajzi vonatkozások háttérbe szo-

rultak. A „kitekintés” általában a zenetörténeti összefüggések feltárására szorítkozott, s ezen a téren a magyar zenetudomány nemzetközi viszonylatban is kiváló, több tekintetben élenjáró eredményekkel büszkélkedhet.

A fent említett kutatási témakörök közé tartozik a zene hagyományozódásának, az átadás-átvétel mechanizmusának vizsgálata is. A vokális zenei hagyománnyal foglalkozó monográfiákban helyenként találunk ugyan a zene elsajátításához és használatához kapcsolódó adatokat is, a hangszeres zene folklórjának hasonló vonatkozásairól viszont még ennél is kevesebb leírás áll rendelkezésünkre. A zenésszé válás folyamata a szó társadalom-néprajzi vonatkozásai szerint eltérő lehet. A hivatásos zenészek körében a szakmabeliséget a zenélésnek mint megélhetési formának (és ezzel együtt életformának) szemlélete határozza meg, tehát itt a zeneesztétikai értékítélet másodrendű szerepet kap. Azt tekintik „zenésznek”, aki ezzel keresi a kenyerét, míg a kedvtelésből muzsikáló ember, legyen bármennyire magas szintű is a hangszertudása, nem számít szakmabelinek. A zene megrendelői ezzel szemben zenésznek tekintették azokat a félhivatásos dudásokat is, akik a magyar nyelvterületen általában a pásztorok közül, de szinte kivétel nélkül a földművelő parasztság körén kívül esők közül kerültek ki, és ez a kívülállás határozta meg társadalmi hovatartozásukat is. Nyilvánvaló, hogy ez esetben a hangszeren játszó embert szociokulturális közegében a zeneszolgáltatás ténye mellett annak minőségénél, zenei színvonalánál fogva (tehát bizonyos esztétikai értékítélet alapján) tekintik zenésznek.

A zenélés, az instrumentális készség elsajátítása mindenképpen bonyolult, a kívülállók számára rejtett „szakképesítési” folyamat, amelynek vizsgálatával szükséges és tanulságos foglalkozni. A magyar hangszeres népzene kutatásában ezzel a témakörrel leginkább Sárosi Bálint és Halmos Béla írásaiban találkozhatunk. E két szerzőnél azt tapasztalhatjuk, hogy – félretéve a cigányzenészek körül kialakult eredet- és előadásmód-problematikát – vizsgálat alá vették a hangszeren való muzsikálásnak mint néprajzi jelenségnek a közösségi életformában megjelenő további aspektusait is. E kutatói munka eredményességének előfeltétele volt az a szemléletváltás, amelynek lényege, hogy a vizsgálat a zenei anyagot nem a dallam, hanem annak előadója felől közelíti meg. Ez a módszertani újítás lehetővé teszi, hogy megállapítsuk, milyen tényezők határozzák meg az előadásmód konkrét formájának rögzítését, valamint azt, hogy miként hatnak a hagyományozódási folyamatok és átadási technikák a hangszeres népzene előadói stílusának, az ebben tapasztalható táji jellegzetességeknek alakulására.

II. A HAGYOMÁNYOS ZENÉSKÉPZÉS INTÉZMÉNYE ÉS RENDSZERE

Jelen írásomban – az eddig közölt fontosabb tanulmányok érintésével – saját gyűjtéseim alapján kívánom jellemezni a mai Szlovákia magyarlakta területein élő hivatásos cigánymuzsikusok zeneoktatási gyakorlatát és ennek a hagyomány által rögzített intézményes rendszerét. A rendelkezésemre álló adatokat többnyire idős cigányzenészekkel rögzített interjúk szolgáltatják, amelyek alapján kirajzolódik egy, az egész vizsgált területen többé-kevésbé egységes, hagyományos „tanmenet”, s viszonylag általánosnak mondhatók az adatközlőim körében tapasztalt konkrét oktatási eljárások is.

A hangszerkezelés elsajátítása a muzikalitás emocionális és hallási tényezőin túl mozgáskoordinációs, mondhatni ügyességi többletkészséget is igényel. A zenész pozíció a hagyományos zenei kultúrában specifikus társadalmi szerepvállalást jelent, s ebből kifolyólag e pozíció elfoglalásához egyfajta mentalitás-béli rátermettség is szükséges. A többtagú hangszeres együttesekben a belső szereposztásnál is megfigyelhető, hogy az egyes hangszerek mellé a mulattatásban vállalt aktivitás szerint különböző lelkialkatú egyének kerülnek. Ezek az összetevők alapfeltételei annak, hogy egy gyermekből zenész váljék. A hagyományos hangszeres zeneoktatásban is a vázolt képességek határozzák meg azt, hogy érdemes-e a gyermek tanításával, illetve taníttatásával foglalkozni, és azt is, hogy egyáltalán milyen szerepvállalásra lesz később alkalmas a muzsikával való szórakoztatás gyakorlatában.

„Én gyerekkoromban primásnak indultam, mer’ már éin a muzsikát, azt nagyon szerettem, meg hát, ugye, fülhallásom is vóut hozzávaló. Mán le vóut apám egyezve a Patai Vilmos bácsinál, Ungváron. Erre aztán mán kezdtem hegedülni, de aztán, ugye, olyan szégyenlősű pulya vóutam, hát látták, hogy jobb lesz nekem a kontra, meg a brács. Aztán így a nagybátyám magához vett Csapra. Anná’ tanultam meg rendesen is [itt: klasszikus húroszású hegedűkontrán vagy brácsán], meg háromhúrosos is...” (Elmondta Horváth Zoltán brácsás, sz. 1933. Nagytárkány, v. Zemplén m., Bodrogköz, Szlovákia.)

Felvidéki népzenei gyűjtéseim során alkalmam nyílt közelebről is megismerkedni a még akusztikus hangszereken muzsikáló zenészek utolsó generációjával. Megfigyeléseim szerint Szlovákia magyarlakta területein az őket követő nemzedékek muzsikusai már nemcsak a zenei repertoár gyökeres megváltoztatásával, hanem az új, elektromos hangszereléssel is eltávolodtak a hagyományos zenei kultúra világától, és ezzel párhuzamosan kiléptek a zenei életet szabályozó társadalmi kapcsolatok, intézmények, szabályok és értékrendek rendszeréből is.

A hagyományos zenészképzés menetét a magyar szakirodalomban elsőként Sárosi Bálint vázolta fel: „A hivatásos zenészek zöme maga is zenészcsaládból származik. Az első útbaigazítást rendszerint apjától, idősebb testvérétől vagy valamelyik rokonától kapja. Családja vagy önmaga később anyagi áldozatot is vállal azért, hogy megfelelő hangszerrel, elismert mestertől tanulhasson. Kezdetből fogva nemcsak repertoárt tanul, hanem a hivatásos zenélés mesterfogásaival ismerkedik. Emellett már gyerekként gyakorolja a közönséggel való bánást, ahhoz alkalmazkodást...”.

Saját gyűjtési tapasztalataim is ezt a gyakorlatot igazolják. A hagyományozódás folyamatát kifejező, oly sokszor hangoztatott „apáról-fiúra” modell itt másodrendűvé válik; a „mesterség” elsajátítása már specialisták segítségével történik. Hangsúlyoznunk kell, hogy az oktatással foglalkozó zenészek nem kizárólag tanításra szakosodott muzsikusok. Az a tény, hogy nem minden elismert zenész tevékenykedik egyben oktatóként is viszont

jelzi, hogy ehhez a hagyományos kultúra rendszerében is speciális, az oktatáshoz szükséges képességek és ismeretek szükségesek. A hagyományos hangszertanítás „organikusan” kifejlődött rendszerében éppen ezek a képességek azok, melyek alapján az adott zenészhez – látván oktatási sikereit – a környék muzsikusai szívesen viszik taníttatni a gyermekeiket.

Vizsgálatom során a tárgyalt terület negyvenöt településéről sikerült a hagyományos zenészképzésről szóló adatokat gyűjtenem. A rendelkezésemre álló adathalmaz meglehetősen heterogén. Az első ilyen természetű adatok nagyrészt a zenei felvételek járulékos információiként kerültek be a helyszíni jegyzőkönyvekbe. Ilyenkor az adatközlők a tanulások történetének csak egyes – számukra fontosabbnak tűnő – részleteit emelték ki, így aztán a tanmenet egymást követő lépcsőfokaira csak a mozaikszerűen összeálló részletek alapján lehetett következtetni. A későbbi tematikus kérdés nyomán kiderült, hogy Szlovákia magyarlakta területeinek teljes szélességében elég élesen kirajzolódik egy többé-kevésbé egységes hangszeres zenepedagógiai gyakorlat. Az adatok túlnyomó többsége magáról a tényről számol be, t. i. hogy a kért zenész gyermekkorában rövidebb-hosszabb ideig családjától, otthonától távol tanult egy – a környék zenésztársadalmában elismert – idősebb muzsikustól.

A bővebb beszámolók arról is tudósítanak, hogy a tanítvány szülei ezért a „mesternek” fizetséget biztosítottak. Ezt pénzben, esetenként (főleg szegényebb vidékeken, illetve ott, ahol a cigányság a parasztságtól nagyobb szociális távolságban élt) naturáliákban (rendszerint valamilyen termény formájában) adták át egyszeri térítés formájában, vagy, ami gyakoribb volt, meghatározott részletekben. Előfordult az is (ha a mester a tanítvány szülői házától vagy annak valamely közeli rokonától nem messze lakott), hogy a tanítvány az oktatás időszakában otthon lakott, illetve a rokonánál volt szálláson, és csak a „tanórák”, gyakorlatok idején tartózkodott az oktatónál. Az adatok többsége viszont arról tanúskodik, hogy a tanítvány a mesternél volt „kóvártélyon”. Ilyenkor a szülőkkel meg kellett egyezni a tanítvány ellátásáról, tehát, hogy a szálláshely biztosítása mellett a szülők bizonyos alapanyagok (bab, liszt, stb.) formájában hozzájárulnak a gyermek élelmezéséhez is, vagy arról, hogy ennek költségeit beleszámítják a fizetségbe. A szülők és a mester között a tanításiért járó fizetségről írott szerződés általában nem készült. Több történetből értesülhetünk a céhes élet rendszerére emlékeztető, valóságos mester-inas kapcsolatról, amely az oktatás ideje alatt az oktató és a tanítvány között kialakult. Az oktató családja gyakran elvégeztette a tanítványokkal a ház körüli kisebb munkákat is. Vizet hordtak, jártak az erdőre fáért, vigyáztak a mester családjának gyerekeire, s ez a szülők beleegyezésével is történhetett. Helyenként előfordult az is, hogy az oktatási időszak vége felé a tanítványok már eljártak bálókba, lakodalmakba „kisegíteni” a mester zenekarát, s megesett, hogy ezért csekély fizetséget (rendszerint az egy főre jutó rendes honorárium felét) is kaptak.

Egyes adatok arról tanúskodnak, hogy egy-egy oktató körül valóságos iskola alakult ki, amikor egyszerre több tanítványt is vállalt. Másutt a zenészek elmondásai alapján megismerjük azokat a tanító zenész-egyénségeket, akik egy-egy vidék muzsikusainak több generációját készítették fel a zenei pályafutásra. Ilyenek voltak az ungvári Patai Vilmos és Haga Nándor, a ballassagyarmati Baranyi Dezső, a nagymegyeri Patkoló Ferenc, az érsekújvári Virág Zsigmond, vagy a nagybalogi Oláh Ágoston. Ezek a mesterek egy-egy körzet meghatározó, élenjáró muzsikusainak számítottak. Oktatási módszerükkel mintegy a természetes kiválasztódás útján alakították egy-egy kisebb tájegység zenészeinek játékstílusát olyannyira, hogy a beavatottak a hang-

szeren előadott dallamok díszítményei vagy a játékmód egyéb jellegzetességei alapján meg tudják határozni, hogy melyik zenész melyik mesternél tanult. Ebből is láthatjuk, hogy a zenészképzés hagyományos intézményének vizsgálata elvezethet a hangszerjáték táji jellegzetességeinek, illetve ezek kialakulásának kérdésköréhez is. A mesterek egy-egy körzet hangszeres zenéjében egységesítő szerepet játszottak, és fontos közvetítői voltak a zenei divatok, az „új nóták” terjedésének.

Hangsúlyoznunk kell, hogy a cigányzenészek zeneoktatási rendszere az esetek túlnyomó többségében tisztán auditív módszertanra épít, nem szerepel benne sem kotta, sem egyéb írásos segédanyag (a mesterek nagy része valószínűleg funkcionális analfabéta volt). Azok az adatok, amelyek az ún. cigánykottáról szólnak (mely a húrok ábrázolásával és az ujjak számokkal jelölt elhelyezkedésével fejezi ki a zenei szituációt) további megerősítésre várnak.

Az adatközlők tanulás-történeteiből a következő tanmenet általánosítható.

1. A zenészcsalád gyermeke a családi körben már harmadik életévében megtanulja énekelni az első néhány egyszerű dallamot, s hatéves korára már több tucat dal előadására képes. Megtörténik tehát a zene alapszintű elsajátítása, a gyermek az első zenei élményeket az auditív kódolás és az aktív használat relációiban éli meg.

2. A gyermek hat-hétéves korában kap először hangszerrel a kezébe, s az apja vagy más közeli rokona megismerteti őt a hangszerjáték alapjaival. A tehetséges gyermek rövid időn belül alapszinten el tudja játszani az általa ismert dallamok nagy részét.

3. A mester előtt megjelenik a tanítványjelölt, általában szülei kíséretében, hogy megmutassa milyen fokon jártas a hangszerén. A mester meghallgatja a gyermeket, kipróbáltatja vele a hangszerrel, s csak ezután nyilatkozik, hogy vállalja-e a tanítását. Ez gyakorlatilag felvételi vizsgának felel meg, amelynek keretében a szülők megegyeznek a mesterrel a fizetség módjában és mértékében is.

4. Az oktatás többnyire tanítási „órákon” zajlik, a mester házában. Ezeket a képzés gyakorlatilag két részből áll: az egyéni foglalkozásokból és a zenekarral való együttműködésből. Az egyéni képzés keretében a dallamok elsajátítása mellett a hangsúlyt a helyes előadásmód kialakítására fektetik, mondhatni ez a képzés fontosabb része. Ide tartoznak a hangszerkezelés, a díszítmények elsajátításának kérdései: a vonókezelés, az ujjrend, a regiszter-, illetve fekvésváltások technikája, a hangnemek ismerete, a ritmizálás, a dinamikai fokozás, stb. Az egyéni foglalkozásokon az egyes dallamokon kívül (a hagyományos darabok mellett itt az újdonságok, a mindenkori aktuális divat zenei termékei is szerepelnek) ujjrend-, illetve hangsorgyakorlatokat is tanulnak a növendékek. A dallamok elsajátításában nem a mennyiség a mérvadó szempont, az oktatás sokkal inkább a stílusos előadásmód kiépítésére irányul. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy a mester csak húsz-negyven dallamot tanít meg a növendéknek, azokat viszont a legapróbb részletekig kidolgozva adja át. Így lehetőség nyílik arra, hogy rögzüljenek azok a hangszerkezelési technikák és díszítőfordulatok, amelyek alapját képezik az adott tájegységre jellemző előadói stílusnak. Ha az adott dallamnak nincs meghatározott hangneme, „nincs valamilyen hangból letéve” (pl. a legtöbb verbunkot kötött hangnemben adják elő), akkor általában több hangnemben is megtanítják ugyanazt a nótát. Ez elsősorban a parlando dallamokra vonatkozik, amelyek esetében várható, hogy a mulattatás gyakorlatában alkalmazkodni kell az ének hangneméhez. Ha a tanítvány már megfelelő szinten tud (játszani, illetve kísérni) néhány dallamot, az oktató, aki

rendszerint maga is aktív zenész, elviszi a saját zenekara próbájára, illetve a tanításhoz összehívja a bandáját. Ilyenkor az oktató a hangszernek, illetve a zenésznek a zenekarban elvárt szerepét a hagyománynak és az adott muzsikálási alkalom (valamint az ehhez kapcsolódó dallamok) funkciójának megfelelően gyakoroltatja a növendékkel.

5. A egész oktatási időszakot egy „vizsgabemutakozás” zárja le. A rendszerint szintén zenész apa a megbeszélés idő elteltével eljön az oktatóhoz, hogy meghallgassa a gyermek produkcióját. Ezen a meghallgatáson a növendéknek rendszerint a tanító-mester zenekarával kell muzsikálnia. Ha megfelel, attól fogva teljes értékű zenésznek számít. Ha ezután elmegy muzsikálni, már mindenki által elismert joggal követelheti a fizetség egy főre jutó teljes részét.

Erre a zeneoktatási módszertanra a mai iskolai zeneoktatásnak (és itt nem csak a népzenei iskolákra gondolok) két oknál fogva is érdemes lenne odafigyelni. Egyfelől azért, mert – véleményem szerint –, ha azt akarjuk, hogy az általunk átvett értékek az új környezetben ne váljanak üres pózzá, a hagyományból nemcsak magát az „anyagot”, hanem (amennyire ez lehetséges) a hagyományozódás folyamatait is át kell örökítenünk; másfelől pedig azért, mert a hagyomány ebben az esetben kialakította a hangszeres zene elsajátításának a lehető legtermészetesebb, mondhatni organikus módszertanát. Ha jobban megfigyeljük, a gyermek ebben a folyamatban hasonlóan tanul meg zenélni, mint ahogyan korábban a beszédkézséget is elsajátította. Először élményszerűen megismerkedik a hangszerrel. Az első lépések rögtön értelmezhető, sőt, a gyermek számára élvezhető eredményt: kész dallamot hoznak, nem beszélve arról, hogy már eleve egy ismert zenei anyagot kell a hangszerre alkalmaznia. Csak ezután kerül sor a szakmai követelményeknek megfelelő technikák (nemcsak konkrét zenei, hanem magatartásbeli előírások) elsajátítására.

A zeneiskolákban sokszor éppen az imént vázolt tanmenettel ellentétes sorrendben zajlik a hangszeroktatás. Először egy bonyolult jelrendszerrel (ti. a szolfézzsal és a hangjegyírással) ismertetik meg a gyermeket, amelyből a végén egy következő áttételen, a hangszeren keresztül kell megérteni a zeneiséget, hiszen magát a dallamot a növendék legtöbbször kottából ismeri meg. Természetesen a kottaismeret nagyon fontos része a zenei műveltségnek. Véleményem szerint azonban ezt akkor kell a gyerekeknek megtanítani, amikor már van egy alapszintű, gyakorlati zenei képzettségük, tehát amikor már „élményszinten” tudnak muzsikálni. Következő lépésként ennek az ismeretanyagának az absztrakt leképezéseként kellene kifejleszteni a muzsikáló gyermek tudatában a zene kottába való kivetítésének képességét. Mert ugye, az édesanyák sem a képes ABC-ből tanítják meg gyermekeiknek az első szavakat.

A hagyományos hangszeroktatásnak az imént leírt formáját egyes idős felvidéki magyarcigány muzsikások a legutóbbi időig folytatták. Az alsókálocai Molnár László lakásán például utoljára 1992 őszén lakott egy tanítvány két hónapon keresztül. Érdekes lenne megvizsgálni, hogy az új, elektromos hangszerekkel muzsikáló zenekarok képzésében mennyire él tovább, illetve milyen szerepet kap az itt leírt zeneoktatási gyakorlat. Nem lenne meglepő, ha kiderülne, hogy számos egyéb jelenséghez hasonlóan néhány beidegződött eljárás ezen a területen is valamilyen formában túlélte a viharos hangszer- és repertoárváltás korszakát.

In: *Társadalomtudományi Szemle*
2001/1., 2. évf. 1. sz. 151–166. Pozsony, 2001.
Folytatása következik

A lélek embere?

A vonaton ülök, Kolozsvárra utazom. Papír, toll van a kezemben, írok. De milyen jó, hogy nincs a közelemben egy falumbeli széki sem. Egy kicsit tartok tőle, mert lelegyinténe nek. – Ez semmi, Rózszi, hagyd azt az írást másra! – Aztán következik egy gúnyos mosoly, a könyökével meglöki a mellette valót, majd fél szemmel kacsint felém.

Ez hülyeség, én ezeket a dolgokat átéltem és nem is haragszom, hogy nem értenek meg. Egy mosollyal próbállok mindent elsimítani, lesimítani, nem magyarázkodom. Nem is akarom hallani.

Most úgy érzem magam, mint jól megtaposott úttestből kinőtt fűszál. Színtelen, félszáraz, de ha már kibújít, él, élni szeretne, s ha százszor is letaposod, csak hervad, de nem pusztul belé. „Jön a hajnali harmat, egy csepp víz, de jöni fog az eső. Akkor taposhattok, élni fogok!”

Itt vagyok én is. De mennyi bajom van ezekkel a betűkkel! Vagy a négy osztállyal van a baj? Az lehet. De nekem muszáj írni. Itt sűgják a fülembé, de hogy ki sűgja, azt nem tudom. De hogy mit sűg, azt értem. Ha így tudnék írni is! Egy-egy ravasz, huncut betű eltűnik, nem jön a tollam alá, s így elfelejtem, hogy hogyan kell írni a nagy L betűt. A nagybetűk legtöbbször elszőknek mellőlem, letapadnak. Még a pont és a vessző is menekül előlem, s így nélkülük kerülnek a mondatok a füzetembe.

De ha nem tudok írni helyesen, miért írok? Miért? Sokszor megkérdem magamtól is. Lehet, hogy jól mondják a falumbeliek: ez semmi. Sokféle okom volna rá, hogy letegyem a tollat, de ezt nem tehetem meg. Ez a belső kény-

szer, ez a nagy lelki emberszem, ami megvillan bennem, ami felemel, arra kényszerít, hogy benézzek egy olyan világba, ahol tájképszerűen rajzolódik fel a múlt előttem, amiről nekem írni kell. Ha megszöknek a nagybetűk, a pontok, anélkül írom le a mondanivalómat.

Makacsul ragaszkodom az íráshoz, de most nem írok többet. Megérkeztem Kolozsvárra. A Főtéren megyek keresztül a jegyirodába. Jegyet kell vennem Budapestre. „Menj, írd! Ül oda le egy padra!”

A fejemben százféle gondolat fordul meg, de én nem akarok leülni. De ki is kényszeríthet rá engem? Én egyedül vagyok! Még csak azért sem ülök le! De, amikor pont a padhoz érek, mégis leülök. „De nekem menni kell!” – osztozkodok saját magammal. „Vedd a tollat és írd!” – súgja valaki.

Nem ismerek magamra. Én menni akarok, de mégis visszaülök a padra. Most jövök rá, hogy én nem egyedül vagyok. Azt állandóan tapasztalom, hogy én én vagyok, de még él bennem egy lélek. Egy testben két lélek van? Vagy él az emberben egy kettős akarat? Nem értem, de van nekem egy megírt versem, ez a címe: A lélek győz, s a test marad. Ez az állandó vita a lélek és a test között! Hányszor elmondjuk, hogy oda nem megyek, és mégis elmegyünk. De ki kényszerít rá?

Úgy érzem, ahogy öregszem, mintha még jobban, jobban vigyázna rám a lelki emberem. Mitől van, hogy egyik jobban kibírja a nagy csapásokat? Azt jobban biztatja a lelki ember, vagy erősebb a lelki embere, mint ő a test?

Kétfélét akarunk, de hiába ellenkezek, legtöbbször ő győz. Vagy csak én vagyok egyedül és csak képzelődek? Vagy az elmém túl sebesen pereg és két szerepet játszik? Ezt is úgy érzem, hogy nem magamtól írom, 'sze még írni sem tudok. S mégis, ha tudok, ha nem, írok. Muszáj, hogy írjak, mert ha nem, összetörik bennem a lelki emberem, a testem testvére.

Amióta az uramat eltemettem, mintha még jobban meg erősödött volna bennem a lélek embere. Szinte ő vezet kézenfogva, s mintha mindig a fülemben suputyálná: „Ne menj el!”. A temetésén is csak éppen hogy voltam, ott áll-dogáltam testben összetörten, gyámoltalan módjára. Még sírni se tudtam, úgy megfogott, szorított, el-eleresztett: „Na, most már sírhatsz, de elég legyen! Vigyázz magadra, asszony! Ott a beteg fiad, neked élni kell!”. Tisztán ki-könyökölt belőlem, ő dirigált nekem.

Én úgy érzem, kettős vagyok, mert az özvegyiségem miatt minden teher rám nehezedett, és így él bennem, vagyis megszületett két erős akarat. Én vagyok én, aki nem akarja magát elhagyni testben. Nem szeretem, ha vezetnek, de mindig jobbat mond, többet tud, és így engedelmeskednem kell neki. Nagy és erős bennem a lélek embere. Sokszor gondolkodom azon, hogy vajon mindenki így érzi, vagy nem veszi számba? Mind mondhat, vagy pedig hal-kan sűghat, az illető még sosem vette észre, hogy ő kettős? Vagy nem mindenkiben él ez a kettősség?

Én ábrándozó, képzelődő vagyok. Én mindent feltűrak, felkutatok, amihez nincs semmi közöm, nem is hallottam róla. De mi van azzal, akinek rosszat súg a saját lelki embere? Valahogy így: „Menj, öld meg, verd meg!”. Annak soha nem lehet nyugalma, csak akkor, ha rosszat csinál. Nem akarja, de muszáj, mert már annyit súgja neki, hogy ráveszi. Megteszi, de aztán biztosan, hogy megbánja, s testben szenved, mert a teste, saját keze verte meg az illetőt.

Tovább nem is írok, nem tudok kivergődni. Nincs felelet, s nem tudom megérteni, felfogni, hogy mi ez a kettősség. Egy testben két lélek, vagy a testem s a lelkem? Erre nem kapok feleletet, még a lélek emberem sem súgja meg. Most az is elhallgatott. (Tusnád, 1993. november 23.)

Kocsis Rózsi

Közreadja: Juhos Kiss Sándor és Juhos-Kiss János

Rajz: Juhos Kiss Sándor

Prímásnak születni kell?

Gondolatok a balatonfüredi prímásverseny kapcsán

Ezen a magyar ember felvillanyozására a föld kerekességén első társulat, a magyar bandák elszéjének is méltán nevezetethetik. Van, hála Istennek, sok kitűnő bandánk, de mely oly öszszevágó pontosság és művészettel operát éppen úgy, mint csárdást, a műértő eszébe úgy, mint a puszták fia szívéhez játsszon, ily bandát Farkasékénál többet nem ismerünk.

Nem, nem török szépírói babérokra. Farkas nevű versenyző sem volt idén Balatonfüreden. A fenti sorok a Pesti Napló egyik 1853. évi számából valók, Sárosi Bálint szíves közlése nyomán. Ekkor történt az is, amikor Farkasék bandája élén egy bizonyos Svastics, „a magyar zeneirók most élő hőse [...] ,bűvös nyírtretyűjével elbájolá a B.-füredi közönséget”. Nem véletlenül idéztem meg a mozgalmas magyar XIX. századot, hiszen a verseny szervezői is egyfajta szellemi előképet látnak a nemzeti ébredés korszakában.

Természetesen e leírások nem népzenei játszó zenészekről szólnak. Akkoriban nem volt érdeklődés az eredeti népzene iránt, hiszen még a fogalom sem létezett. Mégis ekkor kezdett testet ölteni az az egészséges tudásvágy, amely később megerősödve kilépett a romantikus elképzelések ködéből, és elvezetett Bartók és Kodály nevével fémjelzett modern népzene-kutatáshoz. Ne feledjük, hogy az e korszakban keletkezett „népzenei” gyűjtemények zongorakottába rejtett népdalsorai szolgálták első forrásul az említett kutatópárosnak.

Jóleső arra a hatalmas útra gondolnunk, amely a százhatvan éve papírra vett soroktól az ideig tartott. A modern nemzet tudat kialakulásának ideológiai háttere vajmi keveset foglalkozott a korabeli zenék valós nemzeti karakterével. Ma pedig olyan versenykiírás alapján jelentkezhettek a versenyzők, amelyben egy-egy tájegység meghatározó zenészei teljes repertoárja szerepel!

Az értékelési szempontok meghatározása egy új keletű szakmai együttműködés keretében valósult meg, ahol a Hagyományok Háza és a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Népzene Tanszék különböző területeken szerzett tapasztalatai összegződtek. Az egyeztetések során felmerült a versenykiírás finomítása is egy másfajta szempontrendszer alapján. E koncepció nem kiválasztott hagyományörző zenészek játékmódját és repertoárját, hanem inkább népzenei műfajokat állítana előtérbe, elkerülve az egyszerű utánzás csapdáját. Mindez más-képp tenné próbára a versenyzőket, és összemérhetőbbé válnának az egyéni teljesítmé-

nyek is. Például Varga Ferenc „Csipás” dal-lamai helyett a kiírásban a következő szerepelt: *erdélyi rubato vagy lassú aszimmetrikus ritmusú tánczene.*

Az Anna-bálhoz kapcsolódó prímásverseny ötlete Kelemen Lászlótól, a Hagyományok Háza igazgatójától származik, ehhez társult partnerként Cserép László, Balatonfüred Város Önkormányzatának képviselőjében. Célként fogalmazódott meg, hogy megismertessék az érdeklődőkkel a hegedűs repertoár két fontos műfaját, a népies műzenét és a népzenei. Azonban nem rejt-e veszélyt egyetlen név alatt rendezni e két-fajta zenei versenyt? Kelemen szerint: „Két lábón állunk, van egy fantasztikus cigányzenei hagyomány és van egy hangszeres népzenei hagyomány, mindkettővel élnünk kell és táplálkoznunk belőlük”. A Kecskeméti Népzenei Találkozó keretében kétfévente megrendezésre kerülő prímásversennyel összhangban, a jövőben e két helyszín felváltva rendezi meg a versenyt, így jövőre Balatonfüreden újra a cigányzene szól.

A helyszín a Kisfaludy Galéria gyönyörű belső tere, amely kifejezetten alkalmas kamarazenei produkciók előadására. A nézőtér éppen megtelt, ami az első nap kiadás esőzése mellett jó eredménynek számít. A háttérrel a galéria aktuális kiállítása, Madarassy István rézből készített, kisplasztikának is beillő képei alkották. Akár pikírt célzásnak is vehetjük e véletlen installációt, lé-

vén a címe *Purgatórium mint út a Pokolból a Paradicsomba.* Reméltük, hogy kiváló prímásaink valóban a Paradicsomba vezetnek minket. Nem kellett csalódnunk.

A közönséget és a versenyzőket Agócs Gergely, a Hagyományok Háza tudományos munkatársa köszöntötte. A műsorszámok között a versenyzők rövid bemutatásán túl zenetörténeti adalékokkal szórakoztatta a nagyrészt. Nyilván a laikus közönség kedvéért tett egyszerűsítés miatt lett barokk zenei örökség a kalotaszegi, a nemzeti romantika üzenete pedig a felső-Tisza-vidéki népzene. A tetszetős retorika ellenére a kiírásban szereplő zenészek előadásmódja inkább a népzene újabb, városi zenei hatásokat mutató rétegére jellemző.

Valóban nem kellett csalódnunk, a tizenkét prímás igen erős mezőnyben mérte össze tudását. Senki sem bírta az évek alatt megszerzett rutinra a végeredményt, jól látszott a tudatos felkészülés a komolyan vett zenekari próbákra is. A verseny nehézségei közé tartozott – és egyben egyenlő esélyeket biztosított –, hogy minden prímást ugyanaz a zenekar kísérte. Az összeszokottság hiányát azonban tökéletesen kárpótolta a kísérőzenekar érzékeny és támogató jelenléte.

Talán ennek is köszönhető, hogy a versenyzők a koncerten többször a zenekar felé fordulva játszottak, emiatt időnként kirekesztettnek érezhette magát a közönség. Lakatos Róbert, a kassai Thália Színház zenei

Az Anna-bál prímásversenye

Kárpát-medencei népzenei versenyek és gálaműsora

Balatonfüred, Kisfaludy Galéria, 2014. július 22–23.

Balatonfüred Város Önkormányzata és a Hagyományok Háza szervezésében, a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Népzene Tanszék szakmai támogatásával

A zsűri tagjai:

Árendás Péter (LFZE Népzene Tanszék, HH Martin Média-tár),
Gombai Tamás (LFZE Népzene Tanszék), Lakatos Róbert (Thália Színház, Kassa),
Pál István „Szalonna” (Magyar Állami Népi Együttes)

A kísérőzenekar tagjai:

Doór Róbert (bőgő), Gera Attila (klarinét), Karacs Gyula (brácsa), Ürmös Sándor (cimbalom)

A versenyzők:

Bence Mátyás (Galgahévíz), Cseszák Zsombor (Óbecse), Dezsőházi Tamás (Debrecen),
Gelencsér János (Salgótarján), Hegedűs Máté (Kecskemét), Kovács Márton Bence (Maklár),
Maruzsenszki Andor (Budapest), Nagy Albert (Budapest), Pálházi Bence (Püspökatvan),
Pusko Márton (Tornalja), Radák Márton (Mosonmagyaróvár), Soós Csaba (Békásmegyér)

A díjazottak:

I.: Dezsőházi Tamás (1.000.000,- Ft Balatonfüred Város Önkormányzata jóvoltából)
II.: Hegedűs Máté (500.000,- Ft Balatonfüred Város Önkormányzata jóvoltából)
III.: Kovács Márton Bence (300.000,- Ft, Balatonfüred Város Önkormányzata jóvoltából)
IV.: Gelencsér János (100.000,- Ft a Hagyományok Háza felajánlása)
IV.: Maruzsenszki Andor (100.000,- Ft a Hagyományok Háza felajánlása)
Lakatos Róbert különdíja: Pusko Márton (fellépés a Rendhagyó Prímástalálkozó formációval)
Hagyományok Háza különdíja: Cseszák Zsombor (Új Pátria 50 CD-s válogatása)
Hagyományok Háza különdíja: Radák Márton (Új Pátria 50 CD-s válogatása)

fotó: Farkas József

vezetője a zsüri tagjaként kiemelte, hogy prímásnak lenni egy szerep. Tudnia kell közvetítenie a zenekar és a hallgatóság között, és ez nem csak zenei kérdés. Ahogy egyik korabeli sajtóforrásunk mondja: *„úgy meg tudja teremteni a legegyszerűbb magyar nótát, oly életet lebeljen a különben rideg népdalba is”*.

Az egész versenyre jellemző volt az igényes dallamválogatás. A versenyzők a kiíráshoz igazodva – és remélhetőleg belső igényből fakadóan is – kerülték a népies műdalokat, és sok régies dallam is megszólalt. Az első nap műsora ennek ellenére egysíkú volt. Mintha az előadók zenészegénységét kalodába zárták volna a kiírás megkötései. Minden szatmári és minden kalotaszegi zeneszám hasonlóként hatott.

A második nap szabadon választott produkciói azonban bőségesen kárpóoltak minket. Talán a versenyzők is belemelegettek a versenybe, talán a színesebb zenei válogatás az oka, de szinte mindenki jobban játszott, mint az első nap. Az is igaz viszont, hogy több, népzeneitől idegen, műzenei megoldást hallhattunk, leginkább a szatmári összeállításokban. Ilyenek például a cimbalom és klarinét hangszeres szólói, a kiállások, és a szélsőséges dinamikai megoldások.

Fontos hangsúlyozni, hogy az itt bemutatott vonós zene csupán egy szelete a hangszeres magyar népzeneének. Ezen belül is inkább újabb, „technikásabb” zenéket hallhattunk, archaikusabb hegedűjátékokat csak elvétve. Mi lehet a régebbi rétegek alulreprezentáltságának oka? Talán a városi vonószenekari hangzásideál olyan régen része a ze-

nei közgondolkodásnak, hogy csak ahhoz hasonló népzenevel lehet megszólítani a mai közönséget? Remélem, ez nem tendencia, és a népzene különböző területeinek megítélése – legyen szó zenésről vagy hallgatóról – nem csupán technikai nehézség alapján történik.

A Zeneakadémia legfiatalabb tanszékének, a Népzene Tanszéknek erejét és létjogosultságát jelzi, hogy a versenyzők kétharmada kötődik oda. Ez azt is jelenti, hogy az egyéni előadói pálya mellett fontosnak tartják a tanítást, a tudásuk továbbadását is. Az interjúk során felmerült a kérdés: vajon a népzenei versenyeken szokatlan, nagy értékű díjak milyen hatással vannak a versenyzőkre? Abban mindenki egyetértett, hogy kellő szakmai kontrollal párosulva komoly eszmei értékkel ruházhatók fel ezek a díjak, és nagyban emelhetik a népzene társadalmi elfogadottságát és ismertségét.

Az előadóművészekből és tanárokból álló zsürinek nem volt egyszerű dolga. A népzeneész szakma nem olyan nagy, így szinte minden pályázót ismertek a zsüritagok. Ilyenkor kérdésként fogalmazódik meg: e tény nem befolyásolja-e az értékelést? A szakmai előélet ismerete nem színezi-e a jelen teljesítmény megítélését? Vajon mi a fontosabb: a stílushű előadás vagy a színpadi jelenlét? E paradoxont tökéletesen oldotta fel a vegyes összetételű zsüri. Szeretetteljes „kíméletlenséggel”, részletekbe menően értékelték ki a produkciókat, mindannyiunk épülésére. Az első balatonfüredi népzenei prímásverseny tehát klasszikus szakmai versenyként mutatkozott be. Jó ellenpont-

ja ez a *Fölszállott a páva* televíziós tehetségkutató vetélkedőnek, amelynek egészen más a funkciója: a nagy nyilvánosságot megszólítva bemutatni ezeket az értékeket. E két, célcsoportjában és eszközeiben olyannyira különböző rendezvénytípus egymást kiegészítve működhet csak jól. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint a prímásversenyt lezáró gálaműsor, ahol versenyzők és zsüritagok közös örömmzenélésben oldották fel a kétnapos megmérettetés izgalmaikat.

Vajon mit tartogat a jövő? Milyen hatással lehet a balatonfüredi prímásverseny a hazai (nép)zenei életre? A szervezőkkel beszélgetve egyértelmű, hogy előbb-utóbb a népzene további területei is bekapcsolódnak hasonló szakmai versenyekbe. A legvalószínűbb egy énekverseny, a hangszeresek közül pedig a cimbalmosok számíthatnak hasonló kihívásra a közeljövőben. A hatásokat mérlegelve ki kell emelnünk azt a tény, hogy a versenyre jelentkezők között volt vajdasági, felvidéki és erdélyi zenész is. Ezzel egy olyan, országhatárokon átívelő kulturális összefogás körvonalazódik, amely jó példaként állhat minden generáció előtt. És hogy a jó példa miért fontos? A Vasárnapi Újság 1859 nyarán közölte az alábbi sorokat bizonyos Fátyol Károly muzsikusról: *„Igen nemes és hálás feladat volna, Fátyol jó tulajdonait fiatalabb zenészeinkbe oltani. E végett indult múlt tavasszal a lelkes Simonffy Kálmán egy nagyobb körútra vele [...]. Meg van győződve, hogy ő ott, hol Fátyol megjelent [...] irányadólag, fejlesztőleg fog hatni az ifjú művészi jelöltekre”*.

Bolya Mátyás

Gasztronómiai kalandozás a Körös völgyében II.

Gyomaendrőd és környéke

A Körösök vidéke igazán izgalmas szeglete az országnak. Nemcsak egyedülálló természeti adottságai, hanem az itt élő sokféle eredetű népesség sokszínű kultúrája okán is. A török megszállás alatt a települések elnéptelenedtek, ezért a terület felszabadtítását követően más vidékekről hívtak új telepeseket. Így vált a régió a különböző magyar tájak, illetve a szlovák és német nemzetiségek kultúrájának találkozóhelyévé, majd olvasztótégelyévé.

Gyomaendrőd és környéke több néprajzi és kulturális nagyrégió találkozási pontján helyezkedik el. Ha a Néprajzi Atlasz térképeit egymásra vetítjük (Borsos Balázs végezte el ezt a bonyolult számítógépes klaszteranalízist), azt látjuk, hogy a mezőgazdasági és építkezési kultúra alapján a Nagykunság és talán még inkább a Sárrett részének tekinthető a vidék, azonban ha a népi kultúra minden elemét, például a zenét, táncot, nyelvjárást figyelembe vesszük, akkor a térség önálló kulturális „nanoregiót” alkot a környező kistájakhoz viszonyítva.

Maga Gyomaendrőd két külön falu volt eredetileg, amelyek lakosságát báró Harruckern János György 1717-ben telepítette ide több helyről, de az egy vallásúakat egy községbe. Így lett Gyoma lakosságának nagy része református, Endrődé pedig katolikus. A két település nemcsak vallásban, hanem például nyelvjárási és a gasztronómiai hagyományokat tekintve is a mai napig észlelhető különbségeket mutat.

A XX. században tovább színezte az ételkínálatot a városi-polgári étkezési kultúra, amelynek receptjeit kéziratok családi szakácskönyvek őrizték meg. A szegényparaszti rétegek azonban a legutóbbi időkig kevés hozzávalóval és fűszerrel egyszerű, rusztikusnak nevezhető ételeket készítettek, s maga az étrend sem volt túlságosan változatos mai szemmel nézve. Ugyanakkor az évszaknak megfelelő természetett, gyűjtögetett, vagy halászott, vadászott alapanyagok ebbe a „minimálgasztronómiába” is színt és ritmust vittek. Az 1970-es években – mint oly sok más magyar vidéken – ide is eljutott, és máig tartja magát a „Vegeta-”, majd „Delikát8-láz”. Akkoriban az ételek nagy részébe újtásként kerültek ezek az ételízestők, amelyeket máig szívesen használnak még a versenyekre járó főzőmesterek is, miközben egy valódi mesterszakácsnak már eszébe sem jutna hozzájuk nyúlni.

Gasztronómiai kalandozásaink során már többször szó esett a környék jellegzetes ételeiről, például a birkapörkölt, vagy a „disznóságok” kapcsán. Most saját gyűjtésem és Hornok Ernő gyomaendrődi újságíró kiváló gasztronómiai kötete [*Hornok Ernő: Körös menti ízek - Gasztronómiai kalandozások a Hármas-Körös vidékén. Magánkiadás, Gyomaendrőd, 2012.*] alapján lássunk néhány további hagyományos receptet, és helyi alapanyagokból, de a mai ízléshez alkalmazkodó módon elkészített finomságot.

„Sokan nem is gondolnák, hogy ezen a viszonylag kis területen milyen változatos, ugyanakkor egyedi, máshol nem fellelhető gasztronómia alakult ki a táj adottságainak és az itt élt, itt élő vegyes – magyar, szlovák, sváb – népességnek köszönhetően. Napjainkban az emberek egyre inkább kezdik újra felfedezni a házi készítésű ételeket, a házi ízeket, az adalékanyagoktól, színezékektől mentes élelmiszert, a saját természetű zöldségeket, gyümölcsöket, s az ezekből készített ételeket” – olvashatjuk a szerző ajánlásában. A kis színes gasztrakulturális turisztikai kötet a Körös-vidék jellemző ételei mellett élvezetes szellemi csemegét is kínál a nevezetességek, a táji-

és kulturális értékek, a ma is élő népi hagyományok, legendák, irodalmi szemelvények, dokumentumok felidézésével.

A Körösök mente az 1800-as évek folyószabályozásai során kialakított holtágak sok helyütt máig megőrzött flórájával-faunájával nemcsak a természetjárók kedvelt túraterepe, hanem az élő folyóval és a tizenhat holtággal halász- és horgászparadicsom. Gyomaendrődön évtizedekig sikeresen működött a Körösi Halász Szövetkezet, amelynek titkos recept alapján, csak természetes anyagokból (hal, paprika, hagyma, egyéb fűszerek), 1973 óta gyártott, Magyar Termék Nagydíjas halászlé-sűrítménye volt a legízletesebb halászlé-alap a piacon, amelyet korábban minden nagyobb élelmiszerboltban árultak. A legnépszerűbb halfajták (harcsa, süllő, balin, csuka, sügér, ponty, keszeg, bodorka, küsz, menyhal, amúr, busa, törpeharcsa, ezüstkárász stb.) mindegyike horgászható itt. Szinte nincs olyan család a városban, amelyben legalább egy horgász ne büszkélkedne időről-időre a zsákmány méreteivel – állapítja meg Hornok Ernő. Magam is jól emlékszem még a kerékpáros családi kirándulásokra, amikor a horgászszákmányt ott helyben, a folyóparton főztük meg halászlénak, amelyhez a vizet a Körös közepéről merítette egy jól úszó férfiember. Az is gyakran megesett, hogy ajándékba kaptunk halat, egyszer akkorát, hogy alig fért el a bádogteknőben. Mi, gyerekek nagyon szerettük nézni, ahogy édesapánk szakszerű mozdulatokkal megtisztítja és feldolgozza. Izgalmas volt látni a pucolás közben szerteszét repülő fénylő halpénzt, a hal belsejéből kibukkanó hólyagot, a gyakran még verő szívet, vagy az ikrát. (Csak anyánk bosszankodott a rumli és kosz miatt.)

Gyomaendrődön tehát nemcsak fogják, hanem elkészítik és jó étvággyal el is fogyasztják a halat. A város több halételkészítő bajnokkal is büszkélkedhet, akik rendszeresen szép sikereket érnek el a főzőversenyeken országshoz. Gyomaendrődön is rendeznek ilyet. A Szent István-napi Nemzetközi Halfőző versenyt például 1998 óta évről évre növekvő érdeklődés övezi. Hornok Ernő két gyomaendrődi halfőző bajnok – Jenei László és Kovács László – saját fejlesztésű halételeit is bemutatja a vidéken szokásos körösi halászlé és a környék további halfőzőinek receptjei mellett. Az alábbi halételek már különlegesnek számítanak azokhoz az igen egyszerű eledelekhez képest, amelyek egykor a vidék hagyományos konyháját jellemezték.

*

Hagyományos körösi halászlé

A hagyományos körösi halászlé „lelke” az alaplé vagy sűrítmény, amely a következő módon készül. 10 személyre 4 kg vegyes apróhalat, halcsontot, fejét megmosunk, és annyi vízben tesszük fel főni, hogy ellepje (kb. 5 liter). Gyengén sózzuk és 40 dkg apróra vágott hagymát is teszünk mellé. Lassú tűzön főzzük legalább egy órán át, majd szitán átszűrjük-passzírozzuk. Ebbe az alaplébe keverünk 8 dkg pirospaprikát és egy evőkanál

zsírt. Mikor felforrt, beletessük az előre besózott halszeleteket – 1 kg pontyfilét, fél kg süllő- és fél kg harcsaszületet – majd 3 db cikkekre vágott zöldpaprikát, 2 paradicsomot dobunk hozzá, s az egészet lassú tűzön 10-15 perc alatt készre főzzük. A halászlébe belsőségeket is tehetünk: ehhez a mennyiséghez 1 kg belsőséget külön edényben annyi alaplében főzünk meg, amennyi ellepi, s a tálaláskor adjuk a halászléhez. A recept tehát nagyon egyszerű, ugyanakkor számtalan variációs lehetőséget is rejt magában, hiszen változtatható a sűrítményhez használt alapanyagok és az alaplébe kerülő halszeletek, belsőségek aránya. A végeredmény természetesen függ a paprika, a hagyma minőségétől és persze a szakácstól is.

*

Busaleves gyomai módra (Kovács László receptje)

A busa nem túl értékes vagy ízletes hal, viszont rendkívül jó az élettani hatása. Kovács László igyekszik úgy elkészíteni, hogy élvezeti értéke is olyan magas legyen, mint a hasznossága. Az ízletes busaétel titka az előzetes befűszerezés: 4 főre 80 dkg busafilét felkockáz és sóval, borssal, Delikát 8 fűszerkeverékkel (aki ízfokozó nélkül szeretné, használjon Vegeta Naturellát vagy házi fűszerkeveréket) beszórja, majd legalább húsz percig állni hagyja. Eközben jó két liter enyhén sós vízben az apróra vágott gyökérzöldséget a babérlevéllel 10 percig főzi, beleteszi a halat és további 15-20 percig főzi. A vége felé citromkarikákkal ízesíti, és ha kell, utána sózza. A levest 2 dl tejfölben csomómentesre kevert 1-2 kanál liszttel behabarja (lehet liszt nélkül is), egyet forral rajta, végül apróra vágott zöldpetrezselyemmel megszórja. Aki szereti a becsinált levest, annak ez az étel is ízleni fog.

*

Harcsanyárs (Jenei Bálint receptje)

60 dkg harcsafilét, 20 dkg füstölt húsos szalonnát, 3 db húsos

zöldpaprikát 3x3 cm-es kockákra, 2 db lilahagymát cikkekre, 25 dkg koktélpaprikát félbe vágunk, 30 dkg apró csiperkegomba szárát levágjuk, majd váltakozva nyársra húzzuk a hozzávalókat. 3 gerezd felaprított fokhagymából, 1 dl olívaolajból finomra vágott petrezselyemzölddel, sóval, borssal fűszerpácot készítünk és a nyársra húzott finomságokon jól eloszlatjuk. A nyársakat forró serpenyőben vagy parázs fölött pirosra sütjük, salátalevelekre tálaljuk. Egy kis ráfacst citromlé nem rontja el!

*

A halak után lássunk két „desszertet”! A téli időszak ünnepi étkezései elképzelhetetlenek voltak a pillékönnyű hájas tésztából készült édes sütemények nélkül. A hájas tésztából készülhetett rétes, párna vagy kifli, amelyeket a hagyomány szerint dióval, mákkal, szilva- vagy baracklekvárral, esetenként túróval töltöttek meg.

Manapság a disznóvágáskor lehasított tiszta háj a mélyhűtőben sokáig eltartható, így szinte egész évben elkészíthetjük ezt a finom csemegét. A hájas alaptésztának több változata van: az egyik élesztő nélküli, a másik kelt leveles tészta. Mindkét recept fontos eleme a tészta pihentetése. Így egy ráérős hétvége alkalmas lehet a sütemények elkészítésére, s közben egy pohár könnyű fehér borral a kezünkben nemcsak a tészta pihen, hanem mi magunk is lazíthatunk egy keveset.

*

Hájas kifli gyomai módon (Tímár János receptje)

Hozzávalók: 40 dkg tisztított, darált háj, 70 dkg liszt, 2 kanál tejföl, 1 dl fehér bor (vagy helyette 1 kanál ecet), 1 csapott kávéskanál só és cukor, szódavíz vagy víz.

A hájat fél óráig hideg vízben áztatjuk, majd ruha (papírtör-lő) között megszikkasztjuk. Hártyáit, rostjait eltávolítjuk és le-daráljuk, vagy kanállal lekaparjuk, így mérjük ki a szükséges mennyiséget. A hájat 10 dkg liszttel eldolgozzuk és hidegre tesz-

szük. A megmaradt liszttel és a többi nyersanyaggal rétestésztát készítünk, amit szinte hólyagosra kidolgozunk és 15 percig pihentetjük. Ezután a tésztát vékonyra nyújtjuk, rákenjük a hájat, majd az egészet felcsavarjuk, nyújtófával ellapítjuk és két oldalról négybe hajtjuk. A nyújtást és a hajtogatást még kétszer megismételjük, közöttük 20-20 percnyi pihenőt adunk a tésztának (és magunknak). Végül félcentisre nyújtjuk, 6x6 cm-es kockákra vágjuk, közepére töltelék (dió-, máktöltelék, lekvár) teszünk és félbehajtva sütjük. Sütés közben olyan lesz, mint egy könnyecske. A kisült tésztát még forrón jól meghempergetjük vaniliás porcukorban, vagy megszórjuk vele, és máris kezdődhet a lakoma.

*

Szilvalekváros hájas kifli kelt leveles tésztából (szarvasi változat)

Hozzávalók (kb. 30 kiflihez): 1 kg liszt, 1 dkg cukor, 1 dkg só, 5 dkg élesztő, 5 dkg vaj, 45 dkg sertésháj, 6 dl tej, 2 dl tejföl, 2

egész tojás, 1 tojássárgája, 1 tojás és 1 fehérje a kenésre, szilvalekvár a töltéshez.

Langyos tejben cukorral az élesztőt felfuttatjuk, hozzáadjuk a sót, tejfölt, a tojásokat, a lisztet és kemény galuska állagúra kidolgozzuk. Liszttel megszórva meleg helyen egy órát kelesztjük, majd lisztezett deszkán ujjnyi vastagra nyújtjuk. A jól eldolgozott háj 2/3-át egyenletesen rákenjük és hajtogatjuk: először duplán magunk felé, majd jobbról és balról is kétszer. Az egymásra hajtott felületek legyenek lisztmentesek. Újra kinyújtjuk, megkenjük a maradék hájjal, az előbbi módon hajtogatjuk, majd félórát pihentetjük. Ezután újra hajtogatjuk, és fél órát pihentetjük. Végül fél cm vastag nagy kerek lappá nyújtjuk, és kb. 10 cm-es alapú körökre vágjuk, mint a tortát. A szélére egy kanál szilvalekvárt téve a kör közepe felé haladva kiflivé csavarjuk. Tetejét felvert tojással megkenve 200-220 fokban 15-20 percig sütjük világosbarnára.

*

Végül egy régi-régi recept, amelyre gyerekkoromból magam is emlékszem. A „görhe” nevű süteményt egyszer nagyanyám készítette el, amikor meg szeretne volna velem kóstoltatni az ő gyerekkorának ízeit. Az egyszerű, kukoricából készült ropogós sütemény ma is kedvelt csemege lehetne, ha ismernék.

*

Görhe

Hozzávalók: 1 kg kukoricaliszt, 3/4 liter tej, 20 dkg vaj, kevés cukor (5-10 dkg), de lehet cukor nélkül is, régen úgy csinálták. A tejet a vajjal felforraljuk, majd leforrúzzuk vele a cukorral elkevert kukoricalisztet és csomómentesre keverjük. Egy éjszakán át pihentetjük (ez alatt sokat édesedik), majd vajas kézzel fasírtnyi golyókat formálunk belőle, koronggá lapítjuk és forró (180-190 fokban) sütőben pirosbarnára sütjük.

Juhász Katalin

Piros pipacs a vágy

(Juhos-Kiss János versei elé)

A Mezőség szülötte, onnan érkezett közénk, ahonnan az én örmény-magyar őseim is tovább származtak, ebbe a „kicsi” országba. Nagyapám a szomszéd faluban volt jegyző, apám abban a gimnáziumban érettségizett, ahol diákéveiben Juhos-Kiss János is megfordult. Szék – Vasaszentiván – Szamosújvár. Akik ebből a világból jönnek, hozzák magukkal a vágyat, hogy természetközeli életet élhessenek. Erdők, virágok között, egészséges környezetben folytassák életüket. És ha az Isten olyan adottságokkal is felruházta őket, amelyek képessé teszik, hogy versformájú alkotásokat hozzanak létre, akkor abban a versben a szenvedély és a hazai táj elszakíthatatlan szeretete mellé társítják életük teljes folyamatában ezt a „tündérkert” felidéző, továbbélhető vágyakozást. Juhos-Kiss János versei azzal fogtak meg, ahogy minden szenvedélyes felkiáltása mellé valamilyen természeti elemet odatársít. Fantáziája telítve a virágok, növények, fák titokzatos életére való hivatkozásokkal.

Szinte hihetetlen: nemcsak verseiben, de az általa itt, a fővárosban, a Wekerle telepen létrehozott környezetében is új életre kelti az otthoni világát. Amit valaha el kellett hagynia, azt idevarázsolja maga köré. Családja életét csakis ebben a környezetben tudja elképzelni. A szenvedély, amely feleségéhez az iparművészhez köti, csakis ebben a természetes környezetben lelheti meg természetes életét sugárzását. És itt, ebben az általa maga köré varázsolt kis „kert-Magyarországban” neveli szeretetben, okos oktatásban kisfiát. Amit ő szülőföldjétől kapott, ami versei emlékezetében mögötte meglevenedik, az legyen természetes környezete ennek a felnövekvő kicsi gyermeknek is.

Olyan indulat feszíti ezeket a verseket, amelyek minden mozzanatukban visszaemlékeznek a felnövekvő otthoni vidékre. De csakis azért, hogy ne csak ő éljen minden pillanatában az általa elhagyott vidéken, hanem családja, itt felnövő fiacskája is magába szívhassa azt a természetes meleget, amit valaha ő kapott a széki tájban, a Mezőség világában.

Miért figyelmeztetem olvasóit e versek okos olvasására? Mert olyan üzenetet hoz magával szerzőjük, amelyre mindnyájunknak szükségünk lenne. Természetes egyensúly, szenvedélyes kapcsolattartás, utódnevelés. Amit mindennapjainkban egyszerűen úgy mondhatunk: egészséges család. Ennek a képe rajzolódik meg feszes szövegeiben, harsogó kurjantásaiban. És ez úgy épül élénk, hogy közben a régi otthoni táj sugározza azt az erőt, amely ennek a kicsi családnak az egyensúlyban tartásához szükséges. Értékeket hozott emlékezetében, és ezeket az értékeket ide

plántálta, a nagyváros kellős közepébe.

Örüljünk, hogy nem vett bele a városi forgatagba, hanem éppen hogy egy boldog, példázatos családot nyújt át mindnyájunknak, okulásul. Szövegeit ez életi. Ha olvassuk, örüljünk vele együtt, hogy ez a csoda-család megvalósulhatott itt, a mi mai környezetünkben.

Kabdebó Lóránt
professor emeritus

(Juhos-Kiss János: Piros pipacs a vágy. Válogatott versek. Juhos-Kiss Sándor illusztrációival. BBS-INFO Könyvkiadó és Informatikai Kft., Budapest, 2014)

„Telepiek”

A kaposszentjakabi cigány táncgyományokról

Kaposvár város iratanyagából feltárul egy tipikus és máig létező cigánytelep kialakulásának és fejlődésének története az 1920-as évektől napjainkig. (Máté Mihály: *Abroszárusok*. In: *Beszélő*, 2009. október, 14. évf., 10. szám)

A belvárostól mindössze ötpercnyi autózásra található a „telep”, ahogyan a helyi romák is nevezik. Szürreális világ, amelynek hagyományos cigány kultúrája kuriózumnak számít a somogyi táncgyűjtések között.

Egy éve foglalkozunk Kaposvár kaposszentjakabi városrészének beás és colári cigány közösségeinek táncanyagával, muzsikájával.

1981. november 20-án Együd Árpád és Pesovár Ernő gyűjtötték a telepen cigánytáncot, a Magyar Tudományos Akadémia Zenetudományi Intézet (MTA ZTI) munkatársaival együtt pedig hangzóanyagot. A ZTI kutatói 1988-ban és 1989-ben is készítették itt népzenei felvételeket.

Kutatásunk és gyűjtőmunkák az 1981-es 8 mm-es némafilmen és a kapcsolódó népzenei gyűjtéseken alapszik. Felkerestük a még élő táncosokat, énekeseket, zenészeket, és már több alkalommal készítettünk videó- és hangfelvételeket a telepen. Leírásunkban személyes okokból nem közöljük a táncosok, zenészek, segítőknek nevét.

Nehéz dolgunk volt, hiszen a kezünkben lévő táncfilmhez leírás kezdetben nem állt rendelkezésünkre. A Pécsi utca érintésével gyakran átautóztunk a telep északi határán, de a belső utcákban azelőtt nem jártunk, senkit nem ismertünk.

Olyan személyekkel igyekeztünk kapcsolatba kerülni, akik tudnak a '70-es és '80-as években működő kaposszentjakabi beás hagyományörző táncsoport munkásságáról. Egykori népművelőkkel, művelődési ház vezetővel, koreográfussal, népzene-szettel, RNÖ [Roma Nemzetiségi Önkormányzat] elnökkel néztük végig a filmet, így kezdett körvonalazódni, hogy kik is táncolhatnak a felvételen. Főleg csúfneveket, vezetékneveket párosítottunk a táncosokhoz. Később sikerült hozzájutnunk a '81-es tánc és népzenei gyűjtés részleges leírásához is.

A hosszas kutatómunka eredményeként két telepi beás családdal és egy colári családdal sikerült szorosabb, személyes kapcsolatba kerülnünk. Idősebb családtagjaikkal, barátaikkal többször néztük végig a táncfilmet és nekik köszönhetően találkozhattunk a még élő táncosokkal, zenészekkel.

Valahányszor a telepen járunk, mindig szívélyesen, vendégszeretően fogadnak bennünket. Gyakran szegeznek nekünk a kérdést,

hogyan mi érdekel bennünket az ő táncuk, zenéjük.

A hiánypótló munkára azért vállalkoztunk, mert a kaposszentjakabi cigánytánc és -zene ilyen jellegű rekonstruálása, feldolgozása még nem történt meg.

A telepen élő beás közösség és colári cigányok ma már jellemzően jól élnek egymás mellett.

A XIX. század elején az első „telepesek” teknővájó beás cigány családok voltak, akik addig a város különböző részein éltek. Őket Kaposvár város képviselő-testülete az 1920-as években telepítette a kaposszentjakabi városrész területére.

Az úgynevezett cigánykérdés már az '50-es években felvetődik a város iratanyagából. Valószínűleg ezért telepítették az „abroszáruló” colári cigányokat a szükséglakásokból és városi bérlakásokból 1960 tavaszán a kaposszentjakabi telepre. A telepen élő két cigány csoport kezdeti összeférhetelensége még a cigányokat nem ismerőknek is feltűnt, amely szociális viszonyaik, egészségügyi, kulturális helyzetük differenciáltságára vezethető vissza.

Mégis elmondható, hogy a colári és beás cigány közösségek hagyományos kultúrája hatással volt egymásra, hiszen a két csoport több évtizede él együtt Kaposszentjakabon.

Mindkét cigány csoport történelme kapcsolódik Erdély területéhez. A beások nyelvjárási kutatások alapján több hullámban vándorolhattak Magyarország déli, dél-dunántúli területeire a XIX. században és a XX. század elején a Délvidékről és a Bánorságból. A colári cigányok a XX. század elején kezdtek Erdélyből (Csík, Udvarhely megye) Magyarországra költözni, ők alkotják a ma Magyarországon élő cigányul beszélők között a legkisebb csoportot. Jellemzően Budapesten, Kaposváron, Dombóváron és Oroszlányban él egy-egy közösségük.

A kaposszentjakabi cigánytánc női és férfi táncmotívumai az erdélyi táncdialektus cigány táncaira jellemző stílusjegyek mellett a nyugati táncdialektus somogyi archaikus ugróainak stílusjegyeit is magukban hordozzák. A vándorlást követően a kaposvári telepen letelepedett colári és beás családok tánca, muzsikája egymás mellett, de összhangban fejlődött, változott.

Az 1981-es felvétel első részében colári cigánycsaládok táncolnak, férfi szóló, csoportos és női, férfi páros összeállításokban. A film második felében a szentjakabi beás cigány hagyományörző csoport (Kompák György vezetésével) akkori táncosai táncol-

nak, szóló és páros összeállításokban. A két közösség férfi táncmotívumaiban nagy hasonlóság van (háromugrósok, bokázók, oldalsapások). A telepi férfi cigánytáncban a triolás csapásoló figurák csak elvétve fordulnak elő, virtuóz cigánytáncmotívumokat táncuk nem tartalmaz. Letisztult, egyszerűbb, archaikus csapások, lábfigurák jellemzik a táncot, gyakran aszimmetrikusan illeszkedve a tánczenéhez.

A colári nők és a beás nők tánca élesen elkülönül. A felvételen egyetlen nő táncolja a két közösség táncmotívumainak sajátos elegyét, egyéni stílusban, hiszen ő colári cigányként beás férfi élettársa volt. A colári nők tánca motívumgazdag, sokszínű, háromugrósok, strófok, forgások jellemzik. A beás nők jellemzően egyes pihenő csárdást, bokázós forgást, háromugrósokat táncolnak, sajátos kézgesztusokkal.

Páros viszony a colári cigányok táncában látható, amely vállfogásos összekapaszkodó, negyedes futólépésekből áll. A beásoknál a férfi és a nő a páros táncban nem érintkezik. A colári cigányok jellemzően saját énekükkel kísérték a táncot, csettintgetéssel, tapsolással, szájbögözéssel adták hozzá a ritmust. A beások gyakran fogadtak vonós zenekart, hegedű, brácsa, bőgő felállásban. A zenészek is telepi cigány emberek voltak. Szájbögözéssel, tapsolással kísérték az énekeket, a zenekart. A kaposszentjakabi népzenei gyűjtés a következő személyek nevéhez fűződik: Kompák Mária, Kovalcsik Katalin, Németh István, Hász Mihály, Csapó Károly, Pálffy Gyula, Pesovár Ernő.

Mi is több ízben készítettünk hangfelvételeket egy (a táncfilmen is szereplő) beás férfiről, aki a telepi dalokat nagyapjától, apósától tanulta, ezek nagy része nem szerepel a ZTI gyűjtésin.

Komoly eredmény, hogy harminchárom évvel a hang- és képfelvételek elkészülte után, sikerült felkutatnunk a még élő táncosokat, zenészeket.

Gyűjtőmunkánk alapján rekonstruáljuk, tanuljuk a kaposvári telepi cigányközösségek táncait. A XXVI. Zalai Kamaratánc Fesztiválon (a Somogy Táncgyűjtéssel) már kis ízelítőt adtunk a gyűjtésből, „Telepiek” címmel, amelyben kaposszentjakabi beás adatközlő énekes-szájbögős is szerepelt. A koreográfiát a szakmai zsűri női szólótáncos díjjal, továbbá a Somogy Táncgyűjtés fesztiválon nyújtott összteljesítményét együttesí díjjal jutalmazta részben ennek a koreográfiának köszönhetően.

Merczel Sára és Bogdán Gergely

FÁBIÁN GYULA ANDRÁS VERSEI

KINTRŐL BEFELÉ TEKINTVE

fejből az égbe olvasó
szemfényvesztő
látogató
kútmély a szó
a tapintat
domborsivatag-éden
most éppen
kézenfoglak
kézen

túl vagyunk már
minden veszélyen
hűs poklon *mi is*
minden megformált álmon
bizakodáson
bizonyításon

napba markoló tenyérben
megvakultam tán
én is egészen
kutatva angyalok karát
izzadva néha igazgyöngyöt
gubbasztó szőrös kicsi ördög

a sír nevet
a varázsló térden
hüppögve morzsolja
gyermek-könnyeit
szemtelenül
és hófehéren

falak mentén
nyargalva jajgat
ki a sorsunkba belehallgat
falak alján
rettegve ül
csak vizel – és rólunk hegedül

MARCUS ESTI LEVELE

Olyan nagy csend lett hirtelen.
Nem vártam.

Égtem az őszi vértben, a tiszta
nyári lángban.

Sebeket kaphattam talán a
bronzmagányban?

Vagy csak e lázas, ócska test
vigyorgott rám:

szökő lélekre. De sebaj:
kiálltam.

Olyan nagy csend lett hirtelen,
nem vártam még.

De ha lennie kell:
hát legyen.

JÓSDA

Tarka Szibillák, jön-e még könnyebb, jobb idő is,
Vagy a hajítódárdák ugató kopogása a pajzsok ölén
Lesz utolsó muzsikád mámoros élet?

Halászhajók a távolság közelében, pálmák
árnyéka, hűvös zug, szerelem-titkú tengeröböl:
Nagy lélek, befogadsz-e?

Vagy csak a szétszáradt ölelések csontvázait
Zörgeti a szél a fenyéren, kedve szerint
Szerte e tájban?

MARATON

Pajzsomban az idő
nyilaival
gubbasztva a
maratoni parton,
sündisznó –
várok még valakire,
vagy valamire...

S az üresség kincseire
meredve, várva
megcsillan

Szorító kezemben
a kardom.

AZ ÚR SZÍNE ELŐTT

Új vihar dúl a zöld szemében,
Neptun riad!
Széltépte szolgálai ciprusok
hajlonganak.
Eső veri a fény
városait mibennünk.
Remény templomai
önhittekkel teltek,
Orkános, nagy vizek
csapnak le a tájra,
elviszik a házad,
a telked nemsokára...

Jeremiás csípős ostora
húsodba hasít!
Torpanj meg végre, ki
vagy könnyű bogár csak...

ORSOVAI AKVARELL (Lou-nak)

Az erőmű rozsdás kóca és a nap
a reggel könnyű kékjére rátapad.
Friss vércseppet olvasztanak
e tájba: fájva.

Széles, szürke itatósok az Al-Dunán,
hűvösen, hangtalan haladnak
míg szörnyektől porzik a vizek fodra
a boldogokra.

Vágykürtök zengnek buta-barnán:
elrabolt váraink nem térnek soha vissza.
A kúrtszót az élet, s az omló falfehéret
az idő felissza.

VÁRAVATÓ

Él Zengg ma is,
jó lelkű Mátyás királyunk
úgy vigyázza...

Él Nehaj vitéz, s a páncélos
lovak.
Vad kurjantásokkal borát
megissza Jurisics.

És van is vigyázni, mit:
hisz él Mariann,
egy pirosruhás adriai este

tündöklő pincérleánya!

Zalai nyertesek, új irányok

...avagy „egyszer lesz Budán Zalai Gála!”

Ezzel a címmel és szlogennel került megrendezésre a Hagyományok Háza „Fókuszban a koreográfusok” előadás-sorozatának 0. műsora, amely a 2014-es Zalai Kamaratánc Fesztivál díjazott műveit mutatta be. Úttörő a Hagyományok Házának arra irányuló kezdeményezése, hogy a szakma számára rendkívül fontos zalaegerszegi verseny nyertes koreográfiáit összehozza egy budapesti bemutató erejéig. Sajnos az érdeklődés közepesnek volt csak nevezhető, ami valószínűleg nagyban köszönhető annak, hogy ugyanebben az időpontban tartották a körösfeketetői vásárt is.

Idén huszonhatodik alkalommal rendezték meg a Zalai Kamaratánc Fesztivált [lásd Kutszegi Csaba: *Nem lecserelni, támogatni!* – *folkMAGazin* 2014/3. 44. o.], amely, mivel két évente zajlik, immár ötvenkettedik éve fogalom a magyar néptánc-közéletben. „Zalára” készülni, „Zalán” lenni, és „Zalán” nyerni mindenkinek sokat jelent.

Sánta Gergőt, az idén alapított Orsovsky István koreográfusi különdíj nyertesét kérdeztem.

– Gergő! Te a saját Nemzeti Táncgyüttes-beli kollégáidból alakított csapattal nevezted. Könnyű volt koreográfusként dolgozni a haverokkal?

[Sánta Gergő:] – A koreografálást alapos anyagtanulás és stílusgyakorlás előzte meg, ezt követően, mivel egy korosztály vagyunk, „Hecc”-re vettem az egészét. A karakterek egyben maguk a táncosok is, a figurákat részben róluk és egészében rájuk teremtettem, nem pedig magamra. Rengeteg inspirációt adtak a fiúk a munka során. Nagyon jó hangulatú próbáink voltak, mindenki sokat „áldozott” a hivatásos lét mellett megmaradó szabadidejéből az ügyre. Az anyagtanulás során megerősödött az a hitem, hogy a néptánc szeretete, újraélésének képessége nem elválasztja az amatőr táncost a profi táncostól, hanem éppen összeköti őket. A „Hecc” című koreográfia nem rövidéletű, egy alkalomra készült alkotás. Látható lesz a Magyar Nemzeti Táncgyüttes új műsorában is, miután Zsuráfszky Zoltán – éppen a fesztiválon – felfigyelt rá.

Az idei év három koreográfusi és egy zenei díjat hozott az Állami Népi Együttes művészeinek: Ágfalvi Györgynek, ifj. Zsuráfszki Zoltánnak, Nemes Szilviának (e cikk szerzőjének) és Radics Ferencnek. Érdekes, hogy ifj. Zsuráfszki Zoltán és jómagam egy-egy budapesti amatőr táncgyüttes felkérésére koreografáltunk, és mindketten a koreográfusi név díj III. fokozatát nyertük el.

– Zoli! Mit szóltál, mikor a Corvinus Táncgyüttes megkeresett a felkéréssel?

[ifj. Zsuráfszki Zoltán:] – Nagyon örültem, mert velük eddig még nem dolgoztam. Közösen döntöttünk el, hogy gyimesi anyagot dolgoztunk fel, amelyik számomra az egyik legkedvesebb terület, de igazából a téma választott minket: Gyimesben valóban élt egy ember, akinek személyes történetét és a táncát meg akartam jeleníteni. A valós történet alapján elgondolkodtatott az a jelenség, ahogyan egy viszonylag zárt közösség a saját „különceihez” viszonyul. Áldozati lét, közösségi kontroll, tovább megyek: ítékezés, halál... Úgy érzem, szeretnék még dolgozni ezen a témán.

– Én nagyon vártam a közös munkát az Angyalföldi Vadrózsa táncosaival, akik nyitottak és befogadóak voltak az ötleteimmel szemben, ugyanakkor el kellett bizonyos időnek telnie, hogy a „beszabályozott” tánctanulás helyett saját megoldásokkal is elő merje-

Kovács Márton–Bognár József: *Kockázatok és mellékhatások (Mecsek Táncgyüttes)* • fotó: Majnik Zsolt

nek állni a színpadi szituációban megadott paramétereken belül. Elmondhatom, hogy technikailag sokoldalúan képzett, csodálatos embereket ismertem meg, akiknek helyén van az eszük, a szívük. Miután a közös munka véget ért, nagyon hiányoztak, mert kölcsönösen pozitívan hatottunk egymásra. Te hogyan boldogultál a feladattal, hogy nem hivatásos táncosokkal kell dolgoznod?

[ifj. Zs. Z.:] – Az elején, amíg a gyimesivel foglalkoztunk, simán ment minden, amikor azonban a koreografálás elkezdődött, és az eredetin kívüli egyéb tánctechnikai elemek megjelentek, volt egy kis zavar az arcokon. Nagyon sokat jelentett nekem, hogy a próbafolyamat során végig őszinte lelkesedés és bizalom áradt felém. Hálas vagyok a táncosoknak, akik minden elképzelhető energiát beadtak a koreográfia sikerébe. Bízom benne, hogy a szám beépül a Corvinus repertoárjába és a jövőben is együtt fogunk dolgozni.

Radics Ferenc az Állami Népi Együttes vezető primása felkérésre saját maga komponálta a „Légy jó mindhalálig!” zenéjét, amellyel elnyerte a zenei különdíjat.

– Nem mondható szokványosnak, hogy cigánybandák táncszínházi produkciókban vesznek részt. Te már-már kortárs komolyzenei darabot alkottál. Mít gondolsz, ez a munka egy új művészi korszak kezdetét is jelentheti?

[Radics Ferenc:] – Ha nem is jelent új korszakot, de folytatás után kiált. Ami a cigánybandákat illeti, sajnos kortárs zenei művekben sem mondható, hogy részt vesznek, nemhogy táncszínházi darabokban.

– Nem szégyellem kijelenteni, hogy ha a táncom nem is, de a zenéje szinte mindenkinek nagyon tetszett. Hogyan született?

[R. F.:] – Igazából nagyon sok zenei ötlet kavarg a fejemben,

sok el is vész, mert nem írom le őket rögtön. Mikor beszélgettünk, volt, ami megvolt egyből és volt, ami munka közben alakult ki. Sokat számított, hogy kommunikáltunk, hogy meg tudtad fogalmazni, mit akarsz hallani. Mindez engem is inspirált.

Ágfalvi György saját koreográfiáját adta elő. Önmagát koreografálni egy előadóművésznek a legnehezebb kihívás. „Semből a semmibe” című alkotásáért a koreográfusi nívódíj II. fokozatát kapta.

– Gyuri! Mit jelent Neked „Zala”?

[Ágfalvi György:] – Leginkább kihívást jelent. Már régóta foglalkoztat, hogy a test játékaival hogyan tudja az ember kifejezni a gondolatait a világról. Talál az is, ahogyan a felhívásban szerepel: „Itt egyszer mindenkinek meg kell fordulnia!”

– Az áprilisi verseny és a HH-s bemutató között jónéhány hónap eltelt. Egy ilyen előadói feladatnál érik, változik a koreográfia. Miben volt számodra más itt eltáncolni, mint Zalaegerszegen?

[Á. Gy.:] – Ebben a koreográfiában csak a mozgások stílusát szabtam meg magamnak, nem volt előre beállított folyamat, ezért sok függ a pillanatnyi lelkiállapotomtól is. Az eltelt idő alatt sok minden történt velem, ezért, ha valaki látta mindkét előadást, apró különbségeket észrevehetett, de az alapgondolat és a mondanivaló nem változott.

A koreográfusi nívódíj II. fokozatát Bognár József nyerte „Kockázatok és mellékhatások” című ötletparádájával. A Mecsek Táncgyűttes táncosai a budapesti közönség rekeszizmaikat megdolgoztatva, remek karakterjátékkal lubickoltak a jól adagolt humorbomba-koreográfiában.

Az idei év nyertese, a koreográfusi nívódíj I. fokozatának tulajdonosa Juhász Zsolt lett, a Biharinak készített „Találkozások – In memoriam Gy. K.” című munkájával. Ő kérdésemre az alábbi, Márai Sándortól vett idézettel válaszolt: „Egy napon felébredtem, és észrevettem, hogy hiányzik. Ez a legnyomorultabb érzés. Mikor hiányzik valaki. Körülnézel, nem érted. Kinyújtod a kezed, egy pohár vizet keresel tétova mozdulattal, egy könyvet. Minden a helyén van az életedben, a tárgyak, a személyek, a megszokott időbeosztás, a világhoz való viszonyod nem változott. Csak éppen hiányzik valami.” Mint a későbbiekben megtudhattuk, közel tíz éve érlelődött a koreográfiai gondolat, amely az idén meghozta eredményét.

A Hagyományok Háza nemcsak a fesztivál díjnyertes műveinek bemutatásával fogott új vállalkozásba. A műsor után kerekasztal-beszélgetés kezdődött Fuchs Livia táncörténész, a Magyar Táncművészeti Főiskola docense, Szögi Csaba koreográfus, a Közép-Európa Táncszínház igazgatója és Mihályi Gábor, a MÁNE művészeti vezetője, érdemes művész részvételével. A beszélgetésen a „kortárs” és a „táncszínházi” fogalmának értelmezése mellett, a néptánc színházi feldolgozásának lehetőségeiről esett szó. Nézői kérdések és hozzászólások is érkeztek, amelyekből kitűnt, hogy több ilyen alkalomra lenne szükség, és jó volna, ha megindulna az együttesek, alkotók és szakemberek között a kommunikáció, az előremutató tapasztalatszerzés, a véleményütköztetés.

Bennem ennek kapcsán felvetődik a kérdés, hogy ha igény lenne rá, ki biztosítja a helyszínt, az alkalmat, és ha mindez – mint ahogy ezen a délutánon is – biztosítva van, miért nem jönnek el többen, vagy ha el is jönnek, miért nem akarnak megszólalni. Nos, a világot ezen a délutánon sem váltottuk meg, de valamit elkezdünk, ami folytatásért kiált. Talán elérkezett az idő, hogy a különböző táncműhelyek, táncgyűttesek újra tudjanak – egymás munkáját tiszteletben tartva – beszélni egymással művészetről, táncról, hitvallásról.

A szervezésért köszönet illeti Hont Angélat, Hutura Beát és a Hagyományok Háza többi dolgozóját.

Nemes Szilvia

NEMZETI TÁNC SZÍNHÁZ

2014. 12. 03. | 19:00 | MŰPA - Fesztivál Színház
Generációk – Győri Balett

2014. 12. 04.; 5. | 10:00 | Bethlen Téri Színház
Horda2 – NTSZ-KET-Káva

2014. 12. 04. | 10:30; 15:00 | Marczy Községi Tér
Holle anyó – Budapest Táncszínház

2014. 12. 04. | 19:00 | Várkert Bazár
Örök kikelet – PR-Evolution Dance Company

2014. 12. 04. | 19:00 | MŰPA - Fesztivál Színház
Napszedítő / Páva-variációk – Magyar Nemzeti Táncgyűttes

2014. 12. 06. | 10:30 | Marczy Községi Tér
Holle anyó – Budapest Táncszínház

2014. 12. 07. | 17:00 | MŰPA - Fesztivál Színház
Bihari 60 – Bihari János Táncgyűttes

2014. 12. 08. | 19:00 | MŰPA - Fesztivál Színház
Tango no Tango – Budai László és vendégei - Beltango zenekar

2014. 12. 09. | 19:00 | MŰPA - Fesztivál Színház
A tékozló fiú – Háromszék Táncgyűttes

2014. 12. 10. | 19:00 | MOM Kulturális Központ
Rouge – Botafogo Táncgyűttes

2014. 12. 11. | 10:30; 15:00 | MŰPA - Fesztivál Színház
Vuk – Inversedance - Fodor Zoltán Társulata

2014. 12. 11. | 10:30 | Marczy Községi Tér
Holle anyó – Budapest Táncszínház

2014. 12. 11. | 19:00 | MOM Kulturális Központ
A Magyar Falu – Fitos Dezső Társulat

2014. 12. 12. | 19:00 | MŰPA - Fesztivál Színház
Mimikri | Tavaszai áldozat – Szegedi Kortárs Balett

2014. 12. 13. | 10:30 | Hagyományok Háza
Vackor kalandjai – Inversedance - Fodor Zoltán Társulata

2014. 12. 14. | 19:00 | MOM Kulturális Központ
After the Choice | „Home, sweet home...” – Inversedance

2014. 12. 14. | 19:00 | MŰPA - Fesztivál Színház
Szarvasének – Magyar Állami Népi Együttes

2014. 12. 15. | 19:00 | MOM Kulturális Központ
Táncoló filmkockák III. - Táncoló ikonok – Lakatos János

2014. 12. 17. | 10:30; 15:00 | MŰPA - Fesztivál Színház
Szaffi – GG Tánc Eger - Dunaújvárosi Bartók Táncszínház

2014. 12. 17. | 19:00 | Marczy Községi Tér
Pasolininek – PR-Evolution Dance Company

2014. 12. 19.; 20. | 15:00; 19:00 | MŰPA - Fesztivál Színház
Diótörő – Szegedi Kortárs Balett

2014. 12. 20. | 19:00 | Marczy Községi Tér
Morgan és Freeman – Fehér Ferenc

2014. 12. 21. | 19:00 | Várkert Bazár
Hetvenen túl – Vasas Művészegyüttes

2014. 12. 21. | 19:00 | MŰPA - Fesztivál Színház
Szentivánéji álom – Győri Balett

2014. 12. 27. | 19:00 | MŰPA - Fesztivál Színház
Örökkön örökké – Duna Művészegyüttes

2014. 12. 28. | 19:00 | MŰPA - Fesztivál Színház
Antigoné – Bozsik Yvette Társulat

2014. 12. 29.; 30. | 10:30; 15:00 | Hagyományok Háza
Diótörő – Budapest Táncszínház

www.nemzetitanctanzinhaz.hu

A citeratanítás módszerei az alap- és középfokú oktatásban

Bevezető

Szakedolgozatomban témájaként a magyarországi alap- és középfokú citeraoktatás bemutatását és az abban megmutatózó különbségek és hasonlóságok feltárását választottam. Leíró, helyzetelemző munkáról lévén szó, elsődleges célom a meglévő módszerek bemutatása, és csak ezután az ezekből levont következtetések és saját pedagógiai tapasztalatom alapján kialakított elképzeléseim ismertetése.

Felvázolom a citeratanítás múltját és jelenét. Rövid régmúltbeli kitekintés után elemző bemutatásra kerülnek az eddig megjelent didaktikai felépítésű kiadványok (citeraoktatás) és a tantervek. Ezek áttekintésével és összehasonlításával annak az útnak az állomásait mutatom be, amely elvezetett a citeratanítás mai szintjéhez.

A tanítás mai állapotának bemutatására egy kérdőívet állítottam össze, amelyben a számszerű adatok mellett technikai, módszertani részletekre is rákérdeztem. A megkérdezettek elsősorban intézményes keretek között (alap- és középfokú művészetoktatási intézményben) oktatók, de a válaszadók között többen vannak citerazenekar-vezetők, kisebb-nagyobb létszámú szakkörben tanítók. A kérdőívvel szemben interjúkat készítettem, tanulmányoztam helyi tanterveket és a témához kapcsolódó további dokumentumokat (korábban megjelent írások, cikkek, szakedolgozatok). A kapott válaszok feldolgozása, összevetése és az ezekből levont következtetések alkotják dolgozatom gerincét.

Megítélésem szerint egységes, kiforrott módszerről nem beszélhetünk a citeraoktatás terén. A tantervben előírtak ugyan útmutatást adnak a tanároknak, de – mint ahogyan az a kérdőívben megjelenő válaszokból is kiderül – mindenkinek megvannak a maga egyéni fogásai, tapasztalatai alapján kialakított saját módszerei. A népzeneoktatás bekerülése az intézményes oktatásba számos kérdést vet föl. A hagyományos közösségek felbomlása után hogyan lehet továbbadni mindazt, ami korábban természetesen módon, generációkon át öröklődött? Milyen didaktikai módszerek alkalmasak az élményszerű tudásátadásra? A népzene színpadra kerülése milyen további feladatok elé állítja a tanárokat?

Ma hazánkban kilencvenhárom alapfokú művészetoktatási intézményben és három zeneművészeti szakközépiskolában tanítanak citerát. 2007-től a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Népzene Tanszékének megalakulásával felsőfokon is beindult a citeraoktatás, ahol a hallgatók a mesterképzés elvégzésével tanári diplomát kaphatnak. A citeratanítás tehát az oktatás mindhárom szintjén jelen van.

Szakedolgozatomban átfogó képet kívánok adni a Magyarországon zajló citeraoktatás helyzetéről. A jövőben megoldandó problémák és hiányosságok ismertetése felszólítás és feladat kijelölés is egyben. Bizom benne, hogy a szakedolgozatomban leírtak után a jövőben a továbblépés, a hiánypótlás is megvalósul. Ebben meghatározó szerepe van és lesz azoknak a citeratanároknak, akiknek már lehetőségük van felsőfokú képzés megszerzésére és akár az egyetemi szintű citeraoktatásban való részvételre is.

Citeratanulás a hagyományban

A hangszeres népzene a hagyományos falusi közösségek mindennapi életének része volt. A hangszeres tanítására nem alakultak ki iskolák, nem voltak hivatásos zenetanárok. A fiatalok belenevelődtek a zenekultúrába, a játéktechnika fortélyait az idősebbektől vagy egymástól eltanulták, ellesték. A citerások közül sokan önállóan tanultak meg a hangszeren játszani, és hangszerüket is saját maguk készítették el. Gyűjtésekben fellelhetők arra vonatkozó közlések, hogy egy-egy citerás a maga elképzelései és a közönségben élő, nem rögzített módszerek, elvárások szerint, főleg a citerajáték bemutatásával „tanította” a kedvet kapott citerázni vágyót. A „tanítvány” a követendő „mester” mozdulatait, fogásait, jellegzetességeit másolta le, leste el a kapott, indító élmény alapján. Az ismeretek átadása elsősorban a hangszer részeinek elnevezésére, a pengető, a nyomó elkészítésére, részben a játéktechnikára, „stimmelésre” (hangolásra), húrozásra, karbantartásra és az eljátszandó dalanyagra vonatkozott. A tanítás alapdallamának területenként más-más melódiát választottak, de közös a „tanulódalokban”, hogy közismert, kedvelt, szinte kizárólag dúr, egyszerű menetű, ritmusú, maximum oktatás hangterjedelmű dallamok, amelyekkel

jól gyakorolhatták a „skalázást”, a nyomó kezelését, a pengetés harmonizálását. Ezek a dallamok nóták, népdalok vegyesen lehetnek („Erdő mellett nem jó lakni, mert sok fát kell hasogatni...”, „Új a csizmám...”, „Megismerni a kanászt...”, „Boci, boci tarka...”). A hagyományos tanításban a hangszerjátékot mindig megelőzte a dal éneklése, megtanulása. Általában eleve ismert dallamokat választottak.

A hangszer funkciója a hagyományos közösségekben

A falusi közösségeknek nem voltak különösen nagy elvárásai a citerásokkal szemben, főként nem a vonósbandák, „magyarbandák” elterjedése után, amikor a citera már más hagyományos, egyszemélyes zenekari hangzást biztosító bourdon-hangszerrel együtt háttérbe szorult. Elsődleges feladatuk kisebb bálókban, lakodalmakban, házi összejöveteleken a tánc alá muzsikálás, a ritmuskíséret hangsúlyozása, biztosítása volt az erőteljes éneklés mellett. A dallamjáték így háttérbe szorult a húrok erőteljes, egyenletes, monoton zúgása mellett. A hangszer iránti igényesség is ehhez mérten alakult. Mivel nem a tiszta játék volt az elsődleges funkció, gyakran hamis, esetleg hiányos húrozatú citerákon, durva verővel és nyomóval zengették a húrokat, verték a ritmust. Több adat igazolja, hogy „sokan citeráztak, de kevesebben zenéltek” a citerán.

Szilágyi Zsuzsanna nyolcvanhét éves özegegyasszonynak Tiszadorogmán szép citerája volt. Elmondta, hogy kukoricafosztás-kor, padkaporos multságokon ő is zenélt. Ugyanakkor a gyűjtő ösztönzésére sem volt hajlandó játszani hangszerén. A hosszas rábeszélés eredménytelensége után a hozzá hasonló korú férfiak egybehangzóan jelentették ki, hogy „ő igazából nem tudott citerázni, de amikor elfáradt a keze a sok játéktól a legjobb citerásnak, és a multságba belemelegedettek kérték a folytatást, akkor átvette olyan is a hangszer, aki csak a ritmust verte a táncba, hogy zúgjon tovább”.

Természetesen akadtak tehetséges, virtuóz, igényes citerások is, akik kiemelkedtek lakóhelyük, tágabb környezetük citerásai közül. Őket számon tartotta a falu, rendszeres zenei szolgálatot láttak el. Sajnos kevés volt az ilyen citerás, így a népzenekutatók, gyűjtők a hangszer elsősorban néprajzi szempontból – mint paraszthangszer – tartották fontosnak, zeneileg sokkal kevésbé értékelték. A másik oka ennek, hogy nép-

A folkMAGazin jubileumi szakedolgozat-pályázatán díjazott munka rövidített változata. Eredetileg 2012-ben, a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Népzene Tanszék népi pengetős szakán készült; konzulensek: Balogh Sándor és Birinyi József.

szerűségének köszönhetően szinte minden háznál akadt citera, sokan citeráztak különösebb zenei tehetség nélkül is. Nem bővelkedünk tehát archív citerás felvételekben, ám a Zenetudományi Intézetben, a Néprajzi Múzeumban, a Magyar Rádióban, a Magyar Televízió archívumában és magángyűjteményekben megtalálhatók ma is értékes anyagot jelentenek a citerásoknak.

A hangszer és a citerázás „újjászületése”

Az 1970-es évektől a citerázás újfajta megvilágításba került. Ekkor már hivatásos hangszerkészítők által készített, hangolható, egységesen szóló citerákhoz lehetett hozzájutni. (Az első, sablon alapján gyártott zenekari citerakészletet Budai Sándor készítette el Szegeden.) Mindez lehetőséget adott az együttes hangszerjátékra. Így már megférhetett „két dudás egy csárdában”. Korábban az esetleges méretű, húrozatú, hangolású, bundozású hangszerekkel nem tudtak együtt zenélni.

A népzenei „új hullám”, a hagyományos népzenei kultúrát új funkcióval ismét tömegessé tevő neofolklorizmus keretében el-

induló pávaköri mozgalom, a népzenei vetélkedők, a hangszerkészítés fejlődése életre hívta a citerázás új lehetőségét: a citerazenekart. Az ilyen felállásokban kezdetben mindenki ugyanazt a dallamot játszotta (unisono), később oktávparhuzamokat szóllattattak meg (piccolo-, prím-, tenor-, bőgőcitera). Utóbb az osztott zenekari funkció is megjelent a citerazenekarak egy részénél. (Monoki Lajos átiratai eredeti vonós, cimbalmos anyagok átültetése cíterazenekarra, amelyekben már nem bourdon-hangszerként funkcionálnak a citerák, hanem „asztali tamburaként”.)

A kulturálisan önálló hagyományos közösségek felbomlásával, a népi kultúra, a népzene újra felfedezésével a hagyományápolás, a citera fő megnyilvánulási tere a színpad lett. Az együttesek száma ekkor közel kétezerre emelkedett, a színvonal azonban jóval elmaradt a létszámbeli nagysághoz viszonyítva. Műkedvelő falusi emberek álltak össze Vass Lajos televíziós példáját követve, a közös muzsikálás örömeért, az újra felfedezett hagyományok ápolására. Többségük zenei képzettséggel, magas szín-

tű technikai felkészültséggel nem rendelkezett. Ez sajnos nem tett jót a hangszer, a citeramuzsika megítélésének. Ekkor merült fel az igény zenekarvezetők alapfokú képzésére képzett citeratanárok által, és az ő munkájukat segítő kiadványokra.

Az eddig megjelent citeraiskolák

Az eddig megjelent, citerajátékhoz kapcsolódó, didaktikai felépítésű kiadványokat végigtanulmányozva megállapítható, hogy az idő múlásával a citeratanítás számos változáson és újításon ment keresztül. A szóhasználat (terminológia), a technikai részek sorrendje, a szemlélet stb. máig nem mutat egységes képet, az eredeti hangzóanyagok használata azonban egységesen kiemelt helyre került. A korábbi kiadványokban nem (vagy csak egy-egy helyen) jelölték, hogy a dallampéldákat hol gyűjtötték. Ezt a későbbiekben már következetesen kiírták, sőt azt is, hogy kinek melyik gyűjtéséből válogatták a felhasznált dalanyagot. Több szempontból hasznos változás ez. A citeratanítás mindhárom szintjén fontos, hogy a növendék tudja, melyik tájegység

Berta Alexandra: Lelkem a lelkeddel

Dialekton Népzenei Kiadó, 2014.

Berta Alexandra népdalénekes, citerás a közelmúltban készítette el második önálló lemezét Lelkem a lelkeddel címmel. Ahogyan a lemezborítón is olvashatjuk, az itt hallható népdalok, összeállítások az előadó élete újabb szakaszának lenyomatai, céljuk a vágyott, beteljesült és beteljesületlen szerelem, a bánat és öröm, a várakozás és csalódás, az elvágyódás és megérkezés érzésének megjelenítése a magyar népdalok egyedülálló szimbólumrendszerének segítségével.

Alexandra olyan lemezt készített, amelyen a vonószekari összeállítások mellett szóló hangszerek is helyet kaptak énekkísérő szerepkörben. Hangszere, a citera, többször is megjelenik, olykor saját énekét kísérve, olykor pedig virtuóz táncmuzsikát megszólaltatva. A lemez egy-egy felvételén a megszokottól kissé eltérő, izgalmas hangzást eredményeznek a citera-brácsa illetve a citera-hegedű-tambura hangszeregyüttesek.

Elmondható, hogy ez elsősorban énekes lemez színes, változatos hangszeres zenével fűszerezve, amelyen a Mátra-vidéki, bihari, dél-dunántúli, szatmári összeállítások mellett hallhatók gyimesi, moldvai, aranyosszéki és lőrincrévi dallamok is. A vonószekarban többször szerepel cimbalom, egyszer a tárogató is megszólal, de hallhatunk furulyát, ütőgardont, kobzát és tamburát is egy-egy felvételen.

A közreműködő zenésztársak ismert, fiatal népzene-szek. Többjük a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Népzene Tanszékének hallgatója, vagy már diplomás művész. A színvonalas, stílushű előadás végig jellemző az album-

ra, amelynek külön értéke, hogy a kiválasztott tájegységek dalait, amelyeknek nagy része a népzene régi rétegéből való, Alexandra igen alapos igényességgel válogatta össze, mind a dallamok, mind a szövegek szempontjából. Kellemes, tisztán csengő énekhangjával és citerajátékával hiánytalanul megvalósítja célját, a lemez címéhez híven az általa kiválasztott és számára kedves dalokkal közelebb viszi a magyar népzene-t a közönség lelkéhez.

Balogh Sándor

www.dialekton.hu, bertaalexandra.hu

dalait játssza. Elengedhetetlen, hogy a tájegységi stílussajátosságokat, jellegzetességeket ismerje. A népdalcsokrok összeállításának is egyik fontos szempontja a dallamok származási helye.

A citeratanulással, tanítással foglalkozó kiadványokat két csoportra lehet osztani: tudatos pedagógiai szempontok alapján felépített, az intézményes keretek között zajló citeratanítást és tanulást segítő írásokra, illetve a citerajáték és tanítás során szerzett saját tapasztalatok, ismeretek összefoglalását tartalmazóakra.

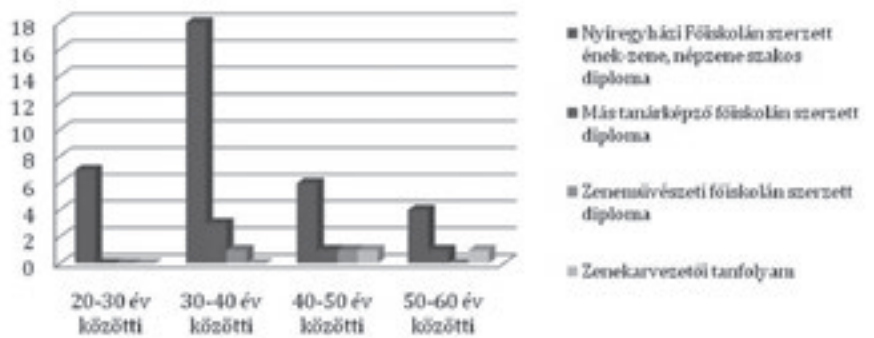
Bármennyire átgondolt, aprólékosan kidolgozott tankönyvek is állnak rendelkezésünkre, citerázni csak az írott tananyag és instrukciók alapján nem lehet megtanulni. A tanári felügyelet és segédlet elengedhetetlen a citeratanulás során. A kéztartás görcsössége, a rossz beidegződések, az akaratlan testtartásbeli hibák a fényképek, ábrák ellenére is kialakulhatnak. (Saját tapasztalataim alapján mondhatom, hogy sajnos jellemzőek is.) Ezért a tanárnak vagy zenekarvezetőnek ezeket azonnal korrigálnia kell, mert később kijavításuk sokkal nehezebb.

A kérdőíves kutatás eredményei

Magyarországon kilencvenhárom alapfokú és nyolc középfokú művészetoktatási intézményben oktatnak citerát. A kérdőív összeállításával elsődleges célt az volt, hogy – rákérdezve a citeratanítás technikai részleteire és metodikájára – felmérést készítsék arról, az adott intézmények citeratanárai milyen szemlélettel, milyen módszerrel tanítanak. A kapott válaszok összevetése mellett az azokból levont következtetéseimet ismertetem grafikonok és táblázatok segítségével. A kérdőívet huszonöt citeratanár töltötte ki, közülük ketten zeneművészeti szak-középfokú iskolában oktatnak. A kérdőíves kutatásból is kiderült, hogy a citera tanításának módja ma Magyarországon sokszínű képet mutat. Megjelentek ugyan alap-, közép- és felsőfokú oktatáshoz írt tankönyvek, és tanterv is ad útmutatást és segítséget a tanároknak, mégis azt látjuk, hogy sokan saját elképzeléseik, tapasztalataik alapján alakítják ki tanmenetüket. Ennek írásbeli megfogalmazására a helyi tantervek lehetőséget adnak, amit számos zeneiskola ki is használ.

Összességében elmondható, hogy a felhasznált tankönyvek inkább csak iránymutatók, a citeratanárok nem feltétlenül és nem minden tekintetben követik azokat. A saját elképzelések és az egyéni játékmódus jelen vannak az oktatásban. Ez teszi változóvá és érdekessé a citerázást. Nem lehet cél, hogy mindenki egyformán játsszon és tanítson, hiszen akkor éppen ez a sokszínűség veszne el.

A citeratanárok életkora és zenei végzettsége

A citeratanárok életkora és zenei végzettsége szerinti megoszlás

A tanár feladata, hogy megismerje tanítványa egyéniségét, képességeit és annak megfelelően alakítsa ki a technikai lépések sorrendjét, az azokra szánt időt, a dallamanyagot. Nem tartom előrevívőnek azt a szemléletet, miszerint a tanterv betartása, az előírt tananyag leadása az elsődleges, hiszen a tantervben leírtak nem egyformán valósíthatók meg minden esetben. Természetesen megvan az az alapkövetelmény, amit az adott félévben el kell sajátítania a növendéknek, de ennek beosztásában, tempójában a tanítványhoz kell igazodni.

Az alapvető didaktikai kérdésekben viszont célravezetőbb az egységesebb felfogás. Jó, ha nincsenek szélsőségek, egymástól nagymértékben eltérő elgondolások.

Öröndetes, hogy a citerazeneikarok kívül a kamarazenélés más formái is megjelennek az egyes intézményekben, más népi hangszerekkel (fúvolya, tekerő stb.) is játszanak együtt a citerás növendékek. A citerazeneikarok támadhatósága miatt fontosnak tartom, hogy a citerások más hangszerfelállásban is részt vegyenek, elsősorban olyanokban, amik a hagyományban is szerepelhetnek.

A legjellemzőbb régen az éneklés hangszeres kísérete volt. (A jó citerás kiénekelte a dallamot hangszerén.) Ez napjainkban is így van. A válaszok jól mutatják, hogy az éneklés milyen fontos szerepet kap a citeratanításban. Ahogyan más népi hangszereknél, úgy a citeránál is igaz, hogy igazán jól csak az tudja eljátszani az adott dallamot, aki énekelni is tudja azt. A jó citerás zenélés közben éneklé magában a dallamot, a szöveg- és dallamsoroknak megfelelően tagolja és a prozódiajának megfelelően alakítja a hangszeres játékot. Többször találkoztam azzal a jelenséggel, hogy a népdalszöveg ismeretének hiánya miatt zenei hibák csúsztak a hangszeres megvalósításba. Ezért tartom fontosnak, hogy a citeratanításban az éneklés is jelen legyen.

Egységes képet mutat az archív felvételek felhasználása. Szinte kivétel nélkül, minden

megkérdezett oktató tanít eredeti hangzó felvételekről. Ennek kapcsán szintén nagyon fontos a tanítvány technikai, szellemi fejlettsége, befogadó készsége. A kevésbé jó minőségű felvételek meghallgatása alapfokon még nem feltétlenül ad élményt a növendéknek. Az ilyen jellegű tanulás kezdeti szakaszában a tanári magyarázat, a feldolgozásban való segítségnyújtás elengedhetetlen. Fel kell hívni a figyelmet az adott citerás játékának különlegességeire. A hallás utáni tanulás nehézségét ez esetben az jelenti, hogy a tanítvány nem minden esetben tud együtt játszani az adatközlő citerással (hangolatlan-ság, rossz bundozású citerák), ezért is fontos, hogy – ha szükséges – a tanár bemutassa, illetve lejegyezze a megtanulandó dallamot. Ebben nagy segítség, hogy a Magyar Citerás Antológia első lemeze anyagának szakszerű lejegyzéseit tartalmazza a Magyar citerazene II. kötete. 2012-ben Bolya Mátyás jóvoltából a második lemez felvételeinek lejegyzése is kiadásra került.

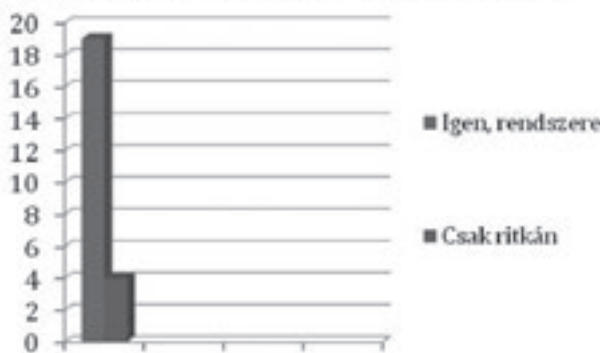
A közép- és felsőfokú oktatásban egyértelműen az archív felvételekről való tanulás áll a középpontban. Ezen a szinten már elvárás, hogy a növendék legyen képes önállóan a hangzó felvételek feldolgozására, az adatközlő játéka stílusjegyeinek felismerésére, és elsajátítására. Mindez nem a felvételek egy az egyben történő másolását jelenti, hanem azok interpretálását, a saját stílusba való beépítését. A felvételek tartalmazhatnak hanghibákat, a népzene stílusától idegen díszítéseket, dallamfordulatokat. Ezek kijavítása elengedhetetlen. A zenei élményszerzés, az önkifejezés és a kreativitás is helyet kell hogy kapjon.

Több tekintetben külön kell választani az alap- és középfokú intézményekben zajló citeratanítást.

Az alap- és középfokú citeratanításban megmutatózó szemléleti különbségek

Az alapfokú oktatásban a hangsúly az élményszerzésen, a hangszer megismertetésén és megszerettetésén van. A technikai és

Énekelnek a tanítványok a citeraórákon?

Éneklési hajlandóság a citeraórákon

Tanítja a nyomóval való játékot?

Nyomóval való játék előfordulása

elméleti alap megszerzése után lesz képes a növendék az adott tájegységre jellemző stílusjegyek vagy egy adatközlő egyéni előadói stílusának elsajátítására. A tanítványok érdeklődésének felkeltése és folyamatos fenntartása nagyon fontos ebben a szakaszban. Kevés gyerek folytatja tanulmányait a zeneiskola után zeneművészeti szakközépiskolában. Többségüknek – akár egy életre szóló – hobbi marad a citerázás. A tanárnak mérlegelnie kell, hogy az adott tanítvány esetében mi a célja a tanulásnak. Ha a zenei műveltség megszerzésén túl az illető nem készül zenei pályára, akkor ehhez kell igazodnia a követelménynek, és a tananyagának. A hangszer-tanulás kezdeti szakaszában a tanári bemutatás nélkülözhetetlen, így ebben a szakaszban elkerülhetetlen, hogy a tanítvány utánozza tanárát. A későbbiekben azonban megfontolandó, hogy mennyire „adjuk a kezébe” a játékmódot. A tanár játékmódjának leképeződése elkerülhetetlen, azonban nem lehet cél, hogy egy az egyben azt ismerjék föl tanítványa játékában. Ha nem okoz technikai hibát, helyet kell adni a tanítvány egyéni elképzeléseinek, saját megoldásainak.

A középfokú tanulmányok során már ki kell alakulnia az egyéni stílusnak, ami természetesen fokozatosan fejlődik tovább. Mindez a citerajátékra jellemző általános stílusismeret, az adatközlő citerások játékának ismerete nélkül nem lehetséges. Az egyéni megszólalás kialakulásához elengedhetetlen, hogy a tanuló minél szélesebb körből gazdagítsa ismereteit.

Összefoglalás, a jövőbeni feladatok kijelölése

A citeratanítás útjának áttekintéséből egyértelműen kiderül, hogy komoly fejlődés ment át. A hangszernek az intézményes oktatásba való bekerülése során nemcsak a tanítás módszerét dolgozták ki, hanem a citerajáték szakmai megközelítése is megjelent. Képzett szakemberek foglalkoznak az adatközlő citerások felvételeinek elemzésével, lejegyzésével. Főiskolai szakdolgozatok szü-

lettek egy-egy adatközlő citerás játékról, a hangszer történetéről, a citerajáték jellegzetes díszítéseiről. Mindezt az tette lehetővé, hogy az elmúlt évtized során az eredeti citerás felvételek mindenki számára elérhetővé váltak. A szakmai szempontok alapján kiválasztott legértékesebb felvételeket a Magyar Citerás Antológia I-IV. lemezsorozat közli. Ebben közel kétszáznegyven dallam áll az autentikus citerajáték iránt érdeklődők rendelkezésére. Az eredeti anyag iránti érdeklődés sajnos a korábbi években kevésbé volt jellemző. Nagy szükség volt a kiadványra a citera általános megítélése szempontjából is. A népi hangszerek mindegyikénél meghatározó a gyűjtések hangzóanyagáról való tanulás. Ezért is örömdetes, hogy ma már – ha más hangszerekkel összevetve kisebb számban is, de – rendelkezésünkre állnak ezek a felvételek. Felhasználásuk kapcsán ismét hangsúlyoznám, hogy az imitálás helyett a reprezentálásnak kell megvalósulnia. Az adatközlőktől átvett stílusjegyeket a saját játékmódotba kell beemelni, ezáltal gazdagabbá és teljesebbé tenni azt.

A dolgozatomban szereplő adatok és kimutatások egyértelműen rávilágítottak a citeratanításban megmutató hiányságokra. Ezek alapján kirajzolódnak azok a feladatok, amelyek megoldása a mi és az utánunk jövő generációk citerásaira, citeratanáira vár.

Szükséges volna külön alap-, közép-, és felsőfokú tankönyv, illetve oktatási segédanyagok (CD-k, filmek, DVD-k) elkészítése. Az ezekben lefektetett, a korábbi ismeretek felhasználásával kialakított terminológia a továbbiakban mindenki által egységesen használandó lenne. Külön kiemelném az ujjrend kérdését. Az alapvető probléma e téren nem az, hogy nem teljesen egyformán alakítják ki az ujjrendet, hanem az, hogy logikátlan, sokszor a könnyed játékot akadályozó ujjrendekkel találkozunk. A helyes ujjrendek egységesebbé tételét is szolgálhatná egy hivatalos tankönyvként elfogadott kiadvány.

Szükséges volna minél több fórumot biztosítani a szakmai konzultációknak, ahol a citeratanárok megvitathatják a felmerülő problémákat, kérdéseket. Sajnos jelenleg a legtöbbször „elszigetelve”, a kollégák munkájának ismerete nélkül tanítanak. Hasznos volna, ha láthatnák, hogy társaik mit, hogyan tanítanak, mi a véleményük a tanítás aktuális kérdéseiről. Erre is lehetőséget adnának a tanfolyamok, de itt nem kötelezően elért, kötelezően elvégzendő továbbképzésre gondolok. Megfelelőbb a „citerás műhely” elnevezés, amely a korábbi években létezett, de működését sajnos be kellett szüntetni. Az ilyen alkalmakon felkészült oktatók, szakemberek tartanának előadást és tanítanak. A tanároknak szervezett továbbképzések mellett feltétlenül szükség volna olyan foglalkozásokra, ahol a zeneiskolákból életkoruk miatt kiszorult citerások tanulhatnak. Az ő oktatásukra jelenleg nincs intézményes keret. Ezt a hiányt pótolni kellene olyan alkalmakkal, ahol képzett citeratanár megfelelő nehézségi szintű, nem túl nagy létszámú csoportokban tanítana.

Mivel a citerások és citerazenekarok nagyrészt kiszorultak a táncmuzikálóból, megnyilvánulási terük jellemzően a színpad. Ezért főleg az ennek megfelelő, szerkesztett műsorszámokban gondolkodnak. Szükség volna arra, hogy minél több alkalom nyíljon a citerásoknak is a tánc alá való muzsikálásra. A citerás táncszak, padkaporos bálók bebizonyíthatnák, hogy a citera is képes táncosok kiszolgálására. Ehhez azonban szükséges, hogy a citerások közül minél többen jussanak el olyan szintre, hogy alkalmasak legyen a feladatra. A megszerkesztett műsorszámok helyett bőséges dallamanyag ismeretével táncrendeket kellene tudniuk improvizálni.

Bízom benne, hogy a citeratanítás fejlődésével, tehetséges citerások és képzett citeratanárok közreműködésével a jövőben ezek a kívánalmak megvalósulhatnak és a sürgető feladatok megoldására is sor kerül.

Berta Alexandra

ENGLISH TABLE OF CONTENTS

Page 3 A celebration of Balkan music – **Palace of the Arts (Budapest) November 26, 2014. The Vujicsics Ensemble celebrating their 40th anniversary** has invited Sebő Ferenc, Tolcsy László and Hungarian rock musician, Szörényi Levente to join them in their celebration. Interview with Eredics Gábor (Vujicsics Ensemble) on connections in the music and plans for the concert. Szörényi's music (with Illés, Fonográf, etc, ensembles) for example, contained many traces of Balkan tunes and was wildly popular in Hungary in the 60s, 70s, 80s. This will be the first time Szörényi and Vujicsics Ensemble perform together. By Marton László Távolodó.

Page 8 The **Hungarian State Folk Dance Ensemble announces a new program on Transcarpathian music, dance and folklore.** Transcarpathia (today in the Ukraine) is a region inhabited traditionally by a mixture of ethnic groups: Hungarians, Ukrainians, Russyns, Romanians, Gypsies and Jews. The State Ensemble will **premiere** the new show on **November 16th**. See announcement in Hungarian for dates of other performances. Choreography by Fitos Dezső, Kocsis Enikő, Kökény Richárd, Mihályi Gábor. Music director: Pál István "Szalonna".

Page 10 Interview with **Kobzos Kiss Tamás**. Tamás is **director of the Óbuda Folk Music School (in Budapest)** and an active musician playing mainly old music. He is a long-time member of the Vienna based Clemencic Consort and performs also with Accentus Austria. He plays **koboz (cobza)** a stringed instrument from the lute family played in Moldavia, Romania and Hungary. He started out playing music during the so-called 'beat generation', played Hungarian folk music and has travelled extensively to Transylvania seeking out traditional music. He is a recipient of the Kossuth award. The scope of his activities in music and teaching is far reaching. By Grozdits Károly.

Page 16 On July 19th–20th, 2014 **Brazil hosted the 12th meeting of South American Hungarian folk dance groups.** Performances by the all participating groups and a gala in São Paulo were followed by a week of workshops (in the jungle) taught by Gaschler Beáta, Kovács Norbert (Hun) and Kupec Mihály and Andrea (Slo). Closing party and dance house were in São Paulo. Music was provided throughout by the Dívó Ensemble (Hun). 5 groups from Brazil, 2 from Argentina, 3 from Uruguay and Ilosvai from Slovakia participated. The event was supported by the Kőrösi Csoma Sándor Program, the Diaspora Committee, Ambassador Dr. Szijjártó Csaba and the Hungarian Embassy in Brazil. It was filmed by the Media Wave Foundation.

Page 17 **Széki Soós János** – Whip and coffin – Juhos Miklós obituary. An extraordinary personality from the Transylvanian village of Szék [Sic, Romania] passed away in September. Széki Soós János conveys Miklós' story (who as a boy braided the best whips in the village) beautifully in another poignant account of life in this traditional community.

Page 20 **Dance performance:** On November 27th, 2014 at 7pm a performance **presenting the first year students in the folk dance specialization in the Hungarian Academy of Dance's** program for training professional dancers. The event will be held at the Várkert Bazár in Budapest. It is organized by the National Dance Theatre. The announcement also gives a brief history of the training program (ongoing since 1971) and describes its present five year structure (4 years of secondary school + 1 year – according to the Bologna system). By Hortobágyi Gyöngyvér.

Page 22 On September 5-6, 2014 the 1st **meeting of Carpathian Basin dance house musicians** was held at the Szentendre Skanzen (near Budapest). Based on the idea for a similar event that has been held in Transylvania since 2006, the festival was organized by the Hungarian Heritage House and the Szentendre Ethnographic Museum. The event featured programs on leading a dance house, playing music for dance houses, what makes a good dance house, history of Hungary's dance house movement, managing a dance house band, folk music instruction, workshops with traditional musicians, and proper dance houses with the best dance house bands and dance teachers. Report by Záhonyi András.

Page 27 **Agócs Gergely: The social institution for mastering the musicians' profession amongst Gypsy musicians (Slovak-Hungarian examples).** First part. This paper falls into the following sections: I. Expanding the area of folk music research; II. The institution and system for training traditional musicians; Based on the informants' stories, usual steps of the learning process. First published in *Társadalomtudományi Szemle* 2001/1., 2. évf. 1. sz. 151–166. Pozsony [Bratislava], 2001.

Page 32 Thoughts on the **"primás" or lead fiddler competition held in Balatonfüred, Hungary** on July 22, 23. This was a professional competition sponsored by the Hungarian Heritage House and the city of Balatonfüred, with support from the Liszt Academy of Music. Twelve Hungarian fiddlers from Hungary, Transylvania, Serbia and Slovakia participated. About half of the contestants received awards. One of the goals was to familiarize those interested and draw attention to differences between two important

genres of the folk violin repertoire: the folksy composed music and the folk music. See article in Hungarian for list of contestants, award winners, members of the professional jury, and the band that accompanied each contestant. By Bolya Mátyás.

Page 40 The **Zala Folk Dance Choreography Festival** happens every two years in the town of Zalaegerszeg (Southwestern Hungary). The winning choreographies of this year's Zala Festival (April 2014) were performed again in a Gala at the Hungarian Heritage House in Budapest in October. Following the performance was a round table discussion on folk dance choreography. Here are comments on the Zala Festival, the choreographies and music by winners of the festival: Sánta Gergő, Ágfalvi György, Zsuráfszki Zoltán Jr, Nemes Szilvia and Radics Ferenc. Report by Nemes Szilvia.

Page 43 New CD. **Berta Alexandra: *Lelkem a lelkeddel*** [My soul with yours]. Dialekton 2014. Alexandra **sings and plays zither**. This is her second recording. A host of young musicians (students at the folk music department at the Liszt Academy of Music) join her playing music and songs mainly from the older layer of Hungary's folk music. Recommendation by Balogh Sándor.

Sue Foy

folkMAGazin

2014/5, XXI. évfolyam, 5. szám
Megjelenik évente 6+1 alkalommal
Kiadja a Táncház Alapítvány
Alapítványi gondnok: Nagy Zoltán
Kuratóriumi tagok: Sándor Ildikó, P. Vas János

Felelős szerkesztő: Grozdits Károly
Tervező-szerkesztő: Berán István

Munkatársak:

Bede Judit, Gósi Anett,
Juhász Katalin, Kóka Rozália,
Juhos Kiss Sándor, Széki Soós János

Budapest, I. ker., Szilágyi Dezső tér 6.
Levélcím: 1255 Budapest, Pf. 153
Tel./fax: (36.1) 214-3521
folkmagazin@mail.datanet.hu
www.folkmagazin.hu

Porszinter Nyomda
Tel.: 1/388-7632

ISSN - 1218 - 912X

Országos terjesztés: Lapker Zrt.

Bankszámla-szám: 11701004-20171625
Külföldről: OTP I. ker. fiók,
1013 Budapest, Alagút u. 3. Hungary
Táncház Alapítvány (B.I.C.) OTPVHUHB
HU55 11701004 20171625 00000000

Támogatónk a Nemzeti Kulturális Alap
Folyóirat-kiadás Kollégiuma

*Neptáncosok
Kellékboltja*

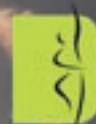
2004 óta

divatban
maradni

KEMENYSZÁRU CSIZMA:	36 000 Ft
SZEKELYHARISNYA:	15 000 Ft
PDSZTONADRÁG:	12 000 Ft
PDSZTOMELENY:	13 000 Ft
SZALMAKALAP:	3 300 Ft
NYÚLSZÖR KALAP:	9 500 Ft
PARASZTING:	6 000 Ft

Neptáncosok kellékboltja
1137 Budapest, Katona József u. 21.
www.neptanckellek.hu

Szerkesztők:
Vegső Miklós táncművész, táncpedagógus, koreográfus
Ónodi Béla táncművész, táncpedagógus, koreográfus
Műs. Szabócséri Néprajzi Múzeum

NEMZETI
TÁNCSZÍNHÁZ

2014. november 11. 19:30

BETHLEN TÉRI SZÍNHÁZ

GARCIA LORCA HÁZA

M Studio (Sepsiszentgyörgy)

BUDAPESTI PREMIER

**HATÁRON TÚLI
TÁNCGYŰTTESEK**

2014. december 9. 19:00

MŰPA – FESZTIVÁL SZÍNHÁZ

A TÉKOZLÓ FIÚ

Háromszék Táncgyűttes

BUDAPESTI PREMIER

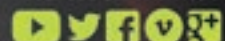

Jegyinformáció: (06 1) 201 4407

Ingyenesen hívható zöld szám: (06 80) 10 44 55

www.tancszinhaz.hu

Keressen minket!

20145

FOLKMAĞAZIN

nka
Nemzeti Kulturális Alap